

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1444676

Cilt: 7 Sayı: 1 Mart 2024

ss. 91-168

Makalenin Geliş

Tarihi

28/02/2024

Makalenin

Kabul Tarihi

22/03/2024

Yayın Tarihi

30/03/2024

BÂCÛRÎ'NİN KASİDE-İ BÜRDE (BÂNET SU'ÂD) HÂŞİYESİ VE YEKGÛŞ'UN BU HÂŞİYEYE DAİR HULÂSASI

Hikmet AKDEMİR¹

Seydi KİRAZ²

ÖZET

Ka'b b. Züheyr tarafından yazılan Kaside-i Bürde (Bânet Su'âd), İslâm milletlerinin edebiyatını derinden etkileyen kurucu manzumelerinden biridir. Farklı dönemlerde hakkında şerh, hulâsa/muhtasar, hâşiye, nazire ve tahmisler yazılan bu kasidenin Osmanlı sahasında da büyük bir önemi vardır. Ulema ve üdaba sınıfına mensup olanlardan tutun din ve devlet adamlarına varıncaya kadar farklı konumlardaki birçok şahıs, Kaside-i Bürde ile ilgili eserler kaleme almıştır. Hakkında çoğunlukla şerhlerin yazıldığı Kaside-i Bürde için hulâsa/muhtasar ve hâşiye türünden müstakil eserler de yazılmıştır.

Hulâsa/muhtasar ve hâşiye mahiyetinde telif edilen eserlerden biri de Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî adıyla kaydedilen eserdir. Bu eserdeki Hâşiye, Bâcûrî'ye/Beycûrî'ye (1277/1860) aittir. Ezher şeyhlerinden olan Bâcûrî, farklı ilimler hakkında yazdığı şerhleriyle meşhur olmuş bir fıkıh ve kelâm âlimidir. Müellifin ilmî derinliği daha çok şerhlerinde tezahür etmiştir. Bâcûrî, şerh özelliği taşıyan birçok eser kaleme almıştır. Eserdeki Hulâsa ise Abdulkadir Bilgiç'e (1880-1957) aittir. Yekgûş mahlasıyla şiirler yazan Abdulkadir Bilgiç'in bir Divân'ına ve tertip ettiği bir Mecmûa'sına ulaşılmıştır.

¹ Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD., hikmetakdemir@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-0090-4574

² Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ABD., seydikiraz.27@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-4941-3909

Mecmûa'da tespit edilen Hulâsa-i Hâşiye, toplam 30 sayfa olup iki bölüm olarak tertip edilmiştir. İlk 27 sayfada Kaside-i Bürde'nin 58 beytinin tahlili yapılmış, 28-30. sayfalarda ise Ka'b b. Züheyr'in kıssası anlatılmıştır. Bu çalışmada Hulâsa-i Hâşiye'nin metni günyüzüne çıkarılmış, Arapça yazılan kısımlar tercüme edilmiş, Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan bölümleri transkripsiyon yoluyla verilmiş ve müellifler tanıtılarak eser hakkında bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaside-i Bürde, Bânet Su'âd, hulâsa, hâşiye, Ka'b b. Züheyr, Bâcûrî, Yekgûş.

BÂJÛRÎ'S COMMENTARY ON THE QASÎDA AL-BURDA (BÂNET SU'ÂD) AND YEGGÛŞ'S SUMMARY OF THIS COMMENTARY

ABSTRACT

Written by Ka'b b. Zuhayr, Qasîda al-Burda (Bânet Su'âd) is one of the founding verses that deeply influenced the literature of Islamic nations. This ode, on which commentaries, khulâsa/mukhtasar, hâshiya, nazira and tahmis were written in different periods, also has a great importance in the Ottoman field. Many people in different positions, ranging from members of the scholarly and ulamâ class to religious and statesmen, wrote works on the Qasîda al-Burda. For the Qasîda al-Burda, on which hâshiyies were mostly written, independent works in the form of khulâsa/mukhtasar and hâshiya were also written.

One of the works written in the form of khulâsa/mukhtasar and hâshiya is the work recorded under the title Hâshiya al-Hulâsa al-Bâjûrî. The hâshiya in this work belongs to Bâjûrî/Bayjûrî (1277/1860). Bâjûrî, one of the sheikhs of al-Azhar, was a scholar of fiqh and kalâm who became famous for his hâshiya on different sciences. The author's scholarly depth was mostly manifested in his hâshiyies. Bâjûrî wrote many works of hâshiya.

The khulâsa in this work belongs to Abdulkadir Bilgiç (1880-1957). Abdulkadir Bilgiç, who wrote poems with the pseudonym Yekgûş, had a Divân and a Mecmû'a he organized. The khulâsa and hâshiya identified in the Mecmû'a are 30 pages in total and organized in two sections. In the first 27 pages, the analysis of 58 couplets of Qasîda al-Burda was made, and the parable of Ka'b b. Zuhayr was told on pages 28-30. In this study, the text of the khulâsa and hâshiya has been unearthed, the parts written in Arabic have been translated, the parts written in Ottoman Turkish have been given through transcription, information about the authors has been given and a review of the work has been made.

Keywords: Qasîda al-Burda, Bânet Su'âd, khulâsa, hâshiya, Ka'b b. Zuhayr, Bâjûrî, Yekgûş

GİRİŞ

Kaside-i Bürde³ (Bânet Su'âd), İslâm toplumlarının kültür ve edebiyatını derinden etkileyen bir şaheserdir. Bu kaside, Ka'b b. Züheyr tarafından maddî bir karşılık elde etmek yerine affa erişmek umuduyla Hz. Peygamber'e takdim edilmiş ve kendisine hediye edilen bürdeyle (hırka-i saâdet) Hz. Peygamber tarafından bağışlandığı anlaşılmıştır. İslâm tarihinde bu olayın idarî, sosyal ve kültürel tezahürleri görülmüştür. Bu yansımalarından biri de *câize* (Uzun, 1993, ss. 28-29)/*hâmilik* geleneğidir. Hz. Peygamber'in hırkayı hediye etme tavrı, cahiliye dönemi Arap toplumunda da örneklerine rastlanan *hâmilik* geleneğinin adeta İslâmî bir teamüle dönüşmesini sağlamıştır. Hz. Peygamber'in bu uygulaması, Müslüman idareciler ve varlıklı kimseler tarafından manevî bir emir kabul edilmiş ve kendilerine takdim edilen eserlerin şair veya müelliflerine *atiyye* verilmiş/*ihsanda* bulunulmuştur. Bu gelenek önce Emevî ve Abbâsî halifelerinin, sonra diğer Müslüman hükümdarların zamanlarında da devam ettirilmiştir.

Bânet Su'âd'a dair dikkat çeken bir teamül de ulema meclislerinin açılışında görülmüştür. İskenderiyeli bir ders hocasını kaynak gösteren Mağribli el-Makarrî, (ö. 1041/1631) bazı âlimlerin ilim meclislerini Ka'b'ın kasidesini okuyarak açtıklarından söz etmiştir (Tülücü, 1982, s. 163).

Kaside-i Bürde'nin etkisi Osmanlı döneminde de farklı şekillerde görülmüştür. Osmanlı padişahları, Ka'b b. Züheyr'e hediye edilen hırkaya (Hırka-i Saâdet) ayrı bir değer vermiş, ondan uzak kalmamaya çalışmışlardır. Hırkanın Osmanlı'ya intikalinden tam bir asır sonra vefat eden I. Ahmed, (ö.

³ Tarihte Kaside-i Bürde adıyla meşhur olan iki kaside yazılmıştır. Bunlardan birincisi Ka'b b. Züheyr b. Rebîa'nın (ö. 24/645?), ikincisi de Mısırlı şair Muhammed b. Saîd el-Büsürî'nin (ö. 695/1296?) kaleminden çıkmıştır. Her iki kasidenin de aynı adı taşımaları, zamanla karışıklığa neden olmuştur. Büsürî tarafından kaleme alınan ve revî harfi *mîm* olan bu kaside, *el-Kasidetü'l-mîmiyye* olarak da bilinir. Kasidesinin tam adı *el-Kevâkibü'd-dürriye fî medhi hayri'l-beriyye*'dir. Büsürî'nin rüyada Hz. Peygamber'i görmesi, onun talebi üzerine bir kaside okuması ve dizlerinin Hz. Peygamber tarafından bürde (hırka) ile sarılıp sıvazlanmasından sonra felçten kurtulmasından dolayı kaside, Osmanlı sahasında *Kasidetü'l-bür'e* (*el-Kasidetü'l-bür'îyye*) şeklinde anılmıştır. Fakat literatürde *Kasidetü'l-bürde* adıyla zikredilmektedir. Kasidenin şöhreti, bu şifa bulma hadisesine dayandırılmıştır. On bölümden oluşan bu kasidenin beyit sayısı 160-165 arasında değişmektedir. Kaside nesib bölümüyle başlar, nefisten şikâyet, Hz. Peygamber'e övgü, onun doğumu, mucizeleri, Kur'an'ın fazileti, cihadın önemi, nedâmet ve ümit, dua ve niyaz bölümleriyle sona erer. İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dinî toplantılarda, mübarek gün ve geceler gibi mühim zamanlarda okunagelmıştır. İslâm dünyasında *Kasidetü'l-bürde* kadar meşhur olan ve üzerine şerh, hâşiye, tahmîs, tesdîs, tesbî, taştir ve nazîreler yazılan bir başka kaside yoktur. Batı ve Doğu'da birçok dile çevrilmiştir. Ayrıntı için bkz. (Mermer, 2020, ss. 171-245; Ayçiçeği, 2015, ss. 27-102; Kaya, 2001, ss. 568-569; Koç, 2021, ss. 391-425; Koyuncu, 2022, ss. 63-86; Öksüz, 2020, ss. 211-245; Yüksel, 2022, ss. 348-365).

1026/1617) gittiği her yere Hırka-i Saâdet'i de götürmeye özen göstermiştir. II. Mustafa (ö. 1115/1703) hırkayı, Ramazan vesilesiyle Çatalca'ya götürmüş ve Ramazan'ın on beşinde törenle ziyaret etmiş, çıkan ayaklanmayı durdurmak için gittiği Edirne'de dahi yanından ayırmamıştır. III. Ahmed (ö. 1149/1736) de ziyaret ettiği yerlere Hırka-i Saâdet'i götürmeye özen göstermiş, oğullarından birinin sünnet merasiminde de yanında bulundurmıştır. Ayrıca IV. Murad'ın (ö. 1049/1640) kılıç kuşanma töreninden sonra Hırka-i Saâdet'i ziyaret ederek dua etmiş, II. Mustafa'nın tahta çıkmadan önce Hırka-i Saâdet'in önünde dua etmiş ve her cuma Hırka-i Saâdet'i ziyaret etmeyi bir alışkanlık hâline getirmiştir. Bu uygulamalar, Hırka-i Saâdet'in Osmanlı padişahlarının nazarındaki itibarına kuvvetli birer işaret olarak kabul edilmiştir (Atasoy, 1998, s. 376).

Osmanlı padişahlarının yanı sıra Osmanlı hattatlarının mürekkebat meşklerinde özellikle sülüs-nesih hatlarının taliminde en çok tercih ettikleri metinlerin başında Kaside-i Bürde'nin bulunması, (Memiş, 2020, ss. 44-45; Serin, 2004, s. 374) hattatlar nezdindeki kıymetinin bir yansıması olarak düşünülmüştür. Kasidenin günümüzdeki etkisi, görsel sanatlar grubunda bulunan hat meşklerinin yanı sıra, fonetik sanatlardan roman (Çetin, 1997a; Kanter, 2018) ile dramatik sanatlardan tiyatrodan (Çetin, 1997b) da görülmektedir.

Bu çalışmada İslâm toplumlarını derinden etkileyen Ka'b b. Züheyr'in hayatı, eserleri, özellikle Bânet Su'âd kasidesi, kasidenin muhtevası, literatürü ve kaside için yazılan *Hulâsa* ve *Hâşiye*'nin müellifleri hakkında bilgi verilecek, metinleri ortaya konulacak ve tahlil edilecektir.

Bahsi geçen bilgiler verilmeden önce bu çalışmada incelenen metin, aslında genişçe şerhi yapılan bir eserin (İbn Hişâm'ın *Hâşiye alâ Şerh-i Bânet Su'âd*) (Bağdâdî, 1400/1980) hâşiyesi ve bu hâşiyenin hulâsası/muhtasarı olduğundan evvela şerh, hâşiye ve hulâsa terimleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1. Şerh, Hâşiye ve Hulâsa

Çoğul hâli şurûh olan şerh; izah etme, tafsil etme, yarma, açık anlatma, sözü açma, teşrih, tefsir ve vuzuha kavuşturma gibi anlamları kapsayan bir kavramdır. Terim olarak bir eserin ibareleri hakkında yine o lisanda ya da başka bir lisanda ayrıntılı bilgi verip kapalı yönlerini açıklığa kavuşturma; anlaşılmasının önündeki zorlukları kaldırıp onu tefsir etme ve anlaşılır kılma (Ahmed Vefik Paşa, 1306/1888, s. 1191; Şemseddin Sâmi, 1319/1901, s. 773) demektir.

Metin şerhlerinin tarihi, Batı'da, Latin, eski ve çağdaş Avrupa dilleriyle telif edilen eserlere, Doğu'da Arap ve İran sahasındaki metinlere kadar

götürülmüştür (Tarlan, 1981, s. 189). İslâm coğrafyasının şerh geleneğinin teşekkülü, Kur'ân'ı daha iyi anlama merakına dayandırılmıştır. Bu saikle dinî muhtevalı birçok eser tahkik edilmiş, yanı sıra edebî ve felsefî alanlarda çalışmalar yapılmış ve bu suretle elde edilen bilgi ve tecrübeler, metinlerin izahında temel referanslar olarak kullanılmıştır (Kortantamer, 1994, s. 2).

İslâmî geleneksel şerh usûlünde kelime ve terkiplerin sözlük anlamları, kelimelerin diğer kelimelerle irtibatları ve bu vesileyle kazandıkları yeni anlamları ile gramer özellikleri üzerinde durulmuştur. Zaman zaman âyet ve hadislere, atasözleri ve hikâyelere, kalıplaşmış sözlere ve metnin muhtevasına göre çeşitli ilimlerle ilgili terimlere de başvurularak ana/zemin metnin manaları berraklaştırılmış, zenginleştirilmiş ve metne akıcılık kazandırılmıştır (Ceylan, 2010, s. 565).

Hâşiye kelimesinin çoğul şekli *havâşî* olup bir kitap ya da yaprağın kenarına yazılan, içindeki bir kelimeyi veya fıkrayı izah ve tafsil eden, aynı zamanda *hâmiş* ve *derkenar*la anlamdaş olan bir tabirdir. Matbu metinlerde sayfanın sonuna daha ince karakterlerle düşülen yazı; bir metin veya şerhin muğlak yerlerini şerh ve izah eden ve her bahse *kavlühû/onun sözü* tabiriyle başlayan kitaplar (Şemseddin Sâmi, 1319/1901, s. 535) için kullanılan bir terimdir. Bu kelimeye kitap veya mektup kenarına yazılan yazı, bir kitabın muhtevasına dair yer yer yapılan açıklamalardan teşekkül eden eser (Muallim Nâci, 1311/1894, s. 341) anlamı da verilmiştir. Hâşiye yazmaya *tahşiye*, hâşiye yazana da *muhaşşî* denmektedir. Hâşiyeler, çoğunlukla muhtasar yazılmış meşhur bir metnin şerhi üzerine kaleme alınmıştır. Hâşiye mahiyetindeki izahlar, bu metinde geçen kavram, terkip, özel isim, âyet, hadis, şiir gibi unsurlar hakkında umumiyetle kısa açıklamalar hâlinde yazılmakla birlikte bu açıklamaların asıl metinden daha uzun örneklerine de rastlanmıştır. İster kısa, ister uzun olsun hâşiyelerde, asıl metinden ziyade şerhteki bazı güç ve kapalı ifadeleri vuzuha kavuşturma, tamamlayıcı bilgi verme ve bazen de eleştirme amacı gözetilmiştir. Literatürde hâşiyeler, sadece bir eserin anlaşılmasını kısımlarını izah etmek için yazılmaz, müphem olmayan bir konuyu daha anlaşılır hale getirmek, daha fazla bilgi vermek maksadıyla da yazılabilir. Bundan dolayı bazı matbu eserlerde kısa bilgiler sayfa kenarlarında, yazmalardaki hâşiye mahiyetinde açıklamalara ise daha geniş olduğundan metnin orta kısımlarında yer verilmiştir (Topuzoğlu, 1997, ss. 419-420). Bânet Su'âd hakkında birçok hâşiye yazılmıştır. Bu gelenekte hâşiyeler, genellikle kurucu bir metin kabul edilen İbn Hişâm'ın şerhinden istifade edilerek yazılmıştır (Önder, 2021, ss. 113-132).

Sözlüklerde bir şeyin saf, güzide ve fazlalıklardan arındırılmış hâli; (Muallim Nâci, 1311/1894, s. 389); en hayatî ve kuvvetli kısmı, posası çıkarıldıktan sonra kalan özü anlamlarına gelen hulâsa kavramı, uzun bir konu ya da

makalenin az sözle ifade edilmesi (Şemseddin Sâmî, 1319/1901, s. 585) olarak tanımlanmıştır. Bu kavram, hacimli bir eserin özetlenmiş şekli ve bir konunun ana hatlarıyla kısaca yazılmış hâlini ifade eden muhtasar terimiyle birlikte ihtisâr, icâz, telhîs, tehzîb, ihtiyâr, intikâ, intihâb ve tecrîd kelimeleriyle de ilişkilendirilmiştir. Bu terimlerin karşılıkları manalar arasında bazı farklar olsa da kavramların tamamında “kısaltma/özetleme” gayesi takip edildiği için kelimeler, bu yönüyle ortak bir anlama sahiptirler. Bu kavramlarla anılan telifler, geçmişte oldukça ilgi görmüştür. Bu tarz eserlerin yazılmasında, hacimli kitapların çokça ayrıntı barındırması ve bu durumun bazı sorunlara yol açması belirleyici olmuştur (Durmuş, 2020, s. 57). Arap edebiyatında, tefsir, hadis gibi İslâmî ilimlerde hulâsa/muhtasar mahiyetinde birçok eser yazılmıştır. Bunlardan biri de Yekgûş’un kaleminden çıkan ve hulâsa olarak adlandırılan eseridir.

Tespit edilebildiği kadarıyla Bâcûrî’nin *Hâşiye*’si için kaleme alınan tek hulâsa, Yekgûş tarafından telif edilmiştir.

2. Kâ’b b. Züheyr, (ö. 24/645 ?) Hayatı ve Eserleri

Hakkında *şerh*, *hâşiye*, *hulâsa*, *tahmis* gibi farklı türler yazılan Kaside-i Bürde’nin şairi, Ebû’l-Mudarrab Kâ’b b. Züheyr b. Rebia’dır (ö. 24/645 ?). Babası Züheyr b. Ebû Sülmâ, câhiliye dönemi *muallakât* şairlerinden olup (Tülücü, 2020, s. 309) hem bu dönemde hem de İslâmî dönemde şiirleri bestelenen şairlerdendir (Karakuş & Erzen, 2023, s. 915). Müzeyne kabilesine mensup olan Kâ’b’in dedesi Ebû Sülmâ, kardeşi Büceyr, oğlu Ukbe de şairdir. Şiir eğitimini, kardeşi Büceyr’le birlikte babasından alan Ka’b’in şairliğinin teşekkülünde babası Züheyr’in belirgin bir tesiri vardır. Çevresinde İslâm’a giren birçok kişi olmasına rağmen o, önce İslâm’ı hicveden şairlerden biri olmuş, daha sonra Hz. Peygamber’i metheden Kaside-i Bürde’yi yazmıştır (Savran, 2001, ss. 7-8).

Ka’b’in Müslüman olması ve kasideyi yazma hadisesi kısaca şöyledir: Olay, Tâif (13-14 Şevval 8’de/3-4 Şubat 630) ve Tebük (Receb 9/Ekim 630) savaşlarının arasındaki bir tarihte cereyan etmiştir. İbn İshak’tan gelen rivayete göre Ka’b ve Büceyr’in babaları Züheyr, ilim erbabıyla toplantılar tertip eder, çeşitli meseleler hakkında müzakereler yapardı. Bu meclislerin birinde beklenen son peygamberin yakında geleceği söylenmiştir. Bu beklentinin dillendirilmesinden sonra Züheyr, bir rüya görmüş, gökten sarkıtılan ipe uzanmasına rağmen yetişememiştir. Gökten inen ipin âhir zaman peygamberi olduğunu, ömrünün ona tabi olmaya yetmeyeceğini anlayan Züheyr, çocuklarına bu rüyayı anlatarak “Eğer siz onun zamanına yetişerseniz ona iman edin.” tavsiyesinde bulunmuştur.

Büceyr, nübüvvet iddiasında bulunan Hz. Peygamber'i tanımak, sözlerini işitmek ve davasının hak olup olmadığını anlamak için Ka'b'ı Ebraku'l-azzaf denilen yerde bırakarak huzura varır ve Hz. Peygamber'i dinledikten sonra Müslüman olur. Büceyr'in iman ettiğini duyan Ka'b, çok kızar, Hz. Peygamber'i yeren bir şiir yazar. Büceyr, kardeşine Hz. Peygamber'in İslâm'ı ve kendisini hicveden şairlerin öldürülmesini emrettiğini, tövbe etmesi hâlinde bağışlanacağını bildiren bir mektup gönderir.

Hakkında öldürülme emri verilen Ka'b, Hz. Peygamber'i öven bir kaside yazar ve gizlice Medine'ye gelir. Eski bir dostu vasıtasıyla yüzü örtülü olduğu hâlde sabah namazı vaktinde huzura vararak "Ka'b tövbe ederek Müslüman olmuştur, senden aman dilemektedir. Tövbesini kabul eder misin?" diye sorar. "Evet" cevabını alınca yüzündeki örtüyü kaldırarak "O günahkâr Ka'b benim." der. Hz. Peygamber, ensarın öldürme teşebbüslerini engelleyerek onlara "Günahına tövbe edeni incitmeyin!" tavsiyesinde bulunur. Ka'b, bunun üzerine yazdığı kasideyi okumaya başlar ve "Şüphesiz ki Resül (s.a.v) Allah'ın kılıçlarından biridir. Kendisiyle aydınlanılan bu Hint kılıcı [gibi keskin olan kılıç], kınından çıkarılmıştır." beyitine geldiği zaman Hz. Peygamber, sırtındaki cübbeyi, Ka'b'ın omuzlarına atar.

Muâviye b. Ebî Süfyân, bu cübbeyi on bin akçe karşılığında Ka'b'dan almak istemişse de "Bürde-i şerîfin benden başkasının sırtında olmasına rızam yoktur." cevabını almıştır. Cübbe, Ka'b'ın vefatından sonra varisleri tarafından yirmi bin akçe karşılığında Muâviye b. Ebî Süfyân'a satılmıştır (Bilgiç/Yekgûş: ss. 28-30).

3. Kaside-i Bürde'nin Yapı ve Muhteva Özellikleri

Bânet Su'âd, *lâm* kafiyesiyle basit bahrinde yazılmış, beyit sayısı kaynaklarda 55, 57, 58, 59 ve 60 olarak farklı sayılarda zikredilmiştir. Müzikal bir yapısı olan kasidenin nesib bölümü klasik câhiliye şiirinin özelliklerini taşımaktadır (Yeşildağ, 2013, s. 12). Manzume, câhiliye dönemi kaside tertip özelliklerini taşımaktadır. Şiirde başarılı teşbihler, ince tasvirler, darbimeseller, çeşitli edebî sanatlar ve hikmetli sözler dikkat çekmektedir (Savran, 2001, s. 8).

Bânet Su'âd, yapı bakımından üç bölüm hâlinde incelenebilir. Kasidenin *nesib/teşbib* bölümünü oluşturan ilk bölüm 13-14 beyittir. Bu bölümde ilk vurgulanan husus, Su'âd'ın ayrılığıdır. Su'âd, yumuşak sesli, ılık bakışlı, gözleri sürmeli, vücudunun aşağı kısımları dolgun, yukarı kısımları zayıf, orta boylu, güldüğünde beyaz dişleri görünen bir ceylandır. Bu ceylan, nasihat dinlemeyen, sözünde durmayan, cefa çektiren, gönlü sık sık başkalarına kayan, âşığın (şairin) sevgisine kayıtsız kalan bir vefasızdır.

21 beyitten (15-35) meydana gelen ikinci bölüm, kasidenin *tasvir* bölümüdür. Bu bölümde memduha ulaştıran binek (deve) tavsif edilir. Bir deve olmasına

rağmen vücut yapısı erkek bir deveyi hatırlatan bu binek, hızlı, iri vücutlu ve dayanıklıdır. Sevgilinin çölde kaybolmaya yüz tutmuş ayak izlerini, iri gözleriyle kolayca takip eden keskin nazarlı, uzuvlarından yüce bir soya mensup olduğu anlaşılan, semiz, sırtı oldukça düz, derisi zürafa derisi gibi kalın ve sert, burnu uzun, ayakları sağlam ve yürüyüşü hızlı bir devedir.

Kasidenin üçüncü ve son kısmı, Hz. Peygamber ve muhacirlerin övüldüğü *medih* (43-60 b.) bölümüdür. Şair bu fasılda affedilmek için doğrudan doğruya Hz. Peygamber'e müracaat etmiş, onun hakkında söylenen dedikodulara kulak asmamış ve onu, affedici bir nebi olarak tavsif etmiştir. Methiyenin Hz. Peygamber'le ilgili bölümü, onun bir arslana ve aydınlığın kaynağı olan Allah'ın keskin ve yalın kılıcına teşbih edilme kısmıdır. 54-60. beyitlerde ise muhacirler, nebevî emirle sevdiklerini ve dünyevî birikimlerini geride bırakarak hicret etmeleri, galip gelmeleri hâlinde sevinmemeleri, mağlup olduklarında ise üzülmemeleri, düşmanlardan asla korkmamaları gibi vasıflarla övülmüştür (Demirayak, 2013, ss. 142-144).

4. Osmanlı Döneminde Bânet Su'âd Hakkında Yazılan Bazı Eserler

Diğer İslâm milletlerinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de Bânet Su'âd kasidesiyle ilgili birçok şerh yazılmıştır. Türkçe yazılan şerhlerin esas alındığı çalışmada bu şerhler, yüzyıllara göre şöyle sıralanabilir:

Kaside-i Bürde'nin şimdilik tespit edilebilen ilk örneği XVII. yüzyılda Üsküdarî Ramazan Ahmed Efendi (ö. 1078/1667) tarafından kaleme alınan *Şerh-i Kaside-i Bânet Su'âd*'dir (Güler, 2021, ss. 21-45, 2022, s. 563). Bu yüzyıldaki diğer eserler ise Abdurrahmân Abdî Paşa'nın (ö. 1103/1692) manzum *Şerh-i Kaside-i Ka'b İbn-i Züheyr'i* ve Nahifî Süleymân b. Abdurrahmân b. Sâlih el-İstanbulî'nin (ö.1738) *Bânet Sü'âd Tahmîsi*'dir.

XVIII. yüzyılda bu alanda yazılan eserler; Muhammed el-Kefevî'nin (ö. 1168/1754) Arapça kaleme aldığı *Muhtasarı Şerhi Bânet Su'âd*'i (Cengiz, 2016), Ebü'l-İsme Mustafâ İsmüddîn Üsküdarî'nin (ö. 1203/1789) iki ayrı *Şerh-i Kaside-i Bürde*'si (Güler, 2023), Abdî mahlaslı Abdülbâkî b. Ahmed'in (ö. 1768'den sonra manzum) şerh mahiyetindeki manzum tercümesi (*Şerh-i Kaside-i Bânet Su'âd*) (Irmak, 2022) ve Seyyid Mehmed Fâiz Efendi'nin (ö. 1208/1794), *Şerh-i Kaside-i Bürde*'sidir.

XIX. yüzyılda Mollacıkzâde Mehmed Râif Efendi'nin (ö. 1240/1824) *Ziyâu'l-Fu'âd*'i (Güler, 2016), Ermiyeli Eyüp Sabri Paşa'nın (ö. 1308/1890) *Azîzü'l-Âsar Şerh-i Kaside-i Bânet Su'âd*'i (Aydın, 2016), İskilip Müftüsü Arapzâde Mehmed Emin Efendi'nin (ö. 1305/1888) *Bânet Su'âd*'i, Antakyalı Necib Bey'in (ö. 1319/1902'den sonra) *İs'âd Bânet Su'âd Şerhi*, Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin (ö. 1294/1877) *Manzum Bânet Su'âd Kasidesi* (Özgeriş, 2022) zikre değer diğer şerhlerdir. Bu yüzyılda çeviri/şerh mahiyetinde kaleme

alınan bir başka eser de, Çivici-zâde Gâlib'in (d. 1293/1876/ö. 1324/1906) *Terceme-i Bânet Suad* (Köksal, 2024) adlı eseridir (Güler, 2016, ss. 19-21, 2021, ss. 21-299; Yazar, 2011, ss. 538-547).

XX. yüzyılda yazılanlar arasında Burhâneddin Hüseyin b. Ebi's-Şeref Nasrüddin'in (ö. ?) *Kasidetü's-Şerife'si* (Basım: 1901), Arvâsîzâde Seyyid Taha Efendi'nin (ö. 1928) *Şerh-i Kaside-i Bürde'si*, Abdulkâdir Bilgiç'in (Yeggûş) 1880-1957), *Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî* adlı eserler tespit edilmiştir. Bunların dışında şârihi ve hangi tarihte telif edildiği bilinmeyen iki *Kaside-i Bürde Şerhi* (Esmer, 2022) daha yazılmıştır. Şerhlerin yanı sıra Osmanlı sahasında Bânet Su'âd'la ilgili tahmisler (Yılmaz & Çöğenli, 2005), tercümeler, şerh tercümeleri ve hâşiye/okuma notu türünden eserlerin de yazıldığı görülmüştür (Güler, 2022, ss. 575-583). Cumhuriyet dönemi ve günümüzde ise Nafiz Danışman'ın tercümesi, Sezai Karakoç'un *İslâmın Şiir Anıtlarından Çeviriler* (Karakoç, 2000) adlı eseri, Osman Keskioglu'nun tercümesi, İsmail Kaya'nın *Bürde Kasidesi: Terceme ve Şerhi*, H. İbrahim Şener'in *Kaside-i Bürde, Kaside-i Bür'e ve Su Kasidesi*, M. Arif Karakaya'nın *Kaside-i Bürde: Kâb b. Züheyr'in Banet Suad Kasidesi*, Mehmet Çakır'ın tercümesi, Ömer Faruk Hilmi'nin *Kelime Manalı Kaside-i Bürde/Kaside-i Bürde (Bânet Su'âdü)*, Gökhan Evliyaoğlu, Hayrettin Karaman ile Bekir Topaloğlu, M. Nuri Gençosman, (Aydın, 2016, ss. 11-16; Güler, 2022, s. 585; Tülücü, 1982, ss. 172-173) Abdülhakim Koçin, Mahmut Kaya'nın *İslâmi Edebiyatının Şaheserleri* (Kaya, 2018) gibi tercüme, şerh ve çevirileri kaleme alınmıştır.

Osmanlı sahasının dışında İslâm dünyasında Bânet Su'âd'la ilgili taştirler ve tahmisler, nazireler yazılmıştır. Ebû Saîd es-Sükkerî, Sa'leb, İbn Düreyd, Süyûtî ve Bâcûrî gibi birçok âlim tarafından (2001 yılı itibarıyla) 100'e yakın şerh yazılmış (Savran, 2001, s. 8), başka bir tespite göre (2013 yılı itibarıyla) 132 şerh, 34 tahmis, 12 muaraza, 4 taştir ve 1 tahmis kaleme alınmıştır (Yeşildağ, 2013, ss. 15-24). Bânet Su'âd, şerh, tahmis, nazire, taştir, muaraza (Yıldırım & Irmak, 2022) ve Arapça tercümelerin (Tülücü, 1982, ss. 165-173; Ünal, 2005) yanında ayrıca Latince, İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca gibi Batı dillerine de çevrilmiştir (Savran, 2001, s. 8).

Ka'b b. Züheyr'in *Kaside-i Bânet Su'âd*'ın dışındaki tek eseri *Divan*'dır (Demirayak, 2001, s. 568).

5. Bâcûrî/Beycûrî, Hayatı ve Eserleri

İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî/Beycûrî, (ö. 1277/1860) 1198/1783 yılında Mısır'ın Menüfiye bölgesindeki Bâcûr/Beycûr'da doğmuştur. Eğitimini Ezher Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Muhammed el-Emîr el-Kebîr, Abdullah eş-Şerkâvî, Muhammed el-Fedâlî gibi devrin meşhur

âlimlerinden ders almıştır. Daha sonra Ezher'de müderris olarak ders vermiş, 1847 yılından vefatına kadar burada Ezher şeyhi olarak görev yapmıştır. Bâcûrî akaid, fıkıh, mantık, siyer, sarf-nahiv ve beyan ilimleri hakkında yazdığı şerhleriyle meşhur olmuştur. İlmî derinliği sayısı az olan telif mahiyetindeki eserlerinden ziyade şerhlerinde tezahür etmiştir. Eserlerini yazarken çoğunlukla Osmanlı dönemi kaynaklarından faydalanmış, keşf ve ilhamı da önemli bir bilgi kaynağı kabul etmiştir. Fıkıh ve kelâm âlimi olarak bilinen Bâcûrî'nin eserlerinden bazıları şunlardır:

Hâşiye alâ Şerhi's-sugrâ, Hâşiye alâ Mukaddimeti's-Senûsiyye, Hâşiye alâ Risâleti'l-Fedâli fi kelimeti't-tevhîd, et-Tuhfetü'l-hayriyye, Hâşiye alâ Şerhi İbn Kâsım el-Gazzî alâ metni Ebî Şücâ, Hâşiye alâ Muhtasari's-Senûsî, Hâşiye alâ metni's-Süllemi'l-müevnak, Risâle fi'l-akâid, Tuhfetü'l-mürîd alâ Cevhereti't-tevhîd, Tahkîku'l-makâm alâ Kifâyeti'l-avâm fîmâ yecibü aleyhim min ilmi'l-kelem, Hâşiye alâ metni'l-Bürde. Bu eser, Bûsîrî'nin meşhur kasidesine yaptığı hâşiyedir. Hâşiye niteliğindeki başka bir eseri de *İs'âd alâ Bânet Su'âd* adlı eseridir (Kılavuz, 1991, s. 416).

5.1. el-İs'âd alâ Bânet Sü'âd

İs'âd alâ Bânet Sü'âd'la ilgili ikisi yazma, beşi matbu olmak üzere yedi nüsha tespit edilmiştir. Bu nüshalar ve nüshaların tavsifleri şöyledir:

5.1.1. Eserin Nüshaları ve Tavsif Özellikleri

1. Müellif: Bâcûrî, el-İbrahim Bâcûrî, 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd. Dil: Arapça. İstinsah tarihi: Zilhicce 1266 / Ekim/Kasım 1850. Müstensih: Muhmud Ebû Ali eş-Şâmî. Varak sayısı: 48. Her sayfa başında "Vakafiyetü'l-Emîr Gâzî li-fikri'l-Kur'âniyyi/Kur'an Fikri İçin Gazi Vakfıyesi" mührü vardır.

2. Müellif: Bâcûrî, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed, 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd. Dil: Arapça. Tasnif no. 892.7. İstinsah tarihi: 1302/1884. Varak sayısı: 101. Kütüphane adı: Millet Kütüphanesi. Koleksiyon: A.E. Arabî. Koleksiyon no.: 03110/2. Bibliyografik kayıt no.: 150761. Materyal türü: Yazma eser.

3. Müellif: Bâcûrî, İbrâhîm b. Muhammed, 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd. Dil: Arapça. Tasnif no./Konu: 892.7 / Arap edebiyatı. Sayfa sayısı: 87. Kütüphane adı: Atıf Efendi Kütüphanesi. Koleksiyon: Atıf Efendi Eki. Koleksiyon no.: 01599-002. Bibliyografik kayıt no.: 372043. Materyal türü: Matbu.

4. Müellif: Bâcûrî, İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed el-Mısri, 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd. Dil: Arapça. Tasnif no./Konu: 892.7 / Arap edebiyatı. Sayfa sayısı: 92. Kütüphane adı: Süleymaniye Kütüphanesi.

Koleksiyon: Hacı Mahmud Efendi. Koleksiyon no.: 03314-002. Bibliyografik kayıt no.: 256384. Materyal türü: Matbu.

5. Müellif: İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî el-Mısırî eş-Şâfiî. 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd. Dili: Arapça. Tasnif no./Konu: 892.7 / Arap edebiyatı. Basım Tarihi: 1302/1884. Sayfa sayısı: 96. Kütüphane adı: Millet Kütüphanesi. Koleksiyon: A.E. Arabî. Koleksiyon no.: 03124/1 Bibliyografik kayıt no.: 150782. Materyal türü: Matbu.

6. Müellif: İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî el-Mısırî eş-Şâfiî, 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd. Dil: Arapça. Tasnif no./Konu: 892.7 / Arap edebiyatı. Basım Tarihi: 1302/1884. Sayfa sayısı: 84 Kütüphane adı: Millet Kütüphanesi. Koleksiyon: A.E. Arabî. Koleksiyon no.: 03123/1 Bibliyografik kayıt no.: 150780. Materyal türü: Matbu.

7. Müellif: Bâcûrî, İbrahim el-Bâcûrî, 1277/1860. Eserin adı: el-İs'âd alâ Bânet Su'âd/Hâşiyetü'l-Bâcûrî. Dil: Arapça. Sayfa sayısı: 85. Baskı: 1286/1869, Mısır: el-Matbaatü'l-Kâsteliyye.⁴

5.1.2. Muhteva Özellikleri

Bâcûrî hâşiyesine klasik eserlerde âdet olduğu üzere besmele, hamdele ve salvele ile başladıktan sonra Ka'b b. Züheyr'in hikâyesini anlatır (Bâcûrî, 1286/1869:1-6). Akabinde ilimehlinin bu kasideyi "Kaside-i Bürde" olarak adlandırdığından söz eder. Bûsîrî'nin kasidesinin ise şifa bulma öyküsünden hareketle "Kaside-i Bür'e" diye anılmasının daha uygun olduğunu söyleyerek her iki kasidenin tesmiye edilmesi arasındaki ayrımı yapar. Hz. Peygamber'in Hz. Ka'b'a hediye ettiği hırkanın akıbeti konusunda Bâcûrî şunları söyler: "Muâviye b. Ebî Süfyân, on bin dirhem karşılığında hırkayı satın almak istese de Ka'b buna razı olmaz. Şairin vefatından sonra Muâviye b. Ebî Süfyân hırkayı onun varislerinden yirmi bin dirheme satın alır. Bugüne kadar sultanların yanında olan hırka budur. İbn Müseyyeb'den nakledildiğine göre halifeler bu hırkayı bayramlarda giyerlerdi. Ancak Şâmî'nin beyanına göre hırka günümüze ulaşmamıştır. Çünkü Tatar savaşında kaybolmuştur.". Bâcûrî bu nakilden sonra hırkanın akıbeti konusunda herhangi bir yorum yapmaz ve tercihi okuyucuya bırakır (Bâcûrî, 1286/1869: 6).

Hırkaya dair bu ifadeler Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı eserinde geçmektedir (Kastallânî, t.y. 1/418). Bâcûrî açıkça belirtmese de onun söz konusu bilgiyi bu eserden almış olması kuvvetle muhtemeldir.

Bâcûrî *Hâşiyeyi*'yi bazı dostlarının talebi üzerine kaleme aldığını ve ona *el-İs'âd alâ Bânet Su'âd* adını verdiğini söyler (Bâcûrî, 1286/1869:6).

⁴ Çalışmada bu nüsha esas alınmıştır.

Bu girişten sonra müellif, “Mukaddime” başlığını açar. Bu başlık altında önce Arap şairler arasında kaside yazma konusunda gelenek hâline gelmiş metottan bahseder. Ardından Kaside-i Bürde’yi bu metoda göre tahlil edip beyitlerini tasnif eder ve bu hususta yazdıklarını şöyle özetler: “Elhasıl bu kaside üç bölümdür. İlk otuz yedi beyitten oluşan birinci bölüm teşbîbidir. Otuz sekizinci beyitten başlayıp elli birinci beyte kadar devam eden ikinci bölüm Hz. Peygamber’in, elli birinci beyitten başlayan üçüncü ve son bölüm muhacirlerin methine dairdir.” (Bâcûrî, 1286/1869:6-8).

5.1.3. Hâşiye’nin Şerh Metodu

Bâcûrî’nin *Hâşiye*’sinde izlediği yöntem hakkında özetle şunlar söylenebilir:

1. Müellif mukaddimede izleyeceği metot hakkında bilgi vermez.
2. İstifade ettiği eserleri zikretmez. Ancak eserinde öncelikle Kaside-i Bürde’nin en meşhur şarihlerinden olan İbn Hişâm en-Nahvî ve Süyûtî’nin şerhi başta olmak üzere çeşitli şerhlerden yararlandığını tespit etmek mümkündür. Müellifin bu tespiti teyit eden açık ifadeleri de mevcuttur. Örneğin o, ikinci ve on üçüncü beytin izahında isim vererek İbn Hişâm’a atıfta bulunur (Bâcûrî, 1286/1869:12, 34). Yine onun yedinci beyitteki خَلَّةٌ kelimesinin ilk harfinin harekesini tespit sadedinde kullandığı şu ifade de bu hususu teyit etmektedir: “Bazı şarihler ilk harfin harekesini kesre olarak kabul etseler de Süyûtî ve diğerlerinin beyanına göre ilk harfin harekesi ötre dir ve lam harfi şeddelidir.” (Bâcûrî, 1286/1869:22).
3. Çok nadir olarak isim vermek suretiyle atıf yaptığı yaptığı kişi ya da eserler arasında şunlar zikredilebilir: İbn Hişâm, Süyûtî, Ebû Ubeyde, İbn Düreyd, el-Cevherî, el-Kelbî, Ebû Zeyd, İbn Fâris, Kâmûs (Fîrûzâbâdî).
4. Bâcûrî, şu üç örnekte görüldüğü gibi zaman zaman farklı şeyler söylerken isim vermeden İbn Hişâm’dan yaptığı iktibaslarda aynı ifadeleri kullanmaz. Bu hususu ifade etmek sadedinde şu örnekler verilebilir:

Birinci Örnek: Birinci beyitte geçen فِقْلَبِي kelimesinin başında yer alan fâ harfinin üç manasının olduğu her iki eserde de mevcuttur. Ancak Bâcûrî, bu manaları izah için farklı örnekler verir (İbn Hişâm en-Nahvî, 124a-124b; Bâcûrî, 1286/1869:9-10).

İkinci Örnek: Yirmi dokuzuncu beytin izahı sadedinde İbn Hişâm detaylı açıklamalara yer verir ve şairlerden örnekler zikreder (İbn Hişâm, 178a-178b). Bâcûrî ise söz konusu detaylı açıklamalardan sadece ikisini eserine alır. Onun farklı lafızlarla ifade ettiği bu iki husustan birincisi beyitte muhtemel olan iki tefsirden birine göre tazminin bulunmasıdır. İkincisi العَسَائِقِيلُ kelimesinin manasına dair izahlardır (Bâcûrî, 1286/1869:55-56).

Üçüncü Örnek: Elli üçüncü beytin izahında Bâcûrî özetle Habeşistan’a ve Medine’ye hicretten söz eder. Ardından kelimeleri açıklamaya başlar ve اُنْكَاسٌ ile

میل kelimesini, İbn Hişâm'ın şerhinde yer alan ifadelerle benzer şekilde izah eder. İbn Hişâm'ın میل kelimesinin manasına dair Cerîr'den naklettiği bir beyti ve akabinde el-Ma'arrî'den naklettiği iki beyti Bâcûrî de aynen iktibas ettikten sonra Süyûtî'nin yeterli gördüğü anlamı zikreder (Bâcûrî, 1286/1869:80-81).

5. Bâcûrî, beyitlerin tam metnini vermez. (قَوْلُهُ بَأَنْتَ سَعَادُ الخ) örneğinde olduğu gibi parantez içerisinde beytin ilk bir veya birkaç kelimesini yazmakla yetinir. Beytin diğer kelimelerini izah ederken parantez kullanmadığı için beyit başlarını bu şekilde tayin etmiş olur.

6. Genellikle beytin izahına geçmeden önce o beytin hemen öncesindeki bir ya da birkaç beyitle olan münasebetini ortaya koyar (Bâcûrî, 1286/1869:27). Bundan sonra tek tek kelimelerin izahına geçer. Muhtemel bütün manaları zikreder ve bazen sebebini belirterek tercihini zikreder (Bâcûrî, 1286/1869:19-20). Mananın anlaşılması için gerekli olan i'rab vecihlerine değinir. En sonda da beytin özet manasını verir.

7. *el-İs'âd* 'da kelimenin izahı başta olmak üzere çeşitli vesilelerle zikredilmiş olan pek çok âyet, hadis ve şiir mevcuttur. Âyetlerin sûre ve âyet numarası verilmez. Hadislerin kaynağı belirtilmez. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunun üç istisnası vardır. Birincisi “Uğursuzluk yoktur...” diye başlayan hadis için Müslim'in *Sahih*'ine atıf yapılmasıdır (Müslim, 102, 4:1745). İkincisi “Allah gökleri ve arzı yaratmadan elli bin sene önce mahlûkatın kaderini yazdı...” diye başlayan hadis için yine Müslim'in eserinin kaynak olarak zikredilmesidir (Müslim, 4:2044). Üçüncüsü de “Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir...” diye başlayan hadis için Ebû Dâvud'a atıfta bulunulmasıdır (Ebû Dâvud, t.y., 4:225; Tirmizî, 1998, 4:27).

8. Bâcûrî *Hâşiye*'sinde bazen bir kelimededen yola çıkarak veya başka bir sebepten dolayı çok farklı konulara girer. Öyle ki sadece o sayfaya bakan bir okuyucu âdeta Kaside-i Bürde'nin şerhini değil de başka bir konuya dair telif edilmiş bir eseri okuduğunu zanneder. Bu konu hakkında birkaç örnek verilebilir:

Birinci Örnek: Rüzgâr kelimesinin geçtiği altıncı beytin izahında rüzgârın oluşmasına değinir. Filozofların rüzgârın oluşumuna dair ileri sürdükleri tezi dile getirir ve eleştirir. Ardından bir Coğrafya kitabı yazar gibi rüzgâr çeşitlerini anlatır (Bâcûrî, 1286/1869:18-19).

İkinci Örnek: Yedinci beytin başında yer alan, temyiziyle birlikte “O, ne kadar değerli bir arkadaştır!” anlamındaki اَكْرَمُ بِهَا ifadesini ele alırken sözü evlenilecek kadınlarda aranan vasıflara getirir ve bu husustaki hadisleri kaynak göstermeden zikreder. Ardından güzel ahlakın önemini vurgulamaya geçer. Hüsn-i sîretin hüsn-i sûretten daha önemli olduğunu Hz. Yusuf'un hayatından örnek vererek ispat eder. “Hz. Yusuf güzelliği yüzünden iftiraya uğradı ve zindana atıldı. Güzel ahlakı sebebiyle ise Mısır'a sultan oldu.” diyerek konuyu bağlar (Bâcûrî, 1286/1869:20-21).

Üçüncü Örnek: Bazen bir psikolog gibi psikolojik tahliller yapar. Onuncu beyti açıklarken mahbubun sevgisinin azalma sebeplerini sayar ve şiirlerden getirdiği örneklerle teyit ederek uzun uzadıya bunları gidermenin yolları üzerinde durur (Bâcûrî, 1286/1869:28).

Dördüncü Örnek: Otuz yedinci beytin izahında beyitte geçen “Rahman’ın takdir ettiği her şey kesinlikle vuku bulacaktır.” mealindeki cümleyi açıklarken kader konusuna değinir ve bu sözün ehl-i hakkın mezhebine uygun olduğunu belirtir. Ardından bu konuyla ilgili birçok âyet ve hadis nakleder (Bâcûrî, 1286/1869: 65).

Sonuç olarak Bâcûrî’nin *el-İs’âd alâ Bânet Su’âd* adlı *Hâşiye*’sinin Kaside-i Bürde’ye dair yapılmış en geniş, en kapsamlı ve en önemli çalışmalardan biri olduğu söylenebilir.

6. Abdulkadir Bilgiç, Hayatı ve Eserleri

Hulâsanın müellifi Abdulkadir Bilgiç (Bilici, Bilgici),⁵ 1 Temmuz 1880 tarihinde Hakkari/Yüksekova’da dünyaya gelmiştir. Babası, Molla Hafız Süleyman Ağazâde Sûfî Kahramanoğlu’dur. Abdulkadir Bilgiç, Nakşibendî tarikatının Hâlidî koluna mensup olup Şemdinli Nehri Medresesi’nde uzun yıllar eğitim görmüştür.⁶ Kâtip olarak birçok kurumda görev yapmıştır: 1901, 1911 ve 1914 yıllarında Yüksekova, Keşap/Hoşab, Derik ilçe nüfus kâtipliği, 1921 ve 1922’de Van Özalp/Saray tahrirat kâtipliği ile şer’iyye mahkemesi başkâtipliği, 1924 ve 1926’da Doğubayazıt evrak ve gümrük kâtipliği, 1926’da İğdır gümrük kâtipliği vazifelerini ifa etmiştir. 1941 yılında başladığı Özalp’teki müftülük görevini on altı yıl sürdürdükten sonra 21 Kasım 1957 tarihinde vefat etmiştir.⁷

Abdulkadir Bilgiç’in ilk eşi, Herdem Hanımdan Adalet, Nefise, Fahriye ve Nefi isimli çocukları dünyaya gelmiş ve bu çocuklar küçük yaşta vefat etmiştir. İkinci eşi Emine Hanım’dan altı çocuğu olmuş, bunların üçü erken yaşta hayatlarını kaybetmiştir. Diğer üç evladının isimleri Leyla, Habibe ve Muhittin Celalettin’dir (Ekinci, 2018, s. 638). Bunlardan Habibe ve Muhittin Celalettin hâlen yaşamaktadır.

⁵ Hayatına dair daha çok nakil yoluyla bilgi sahibi olduğumuz Yekgüş hakkında dört kaynağa/şahsa ve bir esere ulaşılabildi. Bunlar oğlu Muhittin Celalettin, torunu Kadir Bilgiç, öğrencileri Prof. Dr. Mikail Bayram ile Cemil Saatçioğlu ve Ekrem Buğra Ekinci’nin *Hayatı ve Hâtralarıyla Seyyid Abdülhakîm Arvâsî*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2018 künyeli kitabıdır.

⁶ Oğlu Muhittin Celalettin Bilgiç.

⁷ Torunu Kadir Bilgiç vasıtasıyla ulaşılan hizmet döküm belgesinden alınmıştır.

Hocalık da yapan Abdulkadir Bilgiç, İslâmî ilimlerin yanında felsefe, tarih, şiir gibi farklı alanlarda yazılmış eserlere büyük bir merak duymuştur. Bu ilginin sonunda temin ettiği eserlerden oluşan zengin bir kütüphaneye sahip olmuştur. İslâm miras hukuku ve ilm-i ferâiz alanına vukufiyeti vardı. Klasik edebiyat alanında eserler vermiş ve Arapça, Farsça ve Kürtçe şiirler yazmış, tercüme yapmıştır. Şiirlerinde, doğuştan bir kulağı deliksiz⁸ olduğundan tek kulak anlamına gelen “Yekgûş” mahlasını kullanmıştır (Ekinci, 2018, s. 637).

Ḥakîr **Yekgûş** du'â eyler şehirlerde nidâ eyler
Yolunda cân fedâ eyler murâdı bir dahî didâr *Dîvân-ı Yekgûş*, s.53

Ol sebebden mâtemiyle dâ'imâ maḥzûn zelîl
Döküyör **Yekgûş Kadri** başına ḥâkserî *Mecmû'a-ı Yekgûş*, s. 180.

Yekgûş'un şu ana kadar *Dîvân*'ına ve *Mecmû'a* adlı eserine ulaşılmıştır.

6.1 Eserleri⁹

6.1.1. Dîvânı

Dîvân-ı Yekgûş adıyla kaydedilen eser, torunu Kadir Bilgiç'in Yekgûş Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Eser, 213 sayfadır. Rik'a hattıyla yazılan *Dîvân*'ın satır sayısı, 5-20 arasında değişmektedir.

İlk Beyit

Cemî'-i meḥâmid sezâ-vâr-ı Ḥak
Ki nuṭṭ u beyân dâye-dil bî-sebak s.1

Son Beyit

Fakîr-i Yek-gûş zi-'aşk-ı medhûş veke binâ gûş miyân-ı gülzâr
Mişâl-i bülbül fiğân-ı ber-gül sirişk-i dil gül bebin kenârî s.213.

6.1.2. Mecmû'a-ı Yekgûş

Yekgûş tarafından cem edilen defter, dış kapakta *Mecmû'a-ı Yekgûş* olarak adlandırılmıştır.

Eserde Yekgûş'a ait olmayan bazı manzumelerin sonlarında birkaç tarih zikredilmiş. Bu tarihler kaynak eserde geçen ve Yekgûş tarafından olduğu gibi aktarılan tarihlerdir. Bunlardan birkaçı şöyledir: 964/1556, 25 Rebiülevvel 1055/21 Mayıs 1645, 16 Zilkade 1147/2 Haziran 1730. Bunların dışında zikredilen tarihlerin altısı, Yekgûş'un hayatta olduğu tarihlerdir. Bu

⁸ Öğrencisi eski yargıtay hâkimi Cemil Saatçioğlu'nun ifadeleridir.

⁹ Abdulkadir Bilgiç'in, el yazmalarından bizi haberdar eden, eserlerinin temininde ve çalışılmasında büyük kolaylıklar sağlayan müellifin değerli torunu Kadir Bilgiç Beyefendi ile müellifin *Dîvân*'ının neşri üzerine Hitit Üniversitesi Doç. Dr. Seydi Kiraz'ın danışmanlığında doktorasını sürdüren Fatma Zehra Kurt'a teşekkür ederiz.

tarihlerden en erkeni 20 Cemaziyelâhir 1331/27 Mayıs 1913, en geç olanı ise 2 Zilkade 1344/14 Mayıs 1926'dır. Diğerleri 14 Mayıs 1329/28 Mayıs 1913, 1334/1915, 1342/1924 ve 1343/1925'tir. *Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûri* adıyla anılan eserin sonunda herhangi bir tarihe yer verilmemiştir.

Nüsha Tavsifi

Mecmû'a, Yekgûş'un torunu Kadir Bilgiç'te (Ankara) bulunmaktadır. 352 sayfa olan eserin 146, 149, 220, 254, 256, 275, 296-297 ve 309. sayfaları boştur. Rik'a hattıyla kaleme alınan *Mecmû'a*'nın satır sayısı 11-23 arasında değişmektedir. *Mecmû'a* 130x200 mm ölçülerindedir. Sırtı siyah bez ile kaplı, kapakları pandizot bezli mukavva bir cilt içerisindedir. Umumiyetle reddâde yoktur.

Mecmû'a'ya düzenli bir numara verilmemiştir. Kendi içinde bir bütünlük arz eden kısımlar Yekgûş tarafından numaralandırılmıştır. *Mecmû'a*'nın ilk 130 sayfasında genellikle hareke kullanılmamıştır. Sonraki sayfalarda harekeye ya çok az yer verilmiş, ya da hiç yer verilmemiştir. Başlıkların büyük bir kısmı ile bazı şiirler kırmızı mürekkeple yazılmış, yer yer yeşil mürekkeple yazılmış açıklamalar ve manzumeler de mevcuttur.

İlk Beyit

Vâşıl olmaz kimse Haqq'a cümleden dūr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pür-nūr olmadan

Son Beyit

Elâ ey Şems-i Tebrîzî eger murğ-ı seher-hîzî

Eger şad bâr be-gürîzî yakîn dān merg der-kār est

Mecmû'a'nın fevâid kaydında Farsça bir beyit, ilaç tarifi ile bir hadis-i şerif bulunmaktadır. İlk sayfada Şemseddîn Sivâsî'nin "-ûr olmadan" redifli gazelinin matlaından sonra Muallim Nâcî'nin, *Ey mülk-i hüsnüñ âlî emîri / Olsun maqâmiñ sînem serîri* matla beyiti gelmektedir.

Mensur metinlerle birlikte farklı nazım şekillerinin bulunduğu *Mecmû'a*'da Arapça, Farsça, Türkçe ve Kürtçe manzum-mensur metinler toplanmıştır. İmam Şâfi'î, İbn Sînâ, Muallim Nâcî, Feridüddin Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hayâlî, İsmet Buhârî, Bâkî, Zârî, Nâbî, Hâzık, İzzet Mollâ, Rûhî-yi Bağdâdî, Râmiz, Dürri, Fevrî, Ahmed-i Hânî, Ahmed-i Cezîrî, Siyâh-pûş, Fakih-i Tayrân, Senâî, Müştâk Baba, Sâ'ib, Cüneyd-i Bağdâdî, İbrâhîm Hakkı, Hamdullâh Hamdî, Hüsrev-i Dihlevî, Hâcû-yi Kirmânî gibi şair ve ilim erbabının yaklaşık 275 şiiri bir araya getirilmiştir. Bunlar arasında en çok manzume 46 şiirle Ahmed-i Hânî'ye aittir. Onu 23 şiir ile Zârî ve 12 şiir ile Siyâh-pûş takip etmiştir. Yekgûş'unsa 4 manzumesi ve 2 müfredi bulunmaktadır.

Yazmanın bu çalışmada esas alınan kısmı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü'nün 01.06.2011 tarihli raporuna göre belge no. 36, sayı 158/343, adı *Bânet Su'ad*, devri Osmanlı, ölçüleri 13,5x19,5 ve karton kapaklıdır.

Tespitlerimize göre bu eser, *Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî Rahima'llâhu alâ-Şerhin, Metnü ve Şerhü, Kasîdetün Bânet Su'ad ft-medhi'n-Nebiyi salla'llâhu aleyhi ve sellem*" başlıklarını taşımaktadır. Yekgûş tarafından numaralandırılan 30 sayfalık metnin satır sayısı 11-21 arasında değişmektedir. Kasîde-i Bürde'nin beyitleri, eserin ilk 8 sayfasında çoğunlukla kırmızı, açıklamalar mavi; 8-27 aralığındaki beyitler yine kırmızı, açıklamalar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. "Kıssa-i Ka'b b. Züheyr Radiyallâhu Anh" başlığıyla verilen (28-30) bölümün tamamında siyah mürekkep kullanılmıştır. 28. sayfada kıssanın alındığı kaynak, cilt ve sayfa zikredilmiştir. (*Mevâhib-i Ledünniye*, c. 1, s. 185.)¹⁰ Derkenârlara çeşitli açıklamalar düşülmüş, bu açıklamalar çizgi çekilerek ya da alt alta noktalar konularak gösterilmiştir. 30 sayfalık eserin ilk bölümünde Kasîde-i Bürde'nin beyitleri şerh edilmiş ve bu kısmın ferağ kaydına, *Vallâhü e'lem temmeti'l-hâşiyetü. Beyt mecmû'ı 58. Bâcûrî Yek-gûş*, ikinci bölüm olan Ka'b kıssasının anlatıldığı kısma ise *Temmet Nemîka-i Yek-gûş* kaydı düşülmüştür.

6.1.2.1. Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî'nin Dil ve Anlatım Özellikleri

Hulâsa, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınmış olmasına rağmen bazı kelimelerde kalıplaşan yuvarlak ünlüyle yazma meyli devam ettirilmiştir: *yetişür, kendü s. 28, gelüp s.28-29, için, deyü s.29-30...* İmla hususunda dikkat çeken başka bir husus arkaik olarak değerlendirilebilecek bazı kelimelere yer verilmesidir: *uca s. 2, deve yetmek s. 12, karındaş, andan s. 28, imdi, eyitdi s. 29...*

Metinde az da olsa deyimlere rastlanmıştır: *ipe yapışmak s. 28, âlem başına tar olmak, eve konmak, başın kaydını görmek*. Konuşma dilini andıran ifadelere de rastlanmıştır: *eger saña gerekse s.29.*

¹⁰ Ahmed b. Muhammed el-Kastallâni (ö. 923/1517) tarafından telif edilen bu eser, bir siyerdur. Tam adı *el-Mevâhibü'l-ledünniye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*'dir. Eserde, siyer anlatımında takip edilen kronolojik yöntem ile ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in *şemâil, delâil, hasâis* ve ahlakının anlatıldığı yöntem birleştirilmiştir. Mekke'de, 15 Şâban 899/21 Mayıs 1494 tarihinde yazılan *el-Mevâhibü'l-ledünniye* maksad adı verilen on ana bölümden oluşmaktadır. Sistemli bir tasnife, sade bir üsluba ve siyer-i nebîye hakkında zengin bir muhtevaya sahip olduğu için İslâm dünyasında şöhret bulmuştur. Defalarca basılan bu esere, şerhler ve hâşiyeler yazılmıştır. Osmanlı döneminde de beğenilen eser, *sultânü's-şuarâ* olarak bilinen Bâkî (ö. 1008/1600) tarafından *Meâlimü'l-yakîn ft sîreti seyîdi'l-mürselîn* adıyla tercüme edilmiştir. Bâkî'nin bu tercümesi üzerine farklı çalışmalar yapılmıştır, Hüseyin Algül, "el-Mevâhibü'l-ledünniye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2004, C. 29, s. 421.

Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî'de kelime anlamları genellikle Arapça yazılırken zaman zaman bu usûl terk edilerek Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır: 'Avârîz-ı seğr öñ dişlerinden gayrı on altı dişler. Seğr, öñ dişler ve muṭlaḳa fem ma'nâsındır s. 3...

Hulâsada başlık, muhteva ve bağlam bakımından sorunlu bazı hususlar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri *Aḥvâlü'l-ibîl* başlıklı kısmın izahında görülmektedir. Bu başlığın kullanıldığı bir metnin muhtevasından devenin yemesi, içmesi, yürümesi, koşması gibi etvarındaki özelliklerinden veya yaşlarına göre cüssesi, boyu, fiziksel özellikleri gibi hususlardan bahsedilmesi beklenir. Bunlardan bahsetmek yerine yeni doğan ve cinsiyeti henüz bilinmeyen develere verilen, cinsiyetleri belli olduktan sonra aldıkları, sütten kesilinceye kadar ve sütten kesildikten sonra aldığı, bir-dokuz yaşlarına, erkek ve dişi olmalarına göre aldıkları adlardan söz edilmiştir. Bundan dolayı başlıkla içerik uyuşmamaktadır. Bu başlığın yerine *أَسْمَاءُ الْإِبِلِ عَلَى حَسَبِ عُمرِهَا بِاللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ*/Arapçada Yaşlarına Göre Deve İsimleri" muhtevaya daha uygun bir başlık olurdu. Bu muhteva bağlam bakımından da sorunludur. Çünkü başlığın geçtiği yerde aslandan, aslanın avlanmasından, yavrularını beslemesinden söz edilmiş, oysa içerikte develerin yaşlarına göre aldıkları isimler sıralanmıştır. Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde mevcut olmayan bu bölümün esere dâhil edilmesinde bir fayda mûlahaza edilmiş olsa bile en azından devenin tavsif edildiği daha önceki beyitlerin hemen öncesinde veya akabinde dercedilmesi daha uygun olurdu.

İmla hususunda dikkat çeken başka bir nokta, hattın düzgün ve okunaklı olmamasıdır. Elbette ki böyle bir metinde bir hattatın mahir elinden çıkmış mükemmel bir hat beklemek doğru değildir. Ancak metni okumak isteyen kişi en azından rahat okuyabileceği bir hat görmek ister. Maalesef metin böyle bir vasıftan hayli uzaktır. Harflerdeki şekil bozuklukları, bu sebeple birbirine çok benzemeleri ve noktaların tam yerlerine konmaması gibi hususlar metni okumayı oldukça zorlaştırmaktadır. Bununla beraber az sayıda olsa da eksik harf ve konulmayan noktalar da göze çarpılmaktadır.

Dipnotlarda detaylı olarak açıklanan metindeki bazı hatalar şu şekilde özetlenebilir:

1. Yedinci beytin manası verilirken daha önce açıklanan i'rab bilgileri dikkate alınmamış ve dolayısıyla başka bir i'rab vechine göre mana verilmek suretiyle tenakuza düşülmüştür.
2. On üçüncü beytin ikinci mısrasının anlamı ile on ikinci, otuz dokuzuncu, kırkıncı, elli birinci ve elli sekizinci beyitlerin özet manası verilmemiştir. Bu eksiklerin hepsi Bâcûrî'nin *Hâşiye*'si için de söz konusudur.

3. On altıncı beyitte ism-i fail olan bir kelime, ism-i fail sigasındaki bir lafızla açıklanması gerekirken fiil ile izah edilmiştir.

4. Metinde ciddi imla hataları mevcuttur. Manayı değiştirecek şekilde bazı kelimelerin yanlış yazılması; müzekker zamir yerine müennes zamir, nekre isim yerine marife isim getirilmesi ve yanlış hareke konulması bunlardan bazılarıdır. İleride ilgili yerlerdeki dipnotlarda açıkça belirtileceği gibi bu hataların bir kısmı Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde de mevcuttur ve oradan aynen iktibas edilmiştir. Diğer bir kısım hatalar ise *Hâşiye*'de doğru olmasına rağmen *Hulâsa*'da yanlış yazılmış olan imlaldır.

5. Şüphesiz yukarıda serdedilen hatalar bir noktaya kadar mazur görülebilir. Ancak âyet metinlerinin imlasındaki hatalar hiçbir şekilde mazur görülemez. Metinde elli birinci beytin izahında geçen Ahzâb 33/46. âyette mevcut olan bir vav harfi yazılmamış, elli dördüncü beytin açıklaması sadedinde nakledilen Nisâ 4/102. âyetin bir cümlesine, aslında mevcut olmayan bir kelime ilave edilmiştir. Bu ikinci hata Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde de mevcuttur. Kısacası bu son iki hata, müellifin gözünden kaçan en ciddi hatalar olarak zikredilebilir.

Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî'nin ilk 27 sayfasında şu başlıklar kullanılmıştır:

Başlıklardan birinci ana başlık/ lar *Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî Rahîma'llâhu 'alâ-Şerhin Metnü ve Şerhü Kaşîdeti Bânet Su'âd fî-medhî'n-Nebîyyi şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem'*dir. Bu başlıkların altında Kaside-i Bürde'nin 1-13 arasındaki beyitleri serh edilmiştir.

İkincisi, *Fî-medhî nâkati's-Su'âd*'dir. Su'âd'a götüren devenin methedildiği bu başlık 14-35. beyitleri kapsamaktadır.

Üçüncüsü, *Fî'l-ilticâ ve 'arzi'l-hâli ila'n-Nebîyyi 'aleyhi's-selâm'*dir. 36-41. beyitleri içeren bu başlıkta Ka'b'ın Hz. Peygamber'e sığınması ve hâlini arz etmesi ele alınmıştır.

Dördüncüsü, *Fî-medhî'n-Nebîyyi şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem'*dir. 42-51. beyitleri kapsayan bu başlıkta aslan metaforu üzerinden Hz. Peygamber'in övgüsüne yer verilmiştir.

Beşincisi, dördüncü başlığın altında açılan bir alt başlık olup *Ahvâlü'l-ibil* olarak adlandırılmıştır. Bu başlıkta yaş ve cinsiyetlerine göre develerin aldıkları adlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu açıklamalar 46. beyitle sınırlı kalmıştır.

Altıncı ve son başlık *Fî-medhî'l-muhâcirîn*'dir. 52-58. beyitleri kapsayan bu başlığın muhtevasında muhacirler övülmüştür.

Bu başlıklardan sonra konunun mütemmimi olarak değerlendirilebilecek Ka'b'ın Müslüman olma hikâyesi anlatılmıştır. 28-30. sayfaları kapsayan ve tamamı Osmanlı Türkçesiyle yazılan bu bölüm, *Kıssa-i Ka'b b. Züheyr rağiyallâhu 'anh* olarak adlandırılmıştır.

6.1.2.2. Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî'nin Şerh Metodu

Eserin başlangıç kısmında hulâsanın usûlüne dair bir açıklamaya yer verilmemekle birlikte metinden hareketle ihtisar metodu ile ilgili şu hususların öne çıktığı ifade edilebilir:

1. Hulâsada sistematik bir usûlün uygulandığı söylenemez. Zemin metnin kelime anlamları verilirken birinci beyitte bir yol takip edilmiştir. Buna göre anlamı izah edilecek her kelimeye bir numara verilmiş ve beytin hemen altına kelimelerin sözlük anlamları bu numaralara göre not edilmiştir. Bu usûl, ikinci beyitte terk edilerek bu kez zemin metindeki kelimelerin arasına kırmızı mürekkeple belirli aralıklarla noktalar konulmuş, yer yer çizgiler çekilmiş ve böylece sınırları belirlenmiş kelimelerin altına açıklamalar yapılmıştır. Sonraki beyitlerde ise kelimelerin anlamları açıklanırken ikinci beyitteki gibi nizamî olmasa da bazı kelimelerin arasına çizgi çekme, noktalar koyma ya da kelimeleri numaralandırma uygulaması devam ettirilmiştir. Bu açıklamaların büyük çoğunluğu Arapçadır. Az bir kısmı ise Osmanlı Türkçesi ile yapılmıştır. Nadiren sözlüklere atıf yapılmıştır. Kaynak olarak *Hulâsa*'nın genellikle birinci kısmı için Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûs*'u, ikinci kısmı için ise Muslihuddin Mustafa'nın *Ahterî-i Kebîr*'i tercih edilmiştir.

2. Müellifin Arapça metinde isim vererek atıfta bulunduğu kaynaklar şunlardır: İbn Hişâm en-Nahvî: *Şerhu Kasideti Bânet Sü'âd*, Süyûtî: *Kühû'l-Murâd fî Beyâni Bânet Sü'âd*, Kastallânî: *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, Muhyiddin İbnü'l-Arabî: *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Muslihuddin Mustafa: *Ahterî/Ahterî-i Kebîr*, Fîrûzâbâdî: *el-Kâmûsü'l-muhîtt*, Cevherî: *es-Sihâh* ve Feyyûmî: *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-şerhi'l-kebîr*.

3. Metin boyunca diğer şerhlerde sık sık rastlanan âyet ve hadislerin az olması, konuyla ilgili kıssalara yer verilmemesi dikkat çeken bir husus olarak zikredilmelidir. Bununla beraber Bâcûrî'den naklen Arapça alıntılar yapılmış, şair adları, onuncu sayfadaki "Bir başka şair de şöyle der." ibaresi gibi genel bir ifadeyle geçiştirilmiştir. Kasidenin Osmanlı Türkçesiyle açıklandığı beyitlerde XVIII. yüzyıl âlim ve şairlerinden İbrâhim Hakkı Erzurûmî'ye (ö. 1194/1780) bir kez atıfta bulunulmuştur.

4. Ka'b b. Züheyr'in serencamının anlatımında kıssanın alındığı kaynak, bazen kullanımı teamüle dönüşen ve belirsizliği karşılayan kalıp ifadelerle (Rivâyet olunur ki... s. 28-29) belirtilmişken bazen de bu müphemiyet, kaynak isimle iç içe verilmiştir (İbn İshâk "ve ğayrı 'ulemâ rahmetullâhi 'aleyhim ecma'in rivâyetleri üzere böyle olmuştur ki s. 28). Metin içinde açıkça anılan kaynaklardan Yekgûş'un, Ka'b'ın başına gelen olayların anlatımında umumiyetle başvuru referansı olan İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *es-Sîre*'si kaynak olarak kullanılmıştır.

Kaynakların zikrine dair nazara çarpan başka bir nokta da kimi zaman atıfta bulunulan eserlerin adı, cildi ve sayfa numarasının not edilerek verilmesidir (*Mevâhibü'l-ledünniyye* şâhîfe 180, cild I, s.27; s.28).

5. Kelime izahlarından sonra 8, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 37 ve 41. beyitlerde “şerh”, 17, 27, 28, 29, 35, 47 ve 51. beyitlerde ise “Beycûrî” kaydı mevcuttur. Bunların dışındaki diğer beyitlerde herhangi bir kayıt yoktur. “Şerh” kaydının olduğu izahlar, genellikle Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde mevcuttur.¹¹ Bunların az bir kısmı ise başta İbn Hişâm olmak üzere bazı şarihlerin eserlerinden iktibas edilmiştir.¹² Dolayısıyla bu kaydın, Bâcûrî'nin beytin özet manasından önceki açıklamalarından ya da başka şerhlerden alındığına delalet ettiği söylenebilir.

6. Müellif, eserini her ne kadar *Hulâsa* olarak tavsif etse de yaptığı işin ihtisardan ziyade kaynak *Hâşiye*'nin pek az bir kısmını herhangi bir usûle bağlı olmaksızın seçerek dercetmekten ibaret olduğu söylenebilir. Örneğin Bâcûrî birinci beytin başındaki “بَانَتْ” fiilini uzun uzadıya açıklar, muhtemel iki manadan buraya uygun olanı tercih eder, âyetten delil getirir. Yeggûş ise sadece bu fiilin “ayrıldı” anlamına geldiğini söylemekle yetinir. Fiilden sonra gelen “Su'âd” ve “kalb” kelimesinde de aynı durum söz konusudur (Bâcûrî, 1286/1869:8-11; Yeggûş, 20. Yüzyıl: 1).

7. Usûlün sadece tek bir konuda geçerli olduğu görülmektedir. O da beytin özet manasının *Hâşiye*'den aynen iktibas edilmesidir. Bu iktibas birebir aynıdır. Öyle ki yukarıda değinildiği ve beyitlerin ele alındığı bölümde görüleceği gibi Bâcûrî'nin özet manasını vermediği bir beytin ikinci mısrası ile beş tam beytin ilgili yerleri *Hulâsa*'da boş bırakılmıştır (Bâcûrî, 1286/1869: 31-31, 35, 66-68, 68-69, 78-79, 85; Yeggûş, 20. Yüzyıl: 6, 7, 19, 24, 27).

8. Yeggûş özet manayı Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinden aynen iktibas ettikten sonra kırmızı renkli bir imla ile “ترجمه سي” diye bir başlık açmıştır. Ancak bunlardan biri dışında hepsinin altı boştur. Müellif, muhtemelen beyitlerin Türkçe tercümesini bilahare yazmayı düşünmüş olabilir. Ömrü yetmediği için veya başka bir sebepten dolayı Yeggûş'un bu düşüncesini gerçekleştirmediği söylenebilir. Dolayısıyla bu eser, planlandığı şekilde tamamlanamayan eksik bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

9. Müellifin şerh usûlü hakkında dikkat çeken son husus şudur. Eserde kelime anlamlarının izahı sadedinde Arapçanın i'rab, cem gibi gramer kaideleri

¹¹ Örnek olarak sekizinci beyitte geçen تَبْدِيلُ kelimesinin “dostu bir başkasıyla değiştirmek” şeklindedir; İbrahim b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî (el-Beycûrî) *el-İs'âd alâ Bânet Su'âd*, Mısır: el-Matbaatü'l-Kâsteliyye, 1286/1869: 25; Abdulkadir Bilgiç, “Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî”, *Mecmû'a-ı Yeggûş*, (20. yüzyıl), s. 5.

¹² On birinci beyitte geçen مَنَّتُ fiiline dair açıklamalar bu kabildendir. İbn Hişâm en-Nahvî, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullah b. Yusuf, *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, nr. 01304-005, v. 155b; Muhammed b. Hamîd b. Mustafa el-Kefevî, *Telhîsu Şerhi Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 00649-001, v. 16b.

genellikle Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinden istifade edilerek sık sık nazara verilmiştir. Çeşitli tahliller yapıldıktan sonra beyitlerden anlaşılması gereken anlam "*hâşılı ma'ne'l-beyt ve'l-hâşıl, murād*" ifadeleriyle özetlenmiştir.

6.1.3. Tercüme ve Transkripsiyonlu Metin

[1]

Ḥulāşa-i Ḥāşiye-i Bâcûrî raḥîma'llāhu 'alā-Şerḥin

Metnü ve Şerḥü

Kaşîdeti Bānet Su'ād fi-medḥi'n-Nebîyyi şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[Nesîb Bölümü]

Birinci Beyit¹³

بَانَتْ سَعَادُ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مَتَّبُولٌ ... مُنِيْمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُفَدْ مَكْبُولٌ¹⁴

Kelimeler

بَانَتْ: Ayrıldı¹⁵

سَعَادُ: Şa'd'den, ricâlde sa'îd mes'ûd gelir. Nisâda şu'âd, sa'de [ve şa'îde] vâk'idir.

الْيَوْمَ: Kelimenin başındaki harf-i tarif, [cins için olup] bu lafza herhangi bir kayıtle tahdit konulmamış "mutlak zaman" manasını kazandırmaktadır ki bu da "lahza/an" demektir. Bu kelime aynı zamanda metbûl ism-i mef'ûlünün zarfıdır.

مَتَّبُولٌ: Hasta

مُنِيْمٌ: Muhabbetten dolayı zelil olan kimsedir. Zira Arapçada "تِيْمَةُ الْحُبِّ" cümlesi, "aşk onu zelil ve köle etti" manasına gelir.

لَمْ يُفَدْ: İçine düştüğü esaretten onu kurtaracak bir fidye olmadı.

مَكْبُولٌ: Hapsedilmiş ve bağlanmış/ayaklarına bukağı vurulmuş kimse.

Ve *hâşılı ma'ne'l-beyt*

O, mahbubesinden ayrıldı. Bu ayrılık sebebiyle onun kalbinde son derece büyük bir hüzün ve rahatsızlık oluştu; zillete, esarete, bukağıya ve zindana mahkûm oldu. Üstelik o, ne zindandan kaçmaya ne de bukağıyı çözmeye imkân bulabiliyordu (Bâcûrî, 1286/1869:11).

Tercümesi¹⁶

¹³ Metinde beyit numaralarını belirten rakamlar ve "kelimeler" şeklinde bir başlık mevcut değildir. Bu iki başlık metne tarafımızdan ilave edilmiştir.

¹⁴ Suâd ayrıldı. Bunun üzerine o anda kalbim kedere gark oldu. Onun ardından sevgisi beni kul-köle etti; fidye ile azadı mümkün olmayan ayaklarına bukağı vurulmuş bir mahpusa çevirdi.

¹⁵ Osmanlıca Türkçesiyle yazılan metinler transkribe edilerek italik yazılmıştır. Metin içerisinde "ayrıldı" örneğinde olduğu gibi transkribe edilmeden yazılan kelime, beyit ve izahlar birer tercüme olduğundan italik yazılmamıştır.

İkinci Beyit

وما سَعَادُ، غَدَاةَ الْبَيْنِ، إِذْ رَحَلُوا، ... إِلَّا أَعْنُ غَضِيضُ الطَّرْفِ، مَكْحُولٌ¹⁷

Kelimeler

وما سَعَادُ: *Su'âd* değildir...

غَدَاةَ الْبَيْنِ: Ayrılık zamanında [sabahında].

إِذْ رَحَلُوا: İnsanlar gittikleri zaman.

أَعْنُ: Hazin hazin rikkatle meleyen bir ceylan gibi.¹⁸

غَضِيضُ: Taze ve yeni manasındadır. Bir de gözünde zaaf olana ve [edebinden dolayı bakışını kısarak] aşağıya bakana denir. [Mesela Arapçada “bakışını kısın ceylan” anlamında “ظَبِّي غَضِيضُ الطَّرْفِ” denilir.¹⁹

الطَّرْفِ: Göz demektir.

Ve hâşılı ma'ne'l-beyt

أَعْنُ lafzı, mahzup bir kelimenin sıfatıdır. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyledir: “O (Su'âd), ancak hazin hazin rikkatle böğüren bir ceylan gibidir. Bu kelime aynı zamanda *Su'âd*'in haberidir/yüklemidir. [Akabinde gelen] غَضِيضُ [mahzup olan ظَبِّي mevsufunun] ikinci, مَكْحُولُ ise üçüncü sıfatıdır. Mana [*Su'âd*'in ceylana benzetildiği] teşbihe bina edilir.²⁰ [Binaenaleyh yukarıda zikredildiği gibi mana şöyledir:] “O (*Su'âd*), ancak hazin hazin rikkatle böğüren bir ceylan gibidir.” Kısacası أَعْنُ *Su'âd*'in sıfatı değildir. Çünkü [*Su'âd* müennes olduğu için bu hususta ona uyması gereken sıfat için şair, أَعْنُ yerine onun müennesi olan] غَنَاءُ lafzını kullanırdı. Bu kelimenin aslı “genizden gelen boğuk ses” anlamındaki غَنَاءُ mastarıdır.

¹⁶ Eserde *Tercümesi* başlığıyla düşülen kayıtlar ve bu kayıtlardan sonra bırakılan boşluklar, eserin henüz tamamlanmadığını ve daha sonra bırakılan boşlukların Osmanlı Türkçesiyle tekmil edileceğini düşündürmektedir.

¹⁷ Suâd, insanların gittiği o ayrılık sabahında hazinâne rikkatle böğüren, kısık bakışlı ve sürmeli bir ceylandan başkası değildi.

¹⁸ أَعْنُ kelimesinin manası için bkz. Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânüsü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmüsi'l-muhît*, haz. Mustafa Koç; Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2003, 6/5458.

¹⁹ Dolayısıyla bu sıfat mezmum değil, memduh bir vasıftır. Bkz. İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruvefyî'î, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrût: Dâru Sâdir, 1414/1993), 7/197; Mütercim Âsım Efendi 2003:3/3031).

²⁰ Kasidenin şarihlerinden biri olan Muhammed b. Ömer İskilibî, buradaki teşbihin teşbih-i belîğ ya da teşbih-i temsili olduğunu söylemekte ve beyitten kastedilen manayı şu şekilde izah etmektedir: “Suâd ayrılık gününün sabahında kabilesiyle birlikte giderken ince bir sesle beyitler okur. Onun iki gözü [doğuştan] sürmelidir. Bu arada ara sıra sağa sola göz ucuyla kaçamak bakışlar atar. Bu vaziyette iken onu söz konusu sıfatlara sahip bir ceylandan başkasına benzetmek mümkün değildir.” Şarih bu izahın akabinde beytin son üç kelimesi arasında mürâât-ı nazîr sanatının olduğunu beyan eder. Bkz. Muhammed b. Ömer İskilibî, *Şerhu Kasideti Bânet Sü'âd*, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2264, v. 12b-13b. Teşbih çeşitleri ve mürâât-ı nazîr hakkında bilgi için bkz. Hikmet Akdemir, *Belâgat*, İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016, 193-205, 254-255.

Ve'l-hāşıl

Özetle söylemek gerekirse *Su'ād*, [insanların] göç vakti olan ayrılık zamanında şu üç güzel vasfa sahip olan bir ceylana benzetilmektedir:

1. Seste gunne ki duyulması zevk veren şeylerdendir.
2. Güzellik alâmetlerinden biri olan bakışı kısmak.
3. Yine güzelliğin vasıflarından biri olan sürme çekme (Bâcûrî, 1286/1869: 13-14).

[2]**Tercümesi²¹**

Şair, Arapların [güzelleri] ceylanlara benzetme âdetine uyararak teşbihi ceylana tahsis etti. Çünkü Araplar, ceylanların çölleri ve vadi içlerini mesken tutmaları sebebiyle onlarla iç içe idiler. Her bir insan da [gördüğünü] ülfet peyda ettiği ve hayal dünyasına yerleştirdiği şeye benzeteceğine [göre Arapların, teşbihi ceylana tahsis etmeleri doğaldır.], (Bâcûrî, 1286/1869:13-14).

Üçüncü Beyit

هَيْفَاءُ مُقْبِلَةً، عَجْزَاءُ مُدْبِرَةً، ... لَا يُشْتَكِي قِصْرَ مِنْهَا، وَلَا طُولَ²²

Kelimeler

هَيْفَاءُ: İnce belli 'avrat. Arapçada karın bölgesi ve böğrü ince olan kadına "إفْرَاءة" "هَيْفَاءُ" denir.

Şağrılı ya'nî edbârı büyük 'avrat ki İbrâhîm Haqqî Raḥîma'llâhu buyurmuş:

Dördü kebîr ola nîz

Şedy ü süreyn baẓ' ü dîz (İbrahim Hakkı Erzurumî, 1330/1924, s. 213)

عَجْزَاءُ: Fârisîde süreyn demektir ki zamm-ı sîn ile sürün u süreyn insânda uca, ḥayvânda şağrı ta' bîr olunur ki oțurağdır.

Burada *Su'ād*'ın karşıdan geldiği zaman ince belli, arkasını dönüp giderken dolgun kalçalı olduğuna dair bir kayıt vardır. Bu iki vasfın onda her durumda bulunmasına rağmen böyle bir kaydın getirilmesinin sebebi, karşıdan gelirken ona bakanların onu daha ziyade böğrü ince ve [sanki] karnı sırtına yapışmış; sırtını dönüp giderken ise genellikle büyük kalçalı bir kadın olarak görmeleridir. Te harfiyle meçhûl/edilgen formda getirilen يُشْتَكِي fiilinin geçtiği لَا يُشْتَكِي قِصْرَ مِنْهَا وَلَا طُولَ ifadesi, "Birisi onu gördüğünde onun ne kısa ne de uzun olduğuna kusur bulur." anlamındadır.

Ve'l-hāşıl

²¹ "Tercümesi" ibaresi, diğer beyitlerde yapılan açıklamaların ardından paragraf sonlarına yazılırken burada, sayfa başına yazılmıştır.

²² Su'ād, karşıdan gelirken ince belli, arkasını dönüp giderken dolgun kalçalı [olarak gözükür]. Ne kısa ne de uzun boylu olmasından dolayı ona kusur isnat edilebilir.

Su'âd bir durumdan başka bir duruma, bir hâlden başka bir hâle geçtiğinde ona bakan kimse onun güzel bir fıtrata; her vaziyette onun süslü bir güzelliğe sahip olduğuna hükmeder. Karşıdan geldiği zaman onun ince belli, arkasını dönüp gittiğinde dolgun kalçalı olduğuna hükmeder. O, ne uzundur ne de kısa! Bu ikisinin ortasında olan mutedil bir boya sahiptir. Ona bakan kimse onun ne kısa ne de uzun olmasından dolayı ona kusur isnat edebilir (Bâcûrî, 1286/1869:14).

Beycûrî

Tercümesi

[3]

Dördüncü Beyit

تَجَلُّو عَوَارِضَ ذِي ظَلَمٍ إِذَا ابْتَسَمَتْ ... كَأَنَّهُ مُنْهَلٌّ بِالرَّاحِ مَغْلُولٌ²³

Kelimeler

تَجَلُّو: [Bu fiil gâibe/müennes üçüncü şahıs sigası olarak “o kadın yani Su'âd] تَكْتَفِئُ/ortaya çıkarır” anlamındadır.] (Buradaki kelimeler Arapça, çeviriye dâhil edilmiş!)

Ey teksif şıfatuhu li-maḥzûf ey 'avārız-ı seğr ön dişlerinden gayrı on altı dişler.

عَوَارِضَ: Ön dişlerinden gayrı on altı dişler.

ذِي ظَلَمٍ [Tamlaması, mahzuf bir ismin sıfatıdır. Yani kelamın takdiri şöyledir:] “عَوَارِضَ تُغَرِّ ذِي ظَلَمٍ”.

ظَلَمٍ: Dişlerin suyu veya parlaklığı demektir. *Ve diş şâfi ve berrak olmak ma'nâsınadır.*

تَغَرِّ Ön dişler ve muḥlaḳa fem ma'nâsınadır.

ظَلَمٍ: Dişlerin suyu veya parlaklığı demektir. *Ve diş şâfi ve berrak olmak ma'nâsınadır.*

إِذَا: [Beytin başındaki] تَجَلُّو fiilinin zarfıdır.

كَأَنَّهُ: Yani sanki o ön dişler.

مُنْهَلٌّ: [İlk defa] su içirilmiş *ve çeşme ma'nâsına[dır].*

الرَّاح: Şarap anlamındadır.

مَغْلُولٌ : İkinci defa su içirilmiş demektir.

Ve ḥâşılı ma'ne'l-beyt

Su'âd tebessüm ettiği zaman sulu, parlak ve beyaz ya da ince olan dişlerini gösterir. Güzelliğinden dolayı [o dişler, insanda şu intibâı bırakır:] Sanki o dişlere iki defa şarap sunulmuştur [da onlar da şaraba kanmıştır.] (Bâcûrî, 1286/1869:16).

Beycûrî

Tercümesi

²³ Suâd tebessüm ettiği zaman ağız suyu ile sulanmış, parıldayan dişlerini izhar eder. Sanki o dişler, iki defa içilmiş olan şaraba doymuştur.

Beşinci Beyit

شُجَّتْ بِذِي شَيْمٍ مِنْ مَاءٍ مَخْنِيَةٍ، ... صَافٍ بِأَبْطَحٍ، أَضْحَى، وَهُوَ مَشْمُولٌ²⁴

Kelimeler

شُجَّتْ: Karıştırıldı²⁵

بِذِي شَيْمٍ: Mahzup bir ismin sıfatıdır. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyledir: “ شُجَّتْ بِمَاءِ ذِي شَيْمٍ ” [O şaraba soğuk su karıştırıldı/ilave edildi.] Şin ve bâ harfinin fethasıyla شَيْمٍ şiddetli soğuk anlamındadır.

مَخْنِيَةٍ: Büküm büküm kıvrılmış vadi demektir. Kelime çıkarmak anlamındaki مَحَنٌ kökünden gelmektedir. Arapçada “Kuyunun toprağını çıkardım.” manası, مَحْنُتُ الْبَيْرِ cümlesiyle ifade edilir.²⁶

أَضْحَى: Bu fiil [burada nakıs fiil olmayıp] tam fiildir. Zira buradaki mana şöyledir: “O su, [küçük taşlı dereden] kuşluk vaktinde alındı.”

وَهُوَ: Vav [âtife/atıf için değil] hâliyedir.

أَبْطَحٍ: *Küçük taşlı dere ve vâsi* [geniş demektir.]

مَشْمُولٌ: *Rîh-i şimâle yanaşan nesne*. Kuzey rüzgârına maruz kalmış olan nesne.

Ve hâşulu ma‘ne’l-beyt

Bu şaraba kıvrılan bir vadide, içinde küçük çakıl taşları olan geniş bir mecrada akan dereden kuşluk vaktinde alınan soğuk ve berrak su katıldı.²⁷ Üstelik bu suya şimal rüzgârı vurmuş ve onu soğutmuştu (Bâcûrî, 1286/1869:18).

Beycûrî**Tercümesi****[4]****Altıncı Beyit**

تَنَفَى الرِّيحُ الْقَدَى عَنْهُ، وَأَفْرَطَهُ ... مِنْ صَوْبِ سَارِيَةٍ بِيضٍ بَعَالِيلٍ²⁸

²⁴ Bu şaraba kıvrılan bir vadide, içinde küçük çakıl taşları olan geniş bir mecrada akan dereden kuşluk vaktinde alınan soğuk, berrak ve şimal rüzgârına maruz kalmış su karıştırılarak şarabın başa vurup yandırma tesiri kırıldı.

²⁵ İbn Hişâm en-Nahvî, bu kelimeye “kırıldı ve karıştırıldı diye” iki mana vermektedir. Onun *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü‘âd* adlı eserini ihtisar eden Kefevî ise bu iki manadan ilkinin tercih etmekte ve katılan soğuk suyun şarabın başa vurup yakıp yandırma tesirini kırdığını ifade etmektedir. Bâcûrî ise ikinci manayı tercih etmekte ve şaraba vasıfları sayılan suyun karıştırılmasının sebebi olarak Kefevî’nin söylediklerini zikretmektedir (İbn Hişâm en-Nahvî, nr. 01304-005, v. 134a; Kefevî, nr. 00649-001, v. 9a, 10a; Bâcûrî, 1286/1869:16).

²⁶ Bu izah orijinal metinde beytin manasından sonra yazılmıştır. Eserin metoduna uygun olsun diye biz onu burada zikrettik.

²⁷ Kefevî ve Bâcûrî beyitte mekânı, zamanı ve maruz kaldığı rüzgârı zikredilerek güzel bir suyun bütün özelliklerinin sayıldığını belirtmektedir (Kefevî, v. 10a; Bâcûrî, 1286/1869:17-18).

²⁸ Rüzgârlar o küçük taşlı dereyi [üzerindeki] çer çöpten temizler ve bembeyaz bulutlar, onu gece yağmurunun suyu ile doldurur.

Kelimeler

تَنفِي: İzale eder, giderir, [ortadan kaldırır].

الرِّيَاحُ: [Rüzgâr anlamındaki رِيح kelimesinin çoğuludur.

القَدَى: Su üstündeki çer çöp anlamındaki الْقَدَاةُ kelimesinin çoğuludur.

أَفْرَطَهُ: “Onu doldurdu.” demektir. Zira Arapçada “Kabı doldurdu.” manasını ifade etmek için أَفْرَطْتُ الْإِنَاءَ denir.

مِنْ صَوْبٍ: Yağmurdan yani yağmurun yağmasından... [Arapçada bu kelimeyle aynı kökten olan mazi/geçmiş zaman formundaki fiilin kullanıldığı] صَابَهُ الْمَطَرُ cümlesi, “Onun üzerine yağmur yağdı.” anlamındadır.

سَارِيَةً: Geceleyin gelen bulut غَادِيَةً ise sabah bulutudur.²⁹ Yani sabahleyin gelen buluttur.

بِيضٌ: Dağ veya bembeyaz anlamındadır.

يَعَالِيلٌ: بَعُولٌ kelimesinin çoğuludur. *Şol bulutlar ki birbiri üzerine yığılmış ola.*

Ve hâşılı ma'ne'l-beyt

Rüzgârlar bu küçük taşlı derenin ya da şaraba katılmak üzere alınmış olan suyun üstündeki çer çöpü süpürüp temizler.³⁰ Nihayet onda kerih görülecek hiçbir şey kalmaz. Bembeyaz dağlar, küçük taşlı dereyi geceleyin veya sabahleyin gelen bulutların yağmur suyu ile doldurur. Böylece o suda berraklık, soğukluk ve çokluk vasfının üçü de toplanmış olur (Bâcûrî, 1286/1869:20).

Yedinci Beyit

أَكْرَمُ بِهَا خُلَّةً، لَوْ أَنَّهَا صَدَقَتْ ... مَوْعُودَهَا أَوْ لَوْ أَنَّ النَّصِيحَ مَقْبُولٌ³¹

Kelimeler

أَكْرَمُ بِهَا: Taaccüb sigası olup [hemen akabinde temyiz olarak gelen خُلَّةً ile birlikte] “O (Su'âd) ne kadar değerli bir arkadaştır!” anlamındadır.³²

خُلَّةً: Temyiz olduğu için mansûbdur. Yani arkadaş olması cihetiyle [Su'âd, ne kadar değerli biridir!] İlk harfin zammesi ile şaibesiz ve samimi muhabbet

²⁹ Kefevî ile Bâcûrî, başka bir rivayette kasidede سَارِيَةً yerine bu kelimenin kullanıldığını söyler (Kefevî, v. 11a; (Bâcûrî, 1286/1869:20).

³⁰ İskilibî, farklı bir yorum yaparak bu suyun Su'âd'ın ağız suyu olduğunu ve ma-i zülâl gibi ruha hayat verdiğini söyler (İskilibî, v. 18b-19a).

³¹ O (Su'âd), ne kadar değerli bir arkadaştır! Keşke bir de sözünde dursa ve nasihat dinleseydi!

³² Alî el-Kârî, buradaki خُلَّةً kelimesinin temyiz olmasının yanı sıra hâl olabileceğini de belirtir. Ayrıca o, beytin başında taaccüb formunda kullanılan kerem vasfı ile cimriliğin zıddı olan cömertliğin kastedildiğini söyler. Bu yoruma göre cümlelerin manası şöyle olur: “O (Su'âd), ne kadar cömert bir arkadaştır!” Alî el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 5652/2, 80b.

manasında mübalağa içindir. Ya da “dostluk/sadakat ve muhabbet ehli” anlamındadır.

لَوْ أَنَّهُ: Buradaki لَوْ temenni için olan لَيْتٌ anlamındadır.³³

صَدَقْتُ: Sadık/dürüst olmak demektir.

فِي “ [İsm-i mef’ûl veya مَيْسُورٌ - مَعْشُورٌ gibi mastar formunda olan bu kelime] فِي “مَوْعُودَهَا: [İsm-i mef’ûl veya مَيْسُورٌ - مَعْشُورٌ gibi mastar formunda olan bu kelime] فِي “مَوْعُودَهَا/vaadinde, söz verdiği hususta” demektir.³⁴ Ancak burada kastedilen ayrılıktır. [Yani Su’âd vuslat sözü verdiği hâlde sözünde durmayıp hicranı tercih etmiştir].³⁵

Ve hâşılı ma’ne’l-beyt

O (Su’âd), samimi bir dost olması yönüyle değerli biridir. Şayet sözünde dursaydı ve nasihat dinleseydi o takdirde üstün vasıflara ve mükemmel davranışlara sahip olurdu (Bâcûrî, 1286/1869:24).³⁶

Beycûrî

Tercümesi

[5]

Sekizinci Beyit

لَكِنِّهَا خُلَّةٌ قَدْ سَبَّطَ مِنْ دَمِهَا ... فَجَع، وَوَلَع، وَإِخْلَافٌ، وَتَبْدِيلٌ³⁷

Kelimeler

³³ Kefevî, bu ihtimalin yanı sıra söz konusu edatın şart manasında kullanılmış olabileceğini de söyler. Akabinde şartın cevabını takdir etme ihtiyacını ortadan kaldırdığı için ilk görüşün tercihe şayan olduğunu belirtir. Bâcûrî de her iki ihtimalin varlığına değinir (Kefevî, v. 12b; Bâcûrî, 1286/1869:23).

³⁴ Mes’ûd el-Hüseynî el-Kanâyî, Suâd’ın vaat ettiği şeylerin vuslat, muhabbet ve hüsn-i işret olduğunu söyler. Mes’ûd el-Hüseynî el-Kanâyî, *Şerhu Kasideti Bânet Sü’âd*, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 2103, 23b.

³⁵ Süyûtî, bu beytin izahı sadedinde şunu söyler: “Suâd değerli bir dosttur. Ancak onun kerem vasfına zıt olan iki hasleti vardır: Sözünde durmamak ve nasihat dinlememek.” Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfi’î, *Künhü’l-Murâd fî Beyâni Bânet Sü’âd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00426-001, v. 19b.

³⁶ Müellif, kelimeleri izah ederken *lev* edatının temenni manasında olduğunu söylemişti. Böylece birçok şarihin ve Bâcûrî’nin belirttiği temenni ve şart ihtimalinden birincisini tercih etmiş oldu. Burada ise Bâcûrî’nin şart manasını tercih ederek yaptığı izaha göre “o takdirde üstün vasıflara ve mükemmel davranışlara sahip olurdu.” şeklindeki açıklamasını iktibas ederek çelişkiye düşmüştür. Dolayısıyla baştaki tercihinin göre şöyle demesi gerekirdi: “Keşke o, vaadinde dursaydı ve nasihat dinleseydi!” Ya da söz konusu edatın burada şart manasında kullanılmış olabileceğini de belirtmeliydi.

³⁷ Ancak o (Suâd) öyle bir dosttur ki [şu vasıflar] onun kanına karışmış [ve artık onda değişmeyen birer seciye hâline gelmiştir]: [Mahbubuna] kötülük etmek/acı vermek, yalan söylemek, sözünde durmamak ve [mahbubunu] bir başkasıyla değiş tokuş etmek.

خَلَّةٌ: [Mahbube olan] dost/arkadaş.

مِنْ: Bu harf-i cer, burada bâ (بـ) veya fî (في) anlamındadır.

فَجَعُ: Birine kerih/kötü olan bir şeyi bulaştırmak, *ya'nî bir kimseye muşibet erişmek 'arızalı olmak*.³⁸

سَيِّطٌ: [Tef'îl babındaki formu olan تَسْوِطاً - سَوَّطَ fiili gibi] bir şeyi bir şeyle karıştırmak demektir.

وَلُغٌ: Yalan yani gizli muhabbetin olduğuna dair yalan.

إِخْلَافٌ: Sözünde [durmamak] anlamındadır.

تَبْدِيلٌ: Tebdîl, tağyirdir; yani değiştirmektir. Zira غَيْرُهُ, بَدَلُهُ ile aynı manadadır. Burada kastedilen samimi dostunu bir başkasıyla değiş tokuş etmektir.

Ve'l-ḥāsıl

Muhabbetine mübtela olunan bu mahbubenin kanına [şu vasıflar] karışmış ve ondan ayrılmayan bir huy hâline gelmiştir: [Samimi dostuna/mahbubuna] kötülük etmek [ve acı vermek], sözünde durmamak, [mahbubundan] sıkılıp usanmak ve [onu] bir başkasıyla değiş tokuş etmek (Bâcûrî, 1286/1869:25).³⁹

Beycûrî

Tercümesi

Dokuzuncu Beyit

فَمَا تَدْرُومُ عَلَى حَالٍ تَكُونُ بِهَا، ... كَمَا تَلَوْنُ فِي أَثْوَابِهَا الْغُولُ⁴⁰

Kelimeler

الغُولُ: *Eşkâl-i muhtelifle ile müteşekkil ve mütelevvin bir nev'i cin tã'ifesi ki şahralarda olur. Ve eşkâl-i keşîre!*

Ve'l-ḥāsıl

(Su'âd), içinde bulunduğu durumda [kalmaya] devam etmez. Bilakis bir hâlden başka bir hâle evrilir; farklı renklere girer. Tıpkı gulyabaninin elbiseleri içinde pek çok renge ve şekle bürünmesi gibi o da farklı suretlerde görünür (Bâcûrî, 1286/1869:27).⁴¹

Beycûrî

Tercümesi

³⁸ Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan bu mana doğru değildir. Çünkü buradaki فَجَعُ mastarı mütaaddidir/geçişlidir. Dolayısıyla doğru mana "bir kimseye bir musibet eriştirmek" şeklinde olmalıdır. Bkz. İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥâsen b. Dureyd el-Ezdî, *Cemheretu'l-luga*, (Nşr: Remzî Munîr Balebekki), Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1408/1987, 1/482; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Herevî el-Ezherî, *Tehzibu'l-luga*, (Nşr: Muhammed Avd Merab), Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 2001:1/246; İbn Manzûr, 1414/1993: 8/245; Mütercim Âsım Efendi 2003:4/3444.

³⁹ Bu cümlelerin en sonunda yer alan *tebdîl* kelimesi, Bâcûrî'nin *Hâşîye*'sinde özet manada değil de onun bir kaç satır öncesinde geçmektedir.

⁴⁰ O (Su'âd), İçinde bulunduğu hâlde [kalmaya] devam etmez. Gulyabaninin elbiseleri içinde farklı renklere girmesi gibi [o da kılıktan kılığa girer.]

⁴¹ Yekgûş, son cümlede geçen شَيْءٌ kelimesini, *Hâşîye*'de bulunmayan مُتَعَرِّفَةٌ ile açıklamıştır.

[6]

Onuncu Beyit

وَلَا تُمَسِّكُ بِالْعَهْدِ الَّذِي رَعَمْتَ، ... إِلَّا كَمَا تُمَسِّكُ الْمَاءَ الْغَرَابِيلُ⁴²

Kelimeler

بِالْعَهْدِ: Onun sözünde

رَعَمْتَ: Burada كَفَّلْتُ/kefil oldu [ya da قَالَتْ/söyledi anlamındadır.]

الْغَرَابِيلُ: [Kalbur anlamındaki] غُرْبَالٌ kelimesinin çoğuludur.

Ve'l-ḥāsıl

Bu mahbube, yerine getireceğine kefil olduğu sözünü ya da tutacağını söylediği vaadini tutmaz. Onun sözünü tutması ancak, kalburun yok olan [yani deliklerinden akıp giden] suyu tutması gibidir (Bâcûrî, 1286/1869: 28).

Beycûrî**Tercümesi****On Birinci Beyit**

فَلَا يَغُرُّكَ مَا مَنَنْتَ، وَمَا وَعَدْتِ، ... إِنَّ الْأَمَانِيَّ وَالْأَخْلَامَ تَضَلِّلُ⁴³

Kelimeler

مَا مَنَنْتَ: Onun (Su'âd'ın) vuslata dair boş ümit vermesidir. "Seni umutlandırıldığı yani seni ümide sevk ettiği şey" demektir.

[مَا] وَعَدْتِ: Hicranı terk edeceğine dair verdiği söz.

الْأَمَانِيَّ: [Ümniyye kelimesinin çoğulu olan bu lafzın türetildiği kökten gelen] تَمَنَّى fiilinin kullanıldığı "تَمَنَّى الشَّيْءَ" cümlesi, "Bir şeyin husule gelmesini arzu etti." anlamındadır.⁴⁴

الْأَخْلَامَ: "Uyuyan kimsenin gördüğü şey/rüya" anlamındaki خُلْمٌ kelimesinin çoğuludur.

تَضَلِّلُ: Zayi ve iptal etmek demektir.

مَنَنْتَ: [Yukarıda ilk sırada zikredilen يَغُرُّكَ⁴⁵ - مَنَى-] fiili, iki mef'ûl alan müteaddi/geçişli fiillerdendir. Burada iki mef'ûl de hazfedilmiştir. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyledir: "مَنْتَكَ أَوْ مَنَنْتَكَ إِيَّاهُ / Seni ona umutlandırıldı."

Ve'l-ḥāsıl

Onun vuslata dair sana verdiği ümide ya da bu hususta sana söylediği yalana aldanma!⁴⁶ Hicranı terk edeceğine dair sana verdiği söze de aldanama! Zira

⁴² O (Suâd), [yerine getireceğine] kefil olduğu sözünü ancak kalburun suyu tutması gibi tutar. [Yani kalbur nasıl suyu tutmazsa o da sözünü tutmaz.]

⁴³ Onun (Suâd'ın) sana [vuslata dair] verdiği ümide ve vaat ettiği söze asla kanma! Zira kuruntular ve rüyalar boştur; [onların gerçeğe ilgileri olmadığı gibi gerçekleşme imkânları da yoktur.]

⁴⁴ Râgıb el-İsfahânî, bu arzu edilenin çoğunlukla husule gelmesi mümkün olmayan kuruntu kabilinden şeyler olduğunu söyler (İsfahânî, 1412/1991:780).

⁴⁵ Burada bir iltibas olduğu aşikârdır. Zira müellifin yaptığı açıklamalar, ilk sırada olan fiil ile ilgili olan bilgilerdir. Bu izahların İbn Hişâm'ın ve onu ihtisar eden Kefevî'nin eserinden aynen iktibas edilmesi, müellifin bu kaynaklardan istifade ettiğini göstermektedir (İbn Hişâm en-Nahvî, v. 155b; Kefevî, v. 16b).

insanın [vuku bulmasını] arzu ettiği kuruntular ile uykusunda gördüğü rüyalar, hüsrana uğramasına ve vakti değerlendirmeden boşa geçirmesine sebeptir. Kim bunlara takılırsa kendisini boşuna yormuş ve aklını karıştırmış olur (Bâcûrî, 1286/1869:31).

Beycûrî

Tercümesi

On İkinci Beyit

كَانَتْ مَوَاعِيدُ عَرْقُوبٍ لَهَا مَثَلًا، ... وَمَا مَوَاعِيدُهَا إِلَّا الْأَبَاطِيلُ⁴⁷

Kelimeler

عَرْقُوبٌ: *Bir racul adıdır, Amālika tā'ifesinden ki anıñla ħulf-i va' de meşel darb olunur.*⁴⁸

[*Ve'l-ħāsıl*]⁴⁹

Tercümesi

[7]

On Üçüncü Beyit

أَرْجُو وَأَمَلُ أَنْ تَدْنُو مَوَدَّتْهَا ... وَمَا إِخَالُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ⁵⁰

Kelimeler

أَرْجُو: [Fiilin mastarı olan] recâ, bir şeyin vuku bulacağına dair kuvvetli zanna sahip olmaktır.⁵¹

الْأَمَلُ: Recâ anlamındadır ve [hemen öncesindeki fiile] atıftır.⁵²

أَنْ تَدْنُو: Yaklaşmak

مَوَدَّتْهَا: [Onun] muhabbeti demektir.⁵³

⁴⁶ İbn Hişâm en-Nahvî'ye ve Kefevî'ye göre burada kendisine hitap edilen kişi ya belirsiz biridir ya da tecrîd yoluyla şairin kendisidir. Bâcûrî de aynı şeyleri söyler ve şayet şairin kendisine hitap ettiği kabul edilirse bu takdirde ilk beyitteki “kalbim” kelimesinin delalet ettiği tekellümden burada hitaba geçilen bir iltifatın söz konusu olduğunu ilave eder (İbn Hişâm en-Nahvî, v. 155a; Kefevî, v. 16b; Bâcûrî, 1286/1869:29). Tecrîd ve iltifat hakkında bilgi için bkz. (Akdemir, 2016: 267-268; 161-168).

⁴⁷ Urkub'un vaatleri, [Suâd sözünden çaymasıyla insanlar arasında meşhur olduğu için] Suâd'a mesel oldu. Suâd'ın vaatleri sadece aslı olmayan boş şeylerdir.

⁴⁸ Darb-ı mesel “أَخْلَفَ مِنْ عَرْقُوبٍ/Urkub'dan daha fazla sözünde durmayan” şeklindedir. Bkz. Meydânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî en-Nisâbü'rî, *Mecma'u'l-emşâl*, (Nşr: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y., 1/253, 2/311.

⁴⁹ Müellif, Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde olmadığı için bu beytin özet manasını vermemiştir (Bâcûrî, 1286/1869:31-32).

⁵⁰ Onun (Suâd'ın) muhabbetinin yaklaşmasını ümit ediyor ve arzuluyorum. [Ancak vuslat konusunda] senin bize bir ihsanın olacağını zannetmiyorum.

⁵¹ Bu fiil, beyitte تَدْنُو diye yanlış yazılmış; üzerinde daha küçük bir hatla doğru imlaya yer verilmiştir.

⁵² Bu fiil, beyitte أَمَلُ diye, ötre ile harekelenmesi gereken mim harfinin kesresiyle yanlış yazılmıştır.

وَمَا إِخَالٌ: “Zannetmiyorum” anlamındadır.⁵⁴

لَدَيْنَا: Yanımızda demektir.

مِنْكَ: “Senden yani senin tarafından” anlamındadır.⁵⁵

تَنْوِيلٌ: Bağış ve ihsan [yani bağışta bulunmak ve ihsan etmek demektir. Burada kastedilen mana mahbubu] vuslata erdirmektir.

Ve'l-hâsıl

Onun (Su'âd'ın) cefa/mahbubuna eziyet etmek, vaadinden caymak ve ahde vefa göstermemek [gibi kötü] vasıfları olmasına rağmen ben onun muhabbetinden ümit kesmiyorum; onun vuslatından ümitsiz değilim. Aksine [bedenlerimiz birbirine] uzak olsa da onun muhabbetinin bana yaklaşıcağını [yani bana olan sevgisinin onu bana yaklaştıracağını] ümit ediyor ve bunu [canıgönülden] arzuluyorum (Bâcûrî, 1286/1869:35).⁵⁶

Beycûrî

Tercümesi

*Fî-medhî nâkati's-su'âd*⁵⁷

On Dördüncü Beyit

أَمْسَتْ سَعَادُ بِأَرْضٍ لَا يُبَلِّغُهَا ... إِلَّا الْعِتَاقُ، النَّجِيَّاتُ، الْمَرَايِلُ⁵⁸

Kelimeler

أَمْسَتْ سَعَادُ: Su'âd [uzak bir yere varır] oldu veya akşam vaktinde uzak bir yere vardı.

الْعِتَاقُ: Asil soylu olanlar anlamında olup أَلْعَتِيقُ kelimesinin çoğuludur. Kusurlardan azade oldukları için onlara bu isim verilmiştir.

النَّجِيَّاتُ: Hafif ve güçlü olan [develer veya atlar.]

الْمَرَايِلُ: Hızlı olan [develer veya atlar] anlamındaki bu kelime مِرْسَال kelimesinin çoğuludur.

Ve'l-hâsıl

⁵³ Bu kelime fail olduğu hâlde sonundaki te harfi zamme yerine fetha ile harekelenmiştir.

⁵⁴ Kefevî, bu fiilin başındaki hemzeyi sadece Beni Esed'in fetha ile okuduğu, diğer bütün kabilelerin ise kesreyi tercih ettiğini belirtir (Kefevî, v. 19b).

⁵⁵ Bâcûrî'ye göre, şair bir önceki mısradaki “onun muhabbeti” diyerek Suâd'dan üçüncü şahıs olarak bahsettiği hâlde iltifat sanatını kullanarak burada “senden” demek suretiyle gaybetten/üçüncü şahıstan hitaba/ikinci şahsa geçiş yapmıştır. Ayrıca on birinci beytin başında “seni aldatmayın!” ifadesindeki hitaptan burada “ümit ediyorum” denilerek tekellüme iltifat söz konusudur (Bâcûrî, 1286/1869:33-34).

⁵⁶ Bâcûrî'nin *İs'âd*'ında olmadığı için müellif ikinci mısrasının manasını vermemiştir. Ayrıca Bâcûrî'nin eserinde hâsıl-ı mananın sonundaki بَعْدُ kelimesi, evla olan imlaya göre nekre olması gerekirken Yekgüş'un *Hülâsa*'sında başına harf-i tarif getirilerek أَلْبَعْدُ şeklinde marife formunda yazılmıştır (Bâcûrî, 1286/1869:35).

⁵⁷ Bu başlık yerine “Suâd'a Götüren Devenin Övgüsü” daha doğru bir başlık olurdu. Çünkü Suâd, sevgiliyi temsil eden ceylanın adıdır.

⁵⁸ Suâd öyle bir yerde akşamladı ki [mahbubunu] oraya ancak asil, güçlü ve hızlı develer ulaştırır.

Onun mahbubesi –ki o Su'âd'dır- uzak bir yere [varır] oldu ya da akşam vaktine orada girdi. Onu yani [şair] Kab'ı oraya ancak asil soylu, güçlü ve hızlı develer ulaştırır. Çünkü ikisinin arasındaki mesafe uzundur.⁵⁹ Beyitteki الْعَتَاقُ kelimesinden murat Azîziye, Şedkâmiye ve Cezîliye gibi asil develerin soyuna mensup olan develerdir. Başka bir ifadeyle birer asil erkek deve olan Aziz, Şedkam ve Cezîl'in soyundan gelen develerdir (Bâcûrî, 1286/1869:36).

Beycûrî

Tercümesi

On Beşinci Beyit

وَلَنْ يَبْلُغَهَا إِلَّا غَدَافِرَةٌ، ... لَهَا عَلَى الْأَيْنِ إِزْقَالٌ وَتَبْغِيلٌ⁶⁰

Kelimeler

Bu beyit [mahbubenin gittiği yerin uzak bir mesafede olduğu hususunda] bir önceki beyti tekit etmektedir.

غَدَافِرَةٌ: Büyük, dayanıklı ve güçlü dişi deve anlamındadır.

عَلَى: Bu harf-i cer, burada “مَعَ/beraber” manasındadır.

تَبْغِيلٌ: Şiddetinden dolayı [devenin] katırın yürüyüşüne benzetilen yürüyüş tarzıdır. Şunu bil ki devenin yürüme hızında bazı merhaleler vardır. Bunların ilkinde anak (الْعَتَاقُ) denir.⁶¹ Onun üstünde tebgîl⁶² (التَّبْغِيلُ), onun üstünde irkal⁶³ (الْإِرْقَالُ), onun üstünde de teşeffür⁶⁴ (التَّشْفُورُ) vardır ki bu sonuncusu devenin [koşmak için sarf ettiği] takatinin/enerjisinin son noktasıdır.

Ve'l-hâşıl

O yere ancak develerde bulunan övgüye layık şu iki vasfa sahip dişi deve ulaşabilir. Vasıflardan birincisi [devenin] yorgunluğu ve bitkinliği artınca bile

⁵⁹ Müellif başta mahbubesine giden kişi için gaib/üçüncü tekil şahıs zamirini (لَا يُوصِلُهُ) kullandığı hâlde burada aynı şahıs için بِنِي diyerek mütekellim vahdeh/birinci tekil şahıs zamirini kullanarak üslubu bozmuştur. Doğru üslup için ya başta birinci şahıs zamirini (لَا يُوصِلُنِي) ya da burada üçüncü tekil şahıs zamirini (بِنِي) kullanması gerekirdi.

⁶⁰ O yere [Suâd'ın mahbubunu] ancak büyük, güçlü ve dayanıklı olan dişi bir deve ulaştırabilir. O deve yorulsa bile atın yorga ile dörtnal arası ve yorga ile eşkin arasındaki hızlı koşusuna benzer [iki farklı] hızla yol katetmeye muktedirdir.

⁶¹ Mütercim Âsım Efendi bu yürüyüş tarzını şöyle tarif eder: Deve ve sair devâbba mahsûs bir güne yürüyüşe denir ki adımlarını açıp boyunlarını sündürüp yere döşenerek eşkin [atların tırıs ile dörtnal arasındaki] yürüyüşlerinden ibârettir (Mütercim Âsım Efendi 2003:5/4116).

⁶² Devenin yorga ile eşkin arasındaki yürüyüşüdür (Mütercim Âsım Efendi 2003:5/4354).

⁶³ Mütercim Âsım Efendi, bu kelime için “hızlı yürümek” manasını verip detaya girmemiştir. Teşeffürü dörtnala koşmak diye kabul edersek buna yorga ile dörtnal arası yani en üst sınırın bir altındaki koşma hızı diye anlayabiliriz (Mütercim Âsım Efendi 2003:5/4524).

⁶⁴ Müellifin de belirttiği gibi teşeffür, devenin en hızlı koşusudur. Deve yürüyüşü için Arapçada burada zikredilen dört kısımdan başka tezeyyüd, zemûl, resîm, ratek, rasîf, hemlece, iltibât, zeffî, rafî, gibi birçok isimlendirme daha mevcuttur. Detaylı bilgi için bkz. Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, et-Telhis fî ma'rifeti esmâi'l-eşyâ, (Nşr: İzzet Hasan), Dumaşk: Dâru Tîlâs, 1996, 360-362.

en yavaş yürüyüşünün tebgilin altına düşmemesidir. [Biraz dinlenip de] yorgunluğu azalınca yürüyüşü irkal merhalesine yükselir. Dinç olduğunda ise onun yürüyüşü teşerrüf olur (Bâcûrî, 1286/1869:38).

[8]

[Yorgunluğu ne kadar çok olursa olsun] gerçekten hızlı yürümeye gücü olduğu için asla anak seviyesinde yürümez. Yorgun ve bitkin olduğunda bile onun yürüyüşü bu iki hızlı seviyede olursa dinç olduğu zaman onun [hızının] nasıl olacağını sen hesap et! [O deveye] غَافِرَةٌ denilmesinin anlamı onun büyük, kuvvetli ve dayanıklı olmasıdır. Vasıflardan ikincisi onun çok yürümekten dolayı zayıf düşmemesidir. “Yorulduğu zamanlarda onun yürüyüşü [en azından] tebgil ve irkal olur” ifadesinin anlamı budur. Deve büyük, güçlü ve dayanıklı olursa, yorulsa bile hızlı yürürse, hele yorgun olmazsa daha da hızlı yürürse işte o zaman ona binen kimse, uzun mesafeyi kısa bir sürede kateder.⁶⁵

Beycûrî

Tercümesi

On Altıncı Beyit

مِنْ كُلِّ نَضَاحَةِ الدِّفْرِيِّ إِذَا عَرَفْتُ ... عَرَضَتْهَا طَامِسُ الْأَعْلَامِ مَجْهُولٌ⁶⁶

Kelimeler

مِنْ كُلِّ نَضَاحَةِ: Hazfedilmiş bir mübtedanın haberidir ki o da [önceki beyitte zikri geçen güçlü dişi deveye (غَافِرَةٌ) raci olan] هِيَ zamiridir. [Mübalâğalı ism-i fail sigasında olan] نَضَاحَةٌ çokça fişkiran demektir. Yani [o güçlü deve kulaktozlarından ter] fişkiran bir devedir.

الدِّفْرِيُّ: Devenin kulağının arkasındaki çukur yerdir [ki Türkçede buna kulaktozu denir.] *Ya'nî deveniñ kulağı ardında terleyen yer.*

عَرَضَتْهَا: O devenin bütün çaba ve gayreti demektir.

طَامِسُ: Silinip kaybolmuş anlamındadır.⁶⁷

الأَعْلَامُ:Alametler/işaretler yani [öncesindeki kelimeyle birlikte] “silinmiş/kaybolmuş alametler/izler” demektir. [Öncesindeki طَامِسُ kelimesi] muzaf takdiriyle birlikte hazfedilmiş bir mevsufun sıfatıdır. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyledir: “سُلُوكُ طَرِيقِ طَامِسِ الْأَعْلَامِ/İşaretleri silinmiş yolda gitmek.”

⁶⁵ Kırmızı renkli imla ile muhtemelen sonradan yazılmış ve sonuna “şerh” kaydı düşülmüş olan bu paragraf, Bâcûrî'nin *Haşiye*'sinde özet mananın hemen öncesindeki şerh kısmında yer almaktadır (Bâcûrî, 1286/1869:37-38).

⁶⁶ [Mahbubunu Suâd'a götüren o güçlü deve] terlediği zaman [iki kulaktozunun] her birinden çokça ter fişkiran develerdendir. Onun çabası, alametleri/işaretleri kaybolup bilinmez olmuş yolu [katetmektir.]

⁶⁷ Müellif, ism-i fail olan bu kelimeyi açıklarken “انْدَرَسَ وِ انْمَحَى/silindi ve kayboldu” diyerek mazi fiili kullanmıştır. Oysa ya ism-i failin türetildiği mastarın mazi formu olan “طَامَسَ” fiili bu anlamdadır” demeliydi. Ya da fiillerin ism-i fail (مُنْدَرَسٌ وَ مُنْحَمٌ) formunu zikretmeliydi.

مَجْهُولٌ: [Meçhul/bilinmeyen anlamındaki] bu kelime, طَامِسٌ lafzının sıfatıdır ve onu tekit etmektedir. Zira her silinmiş şey zaten bilinmez olur.

Ve'l-hâşıl

Bu devenin iki kulaktozunda çok ter vardır.⁶⁸ Bu durum ancak devenin yürüyüşünün şiddetiyle ve bütün gücünü sarf ederek yürümesiyle hâsıl olur. Bu deve aynı zamanda bu yollardan çok geçtiği ve çölde yol aldığı için işaretleri/izleri silinip nereden gidileceği bilinmez olmuş yolu da bilir (Bâcûrî, 1286/1869:40).⁶⁹

Beycûrî

Tercümesi

On Yedinci Beyit

تَرْمِي الغُيُوبَ بِعَيْنِي مُفْرِدٍ لَهَقٍ ... إِذَا تَوَقَّدَتِ الحِرَّانُ والمِيلُ⁷⁰

Kelimeler

رَمِي الغُيُوبَ: Fiilin faili olan zamir yine o güçlü deveye racidir. Buradaki “رَمِي” ifadesinden maksat, onlara hızlıca bakmaktır. [Böylesi bir] nazar, [bir şeyin] hızlıca bir yere düşmesini sağlayan atmaya benzetilmiştir.

إِذَا: [Beytin başındaki] تَرْمِي fiilinin zarfıdır.

الحِرَّانُ: Sert ve katı zeminler demektir.

المِيلُ: Mim harfinin kesresiyle, büyük kum yığınları anlamındaki مَيْلَاءٌ kelimesinin çoğuludur.

لَهَقٍ: *Beyāz ve esmā-i sevrden bir isim.* Beyaz öküz [Arapçada] لَهَقٌ denir.

الغُيُوبَ: İşaretleri gözden kaybolmuş izler.

Ve'l-hâşıl

Bu deve son derece keskin gözlüdür. Hatta o, beyaz yaban öküzünün iki gözüne benzeyen gözleriyle,⁷¹

[9]

sıcaklığın arttığı bir vakitte neredeyse ateş saçan sert-katı zeminlerdeki ve büyük kum yığınlarındaki gözden kaybolmuş yol izlerini görür. Bu [kızgın güneşin etkili olup sert zeminlerin ve kum yığınlarının ateş saçtığı] vaktin dışında ise [o izleri] haydi haydi [görür.] (Bâcûrî, 1286/1869:40).⁷²

⁶⁸ Cümlelerin ikinci kelimesi olan “bu” anlamındaki zamir “هَذِهِ” diye yazılması gerekirken sehven هَا şeklinde yazılmıştır.

⁶⁹ Cümlelerin sonunda yer alan çöller anlamındaki الْمَفَازَاتُ kelimesi, *Hâşiyeye*'de doğru yazılmış olmasına rağmen burada yanlış bir imla ile الْمَفَازَةُ diye yazılmıştır.

⁷⁰ O [mahubunu Suâd'a götüren güçlü deve,] sert zeminlerdeki ve kum yığınlarındaki kaybolmuş [yol izlerini, kızgın güneşin altında iyice ısınıp da o zeminlerin adeta], ateş saçtığı bir zamanda [yavrusunu kaybedip ondan ayrı düşüğü için] tek kalmış beyaz yaban öküzünün iki gözü [gibi keskin gözleriyle derhal] görür.

⁷¹ Bu cümlede بَعَيْنِهَا şeklinde tesniye olması gereken kelime, *Hâşiyeye*'de doğru yazılmış olmasına rağmen burada yanlış bir imla ile müfred olarak بِعَيْنِهَا diye yazılmıştır.

⁷² Bu çeviride önemli bir eksiklik vardır. O da “yavrusundan ayrıldığı için tek kalmış” anlamındaki مُفْرِدٍ kelimesinin çeviriye dâhil edilmemesidir. Yavrusundan ayrılmış yaban öküzü

Beycürî**On Sekizinci Beyit**

ضَخْمٌ مُقَلَّدُهَا، عَبَلٌ (فَعْمٌ) مُقَيَّدُهَا، ... فِي خَلْقِهَا، عَنْ بَنَاتِ الْفَحْلِ، تَفْضِيلٌ⁷³

Kelimeler

ضَخْمٌ: Kalın ve iri

مُقَلَّدُهَا: Gerdanlık takılan yer/gerdan

عَبَلٌ: Kalın ve iri

مُقَيَّدُهَا: Zincir vurulan yer yani ayaklar⁷⁴

فِي خَلْقِهَا: Yaratılışında

عَبَلٌ: Bazı rivayetlerde عَبَلٌ yerine aynı manadaki فَعْمٌ kelimesi zikredilmektedir. [Yukarıda belirtildiği gibi مُقَيَّدُهَا] zincir vurulan yerdir ki o da ayaklardır. [Aynı manadaki] ضَخْمٌ ve عَبَلٌ gizli mübteda olan هِيَ zamirinin haberidir. Ya da [on beşinci beyitte geçen “güçlü dişi deve” anlamındaki] غَدَايْرَةٌ kelimesinin sıfatıdır. Yahut [isim cümlesindeki kaideye uygun olarak mübtedadan sonra gelmesi gerekirken burada ondan] önce zikredilmiş haberdir. Kendinden sonraki kelime (مُقَيَّدُهَا- مُقَلَّدُهَا) ise mübtedadır.

عَنْ: Burada عَلَيَّ anlamındadır.

الْفَحْلُ: Bu kelimeyle bu beyitte kastedilen şudur: “Söz konusu güçlü dişi deve, damızlık erkek devenin soyundandır.”

Ve'l-hāşıl

Şair, bu beyitte o [güçlü deveyi] şu üç [üstün] vasıfla tavsif etti:

1. Boynunun iri olması ki bu onun bütün uzuvlarının ve kemiklerinin de büyük olduğuna delalet eder.
2. Ayaklarının iri olması ki bu onun yürümeye ve ağır yük taşımada dirayetli olduğuna delildir.
3. İri yapılı/görkemli veya güzel fitratta olması cihetiyle ya da her iki açıdan da hemcinslerinden üstün olması (Bâcürî, 1286/1869:40).

Beycürî**Tercümesi****On Dokuzuncu Beyit**

غَلْبَاءٌ، وَجَنَاءٌ، عُلُكُومٌ، مُذَكَّرَةٌ، ... فِي دَفْعِهَا سَعَةً، قُدَامَهَا مِيلٌ⁷⁵

yavrusunu arayacağı için etrafına daha dikkatlice bakar. Dolayısıyla gözlerini dört açar (Kefevî, v. 23a).

⁷³ [Mahbubunu Suâd'a götüren o güçlü devenin] gerdanı büyüktür, ayakları iridir; fitratı itibarıyla damızlık erkek devenin kızlarından üstündür.

⁷⁴ İbn Hişâm *en-Nahvî*'de, مُقَلَّدُهَا ile مُقَيَّدُهَا kelimesinde nakıs cinas olduğunu söyler. Ayrıca o, bu beyitte tescî' ve tasrî' sanatının varlığından söz eder (İbn Hişâm *en-Nahvî*, v. 169a; Bâcürî, 1286/1869:43). Nakıs cinas, seci ve tasrî' hakkında detaylı bilgi için bkz. (Akdemir, 2016: 307-314, 322-325).

Kelimeler

غُلْبَاءُ: Kalın boyunlu

وَجْنَاءُ: İki yanağı büyük olan demektir ki bu özellik develerde övülen, atlarda yerilen bir vasıftır.

عُلُومٌ: Sağlam, güçlü, kuvvetli.

مُذَكَّرَةٌ: İri cüssesi [ve heybetli duruşuyla] erkek deveye benzeyen dişi devedir.

فِي نَفْهَا: [Her nesnenin] yan tarafı demektir ki burada kastedilen [devenin] her iki yanındır. Kelime müfred formunda olmasına rağmen daha önce benzeri geçtiği gibi kastedilen tesniyedir.

مِيلٌ: Mimin kesresiyle, baktığı zaman gözün görebildiği en son noktaya kadar olan mesafe anlamındadır ki dört [yaklaşık] bin zirâ'/arşın kadar olan uzunluktur. Burada boynun uzunluğundan kinayedir.

فُدَامٌ: Arkanın zıddı [yani "ön" anlamındadır.]

Ve'l-hâşıl

Bu devenin boynu kalın, yanakları büyüktür. Sağlam ve güçlüdür. İri cüssesi ve heybetiyle erkek deveye benzer. İki yanı geniş, boynu veya adımı uzundur (Bâcûrî, 1286/1869:44).

Beycûrî**Tercümesi**

[10]

Yirminci Beyit

وَجَلْدُهَا مِنْ أُطُومٍ مَا يُؤَيِّسُهُ ... طَلْحٌ، بِضَاحِيَةِ الْمُتَّيْنِ، مَهْرُوزٌ⁷⁶

Kelimeler

أُطُومٌ: Kaplumbağa demektir. Mana teşbihe bina edilir. [Yani onun derisi kalın, sert ve kaygan olması cihetiyle kaplumbağanın derisi gibidir.]

مَا يُؤَيِّسُهُ: Onu zelil etmez. [Bu fiil burada "tesir etmez" anlamındadır.]

طَلْحٌ: Kene

بِضَاحِيَةِ: Bâ harf-i ceri burada فِي anlamındadır. Mecrur isim ضَاحِيَةِ ise "Bir şeyin güneşe maruz kalan tarafıdır." [Aynı kökten gelen fiilin muzari formu (تَضْحَى) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:]⁷⁷ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى

⁷⁵ [Mahbubunu Suâd'a götüren o güçlü deve] kalın boyunludur, iri yanaklıdır; sağlam ve dayanıklıdır; [görkemi ve heybetiyle] erkek develere benzer. İki yanı geniştir; boynu uzundur, adımı büyüktür.

⁷⁶ O [güçlü ve görkemli devenin] derisi, [sert ve kaygan olması cihetiyle] kaplumbağa [derisi] gibidir. [Uzun süre aç kaldığı için] zayıf düşmüş kene [bile] onun sağ ve sol yanından güneşe maruz kalan derisine [yapışıp onun kanını emmek için] hiçbir şey yapamaz.

⁷⁷ "Şüphesiz senin için orada aç kalmak, çıplak kalmak yoktur.", Tâhâ 20/118. Burada Bacûrî'nin Hâşîye'sinde zikredilmesine rağmen (Bâcûrî, 1286/1869:45) örnek verilen kelimenin geçtiği bir sonraki şu âyet kaydedilmemiştir: "وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى" / Orada ne susuzluk çekersin, ne de güneş altında kalırsın." (Tâhâ 20/119).

مَنْ: Yüksek yer, ve arka ortası vasaṭ-ı zahr (sırtın ortası) ve muhkem ve şulb (sağlam ve sert). Aḥterī-i [Kebīr]

مَهْزُولٌ: [Zayıf anlamındaki] bu kelime, طَلْحُ lafzının sıfatıdır.

Ve'l-hāşıl

Bu devenin derisi, son derece sert, düz ve kaygandır. Açlıktan zayıf düşmüş kene [bile] onun sağ ve sol yanından güneşe maruz kalan derisine [yapışıp onun kanını emmek için] hiçbir şey yapamaz (Bâcûrî, 1286/1869:45-46).

Beycûrî

Tercümesi

Yirmi Birinci Beyit

حَزَفْتُ أَبُوهَا أَخُوهَا مِنْ مُهَجَّنَةٍ، ... وَعَمَّهَا خَالَهَا، قَوْدَاءُ، شَمَلِيلٌ⁷⁸

Kelimeler

حَزَفْتُ: Dağın en tepesi. *Dağın yukarısına ve dişi deveye denir. Aḥterī-i [Kebīr]*

مُهَجَّنَةٍ: Ebeveyni asil olan [dişi deve].⁷⁹

قَوْدَاءُ: Sırtı ve boynu uzun olan.

شَمَلِيلٌ: Kıvrak ve seri olan.

Şair, [beytin başında yer alan] “ebeveyni asil olan” anlamındaki حَزَفْتُ kelimesinin sıfatı konumundaki مُهَجَّنَةٍ lafzıyla devenin soyunun asaletini vurgulamıştır. Zira tehçin (ebeveynin neseplerinin birbirine yakın olması), develerde övülen, insanlarda yerilen bir vasıftır. Çünkü bu, [Arapçada] insanlar için kullanıldığında “babası Arap, annesi cariye olan” anlamındadır.⁸⁰ [Böyle bir ebeveyniden dünyaya gelen kimseye] “رَجُلٌ هَجِينٌ/heçin adam” denir. İş tersine dönerse [yani babası köle, annesi Arap olursa] bu adam مُقْرَفٌ ve [ayva manasındaki] sefercel vezninde olan فَلَنْقَسٌ denir. Nitekim şair şöyle der:

الْعَبْدُ وَالْهَجِينُ وَالْفَلَنْقَسُ ... ثَلَاثَةٌ فَأَيُّهُمْ تَلَمَّسُ⁸¹

Bir başka şair de şöyle der: كَمْ بَجُودٍ مُقْرَفٌ نَالَ الْعُلَى ... وَكِرِيمٍ بَخْلُهُ قَدْ وَضَعَهُ⁸²

Ve'l-hāşıl

⁷⁸ O [güçlü ve görkemli deve], dağ gibi sağlamdır. Onun babası kardeşidir; asil ve neciptir. Onun amcası dayısıdır. Sırtı ve boynu uzundur; kıvrak ve seridir.

⁷⁹ Mütercim Âsım Efendi, bu kelimenin izahı sadedinde aynı manayı şu şekilde teyit etmektedir: Şol nâkaya denirki be-gâyet soyu pâk olmakla soyu ma'lûm olan kendi bilâdı buğurlarından gayriya çekilmeye (Mütercim Âsım Efendi 2003:6/5537).

⁸⁰ Bu cümlelerin sonundaki kelime, أمّة olması gerekirken başına harf-i tarif getirilerek yanlış bir imla ile الأمة diye yazılmıştır. Bacûrî'nin Hâşiye'sinde doğru imla mevcuttur (Bâcûrî, 1286/1869: 47).

⁸¹ Köle, heçin, felenkas! İşte üç sınıf insan, onlardan hangisini talep edersin sen? Kaynaklarda bu şekilde geçen kelime (تَلَمَّسُ), metinde Bâcûrî'nin hatalı imlasının (Bâcûrî, 1286/1869: 47) aynen iktibas edilmesi sonucunda تَلَمَّسُ diye yanlış yazılmıştır. Şiirin doğru imlası için bkz. (İbn Dureyd, 1408/1987:2/1156, 1185; İbn Manzûr, 1414/1993: 6/166, 13/432).

⁸² Nice mukrif vardır ki cömertlikle yücelere ermiştir. Nice asil insan vardır ki cimriliği onu alçaltmıştır. Şiirin akabinde metinde “Cemâlüddin” kaydı mevcuttur. Bu şiir ihtisar edilen şerhte mevcut olduğu için kuvvetli ihtimalle adı Cemâlüddin olan İbn Hişâm en-Nahvî'nin söz konusu şerhine yapılan bir atıftır (İbn Hişâm en-Nahvî, v. 172a).

Bu deve son derece güçlü ve sağlam olmasının yanı sıra asil ve neciptir. Sırtı ve boynu uzundur; hafif/kıvrak ve seridir (Bâcûrî, 1286/1869:48).

[Beytin başındaki] harf kelimesi, “O [güçlü dişi deve], neseplerinin asaletini korumak için kendi cinsleriyle/birbirleriyle çiftleştirilmiş develerden olan necip bir devedir.” demektir [ki bundan dolayı babası kardeşi, amcası da dayısı olur.]⁸³ Şöyle ki: Asil olan damızlık erkek bir deve kızıyla çiftleşir. Bu çiftleşme sonucunda iki yavru doğar. Bu yavrulardan biri [büyüyünce] annesiyle çiftleşir ve bunun sonucunda [şairin mümtaz vasıflarla tavsif ettiği] o deve doğar.

Beycûrî

Tercümesi

[11]

Yirmi İkinci Beyit

يَمْشِي الْفَرَادُ عَلَيْهَا، ثُمَّ يَرْفُقُهُ ... مِنْهَا لَبَانٌ، وَأَقْرَابٌ زَهَالِيلٌ⁸⁴

Kelimeler

أَقْرَابٌ: [فُرْبٌ veya فُرْبٌ] kelimesinin çoğuludur. Bögür veya bögürden karnın yumuşak kısmına kadar olan uzuvdur.⁸⁵

زَهَالِيلٌ: [Düz, pürüzsüz ve kaygan anlamındaki زَهْلُولٌ kelimesinin çoğuludur.] Güzel görünümünden ve son derece semiz olmasından dolayı o devenin göğsünde ve karnında kene duramaz; kayıp yere düşer.

Ve'l-hâşıl

Kene bu devenin üzerinde yürür. Ancak orada tutunamaz; [kayıp yere] düşer. Çünkü [devenin çok semiz olmasından dolayı] cildi son derece pürüzsüz ve kaygandır. Bu özellik develerde güzel sayılan vasıflardan biridir. Aslında bu beyit daha önce [bir beyit öncesinde] geçen ve وَجَدُهَا مِنْ أُطُومٍ diye başlayan [yirminci beyti] tekit etmektedir. Dolayısıyla onun yanında/hemen akabinde zikredilmesi daha iyi olurdu (Bâcûrî, 1286/1869:48).⁸⁶

⁸³ Burada da bir hata söz konusudur. Şöyle ki: Yapılan açıklamalar, kelimelerin manalarına dair baştaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi *harf* kelimesinin değil ondan sonra gelen *müheccene* kelimesinin izahıdır.

⁸⁴ Kene onun üzerinde yürür. Akabinde [çok semiz olmasından dolayı cildi kaygan hâle geldiği için] göğsünden ve karnından [kayıp yere] düşer.

⁸⁵ Bu izahın sonundaki قاموس kaydı, alıntının أَلْفَامُوسُ الْمُحِيطُ adlı eserden yapıldığını göstermektedir. Nitekim söz konusu sözlükte aynı ifade mevcuttur. Bkz. Firûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîtt*, (Nşr: Muhammed Nuaym el-Arkusî), Mektebu't-Tahkiki't-Turâs fi Müesseseti'r-Risâle, Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1426/2005, 123.

⁸⁶ Bu beytin Arapça metninin üzerinde şöyle bir kayıt göze çarpmaktadır: “هَذَا صُرْفَتْ لِحْرُورَةِ الشَّعْرِ مَعَ “ كُونَهَا غَيْرَ مُنْصَرِفَةٍ/Bu, aslında gayr-i münсарif olmasına rağmen şiir zaruretinden dolayı münсарif oldu.” Bu cümle ile kastedilen beytin sonundaki زَهَالِيلٌ kelimesidir.

Beycürî**Tercümesi****Yirmi Üçüncü Beyit**

عَيْرَانَةٌ فُذِفَتْ بِالنَّخْضِ عَنْ عُرْضٍ ... مَرْفُقُهَا عَنِ بَنَاتِ الرَّوْرِ مَفْتُولٌ⁸⁷

Kelimeler

عَيْرَانَةٌ: Dişi yaban eşeği demektir. Yani o deve [dayanıklı olması cihetiyle] bu eşek gibidir.

فُذِفَتْ: Atıldı

بِالنَّخْضِ: Et

عَنْ عُرْضٍ: Yanlarından

بَنَاتٍ: Göğsün etrafındaki kaburgalara bitişik olan

الرَّوْرِ: Göğüs veya göğsün üst kısmı

مَفْتُولٌ: مَفْتُولٌ *cem* 'i أَفْتَلٌ, *kolları şadrına mübâ'id olan, meftül bundan me 'hüzdür.*

Ve'l-ḥāşıl

Şair bu beyitte [bahsi geçen görkemli ve heybetli deveyi] üç [mümtaz] vasıfla tavsif eder:

1. Sağlam ve dayanıklı olması: O deve sağlam - dayanıklı ve güçlü olması yönünden dişi yaban eşeğine benzer. Zira yaban eşeği en dayanıklı ve en güçlü hayvanlardan biridir. [Beytin başındaki] عَيْرَانَةٌ lafzı, bu manayı ifade etmektedir. Şair birkaç yerde devenin bu vasfını farklı lafızlarla tekrar tekrar dile getirmektedir.⁸⁸ [Her seferinde] farklı lafızlar kullanıldığı için tekrar güzel düşmekte ve vurguyu teyit etmektedir. Tekrarın sebebi bunun develerin en büyük ve en önemli vasfı olmasıdır.

2. Semiz olması: Bu mana "فُذِفَتْ بِالنَّخْضِ عَنْ عُرْضٍ" ibaresiyle ifade edilmektedir. Bu özellik de [birincisi gibi] farklı lafızlarla tekrarlanmaktadır. Deve semiz olup da atıklığına ve uzun [süre] yürümesine rağmen [ideal] kilosundan bir şey kaybetmediği takdirde son derece güzel ve harikulade olur.

3. Ön bacaklarının göğüs kısmından uzak olması: Bu mana "مَرْفُقُهَا عَنِ بَنَاتِ الرَّوْرِ مَفْتُولٌ" ibaresiyle ifade edilmektedir ki bunun izahı daha önce geçmişti. Devenin ön bacaklarının göğüs bölgesinden biraz uzak olması, onu seyir esnasında yorgunluktan kurtarır (Bâcürî, 1286/1869:49).

Beycürî**[12]****Tercümesi**

⁸⁷ O [mahubunu Suâd'a götüren görkemli deve, dayanıklılık ve kuvvet yönüyle] dişi yaban eşeği gibidir. [Semiz olmasından dolayı] etleri yanlara taşmıştır. Ön bacakları göğüs kısmından uzaktır.

⁸⁸ Bu cümlede ve birkaç satır sonra tekrar bahsinin geçtiği diğer bir cümlede dişi deveye raci olan müennes zamir yerine (لَهَا) yanlış bir imla ile müzekker zamir (لَهُ) kullanılmıştır.

Yirmi Dördüncü Beyit

كَأَنَّمَا فَاتَتْ عَيْنَيْهَا وَمَذْبَحَهَا، ... مِنْ خَطْمِهَا وَمِنْ اللَّحْيَيْنِ بِرُطَيْلٍ⁸⁹

Kelimeler

Cem', müfredi⁹⁰: *bi-ma'nā zimām ve 'inde'l-ba'zī deve yetdikleri ip. Aḫterī-i [Kebīr]*

Bırpıl: *Hacer-i ṭavīl ve uzun muḫkem ḥadīd.*

Ve'l-ḥāşıl

O devenin iki gözüyle gırtlığı arasındaki ve [şairin] “مِنْ خَطْمِهَا وَمِنْ اللَّحْيَيْنِ” sözüyle beyan ettiği yular takılan yerle iki yanağı arasındaki yüzü, sağlamlık ve kuvvet açısından [taşçıların kullandığı] demirden yapılmış külünge benzer. Ya da [onun bu şekilde tarif edilen yüzü] uzun olması yönüyle ve genel görünüş itibariyle uzun taşa benzer. Başka bir nüshada [beytin ikinci kelimesi olan] فَاتَتْ yerinde “bir şeyin ölçüsü, miktarı” anlamındaki فَاتَ lafzı mevcuttur. O nüshadaki imlaya göre مَا , كَأَنِّ için mâ-i kâffedir; فَاتَتْ mübteda, بِرُطَيْلٍ “قَدْرُ بِرُطَيْلٍ” şeklinde muzaf takdiriyle bu mübtedanın haberidir. Bu takdirde mana şöyle olur: “Devenin gözlerinden başlayarak yular takılan yere kadar olan yüzünün ebadı, sağlamlık ve kuvvet cihetiyle demirden imal edilmiş külüngün ebadı gibidir. İki yanağından başlayarak gırtlığa kadar olan boynun ebadı ise uzunluk ve genel görünüm itibariyle uzun taşın ebadı gibidir.” Bu teşbihteki zorlama aşikârdır (Bâcûrî, 1286/1869:50).

Beycûrî**Tercümesi****Yirmi Beşinci Beyit**

ثَمْرٌ مِثْلُ عَسِيبِ النَّخْلِ، ذَا خُصْلِ، ... فِي غَارِزٍ لَمْ تَخَوَّنَهُ الْأَحَالِيلُ⁹¹

Kelimeler

ṭmır: [Dokundurur anlamındaki bu fiilin faili/öznesi] kuyruktur.

Esiyb: *Kuyruk bitdiği yere 'asīb-i zeneb derler.* Hurmanın [bu kelimeyle ifade edilen yapraksız] dalları (عَسِيْبَاتُ النَّخْلِ) için, başka ağaçlar söz konusu olduğunda “عَصْنٌ/dal” anlamındaki فَصِيْبٌ kelimesinin çoğulu olan فَضْبَانٌ [veya kaf harfinin kesresiyle قَضْبَانٌ] kullanılır.

ḫıṣl: *الخُصْلَةُ* kelimesinin çoğuludur. Saç örgüleri anlamındadır. *Şaç örüğü.*

fi garz: Buradaki فِي harf-i ceri عَلِي anlamındadır. Devenin sütü azaldığı zaman غَرَزَتْ النَّاقَةُ denir. *Burada meme ma'nāsı denilmiştir.*

⁸⁹ Sanki o devenin iki gözüyle gırtlığı arasındaki ve yular takılan yerle iki yanağı arasındaki yüzü külünk veya uzun taş gibidir.

⁹⁰ Beyitte burada خَطْمٌ şeklinde yazılan bu kelime, eserin kaynağı olan şerhte müfred olarak خَطْمٌ diye geçmektedir (İbn Hişâm en-Nahvî, v. 173a; Bâcûrî, 1286/1869:50).

⁹¹ O deve, hurma ağacının yapraksız dalına benzeyen ve saç örgülerini andran kuyruğunu [sağılmadığı için] meme deliklerinin noksanlık vermediği memelere dokundurur.

الأخالييل: “Memeden sütün çıktığı yer/meme deliği” anlamındaki إخليل kelimesinin çoğuludur.

Ve'l-hāşıl

Bu deve, sert ve uzun olması yönüyle hurma dalına benzeyen, çok kılılı olmasından [ve kolların birbirine dolanmasından dolayı] saç örgülerini andıran kuyruğunu memelerine dokundurur. Sağılmadığı için meme delikleri memeye bir noksanlık vermez.⁹² Bu da onun yürüme potansiyeline daha fazla güç katar (Bâcûrî, 1286/1869:51).

Beycûrî

Tercümesi

[13]

Yirmi Altıncı Beyit

فَنَوَاءٍ فِي خُرْتَيْهَا، لِلْبَصِيرِ بِهَا ... عَنُقٌ مُّبِينٌ، وَفِي الْخَدَيْنِ تَسْهِيلٌ⁹³

Kelimeler

فَنَوَاءٍ: Şalkum çöpi ki şarmalı ola. Kınvun müfredi, cem' i kinvān, kinyān gelür. Aḫterî-i [Kebîr]

فِي خُرْتَيْهَا: İki kulağında [bulunan delik] demektir.

لِلْبَصِيرِ: Bilen, arif, uzman.

عَنُقٌ: Kerem [devenin asil, necip ve gösterişli olması]

مُبِينٌ: Zahir

تَسْهِيلٌ: Yumuşak olmak anlamındadır.

Ve'l-hāşıl

Bu deve kemer burunludur. Ya da yukarıda geçen iki rivayete göre iri yanaklıdır. Asil develer konusunda uzman olan biri, güzel ve uzun olan kulaklarından onun necip olduğunu anlar. Asil develerden anlayan bir kimse, kulaklarını incelediği zaman onun asil ve necip olduğunu bilir. Onun iki yanağı yumuşaktır. Ya da -daha önce فِي الْخَدَيْنِ تَسْهِيلٌ ifadesinde geçen ihtilafa binaen- onun yanakları dolgundur (Bâcûrî, 1286/1869:52).

Yirmi Yedinci Beyit

تَخْدِي عَلَى يَسْرَاتٍ، وَهِيَ لَاحِقَةٌ، ... دَوَابُّنْ، مَسْهَنٌ الْأَرْضِ تَحْلِيلٌ⁹⁴

Kelimeler

تَخْدِي: Koşuyor

⁹² Bu cümle, yürümeye daha fazla gücü olsun diye devenin memelerinde sağılmasına mani olan bir engelin bulunduğu ve sağılmadığı için de sütünün eksilmediğine işaret etmektedir (Süyûtî, v. 33b; Kefevî, v. 29a).

⁹³ O deve, kemer burunludur. Develer konusunda uzman olan biri için, onun iki kulağında necip olduğuna dair açık [bir delil] vardır. Onun iki yanağı yumuşaktır/dolgundur.

⁹⁴ O deve, narin [ama] mızrak gibi sert ve sağlam bacaklarıyla koşar. Ayaklarının yere basması, sadece yemini yerine gelsin diye [çok hafif bir temastan] ibarettir.

بَسْرَاتٍ: [Üç harfin de] fethasıyla hafif/narin ayaklar anlamındadır.⁹⁵

وَهِيَ لَاحِقَةٌ: Vav harfi hâliyedir. لَاحِقَةٌ “hafif etli/nahif” demektir.

دَوَابِلٌ: İsm-i fail olan “kuru, sert mızrak” manasındaki دَابِلٌ kelimesinin çoğuludur. Mana teşbihe bina edilir. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyledir: “O bacaklar sert/sağlam mızraklar gibidir.” Ayrıca دُبَالَةٌ [baştaki harfin] zammesiyle, *kıl ve kılıç ve bıçak ucu, cem‘i zibāl. Zübül ism-i fā‘il cem‘i zevābil. Başka bir ma‘nāsı da selehfāt-ı bahriyenîñ (deniz kambumbağası) arka kemigi ki ‘ac gibi andan sivār (bilezik) ittiḥāz ederler. Aḥterī-i [Kebīr]. Burada rumḥ deyildiği yine muḥkem olduğu cihetdedir.*

لَاحِقَةٌ yerine لَاهِيَةٌ kelimesinin geçtiği rivayet de mevcuttur. Bu rivayet göre mana şöyle olur: “O deve, yürümekten habersizdir. Yani zahmet çekmeden ve [yorgunluğa] aldırmadan koşar. Öyle ki artık bu davranış onun için bir seciye hâline gelmiştir.” [Şairin] دَوَابِلٌ مَسُئَةٌ الْأَرْضِ تَحْلِيلٌ sözü ayakların vasfına dairdir.

Ve'l-ḥāşıl

O deve, kendisini [daha önce koşuda] geçmiş olan develere yetişmek üzere iken ayaklarıyla koşar. Ya da daha önce geçtiği gibi sert ve sağlam mızrak gibi bacaklarıyla [hedefe doğru] koşar. Ayağını yerden çok çabuk kaldırmasından dolayı sanki o sadece yemini yerine gelsin diye [çok az bir temasla] yere basar. Dolayısıyla o koşusunda son derece hızlıdır (Bâcûrî, 1286/1869:53-54).

Beycûrî

[14]

Tercümesi

Yirmi Sekizinci Beyit

سُمُرُ الْعَجَائِبِ يَتْرُكُنَ الْخَصَى زَيْمًا، ... لَمْ يَقِهَنَّ رُؤُوسَ الْأَكْمِ تَحْيِيلًا⁹⁶

Kelimeler

سُمُرُ الْعَجَائِبِ: Başına hazfedilmiş mübteda olarak هِيَ zamiri takdir edilir. [Bu takdire göre bu tamlama onun haberi olur. Ya da] önceki beyitteki بَسْرَاتٍ kelimesinin sıfatıdır. Bu izafet lafzidir ve سُمُرُ الْعَجَائِبِ takdirindedir. [Buğday tenli anlamındaki أَسْمُرُ kelimesinin çoğulu olan] سُمُرٌ siyaha yakın [siyahla beyaz arasında makbul olan bir] renktir. Bu izafetin “عَجَائِبٌ كَالسُّمُرِ /sertlik ve sağlamlık cihetiyle siyah mızraklar gibi olan sinirler” takdirinde müşebbeh bihin müşebbehe isnadı kabilinden olması da caizdir. Zira سُمُرٌ mızrakların özelliklerinden biridir. “Toynaklara bitişik sinirler” anlamındaki عَجَائِبٌ، عَجَائِبٌ kelimesinin çoğuludur.

يَتْرُكُنَ: Burada يَجْعَلُهَا/onları yapar, eder” anlamındadır.

⁹⁵ Burada بَسْرَاتٍ kelimesinin Arapça izahında geçen خَفَاف kelimesi hakkında Osmanlı Türkçesi ile şöyle bir hâşie/not düşülmüştür: “خَفَافٌ lafzının çoğuludur. Devenin ayağının altına derler.”

⁹⁶ O devenin gri mızrak gibi sert toynakları [yere sert basmasından dolayı] çakıl taşlarını paramparça eder. [Ayaklarının altına sert olması sebebiyle nala ihtiyaç duymayacağı için] nallanmak, onun ayaklarını tepelerin başlarındaki [taşlardan] korumadı.

زَيْمًا: Paramparça olmuş manasındaki bu kelime عَنَبٌ vezindedir.

لَمْ يَقِهَنَّ: Onları korumadı demektir.

رُؤُوسَ: Başına عَنَ [veya عَلِي] harf-i ceri takdir edilir.

الأَكْمَ: [Aslında كَمٌ olan bu kelime] “yüksek yer, tepe” anlamındaki كَامٌ kelimesinin çoğuludur. Burada zikre tahsisinin sebebi, yol güzergâhı olarak az kullanıldığı için tepelerin daha çok taşlı olmasıdır. [Böyle taşlı bir yolda nala ihtiyaç duymayan bir deve, daha az taşlı olan başka yollarda hiç ihtiyaç duymaz.]

تَنْعِيلُ: Hayvanın ayağını nallamak anlamındadır.⁹⁷

Ve'l-hâşıl

Bu devenin ayaklarının sınırları serttir ve sağlamdır. Gri mızraklar gibi [çok sert bir şekilde] yere basmasından dolayı çakıl taşlarını paramparça eder. Ayaklarının altının sert/nasırlı olmasından dolayı onları tepelerin başlarındaki taşlardan koruması için nallanmaya ihtiyacı yoktur. Zira taşlar, çok sert olan onun ayaklarının altını aşındırmaz (Bâcûrî, 1286/1869:55).

Beycûrî

Tercümesi

Yirmi Dokuzuncu Beyit

كَأَنَّ أُوبَ ذِرَاعَيْهَا، إِذَا عَرَفَتْ، ... وَقَدْ تَلَفَعَ بِالْفُورِ الْعَسَاقِيلُ⁹⁸

Kelimeler

أُوبَ: Koşarken ön ve arka ayakların hızlı bir şekilde yer değiştirmesidir.

تَلَفَعَ: Çarşafa bürünmek anlamındaki التَّخَفَ ile aynı manadadır.

الْفُورُ: “Küçük dağ, tepecik” anlamındaki فَارَةٌ kelimesinin çoğuludur.

العَسَاقِيلُ: عُسْفُولٌ *Zamme ile ak büyük mantardır ki شَحْمَةُ الْأَرْضِ [toprağın iç yağı] dahi derler, cem‘i عَسَاقِيلُ gelir ve ‘inde’l-ba‘zı serāba عَسَاقِيلُ derler. Aḥterî-i [Kebîr].*

Onun iki manası vardır. O manalardan burada kastedilen ilki seraptır. İkincisi ise beyaz ve büyük olan bir çeşit mantardır ki [Araplar arasında] ona شَحْمَةُ الْأَرْضِ denilir.

Ve'l-hâşıl

Bu devenin aşırı sıcaktan dolayı çok terlediği vakitte ve serabın küçük dağların üzerinde sanki birer örtüymüş gibi durduğu şiddetli olduğu zamandaki yürüyüşü esnasında ön ayaklarının hareketinin hızı, “uzun boylu, orta yaşlı olan bir kadının çocuğunu kaybetmesine çok fazla üzülmelerinden

⁹⁷ Mütercim Âsım Efendi bu mastarı şöyle açıklar: “Bu dahi davarın ayağını nallamak manasındadır; yukâlu: نَعَلٌ إِذَا أَلْبَسَهَا النَّعْلُ Bunu müellif tekrâr eylemiştir. Ve devenin ayakları aşınıp fersûde olmasın diye deriden nal düzüp geçirmek manâsındadır.” (Mütercim Âsım Efendi 2003:5/4792).

⁹⁸ O deve terlediği zaman ve tepecikler seraplara büründüğü sırada onun ön ayaklarının hızla inip kalkması sanki... (Cümlelerin devamı yani *keenne*'nin haberi, otuz ikinci beyitteki ذِرَاعَا عَيْطَلٍ tamlamasıdır ki teşbih üzerine bina edilen mana yukarıda *Ve'l-hâşıl* başlığı altında zikredilmiştir. Ayrıca devenin terlediği zaman ayrılık zamanından kinayedir.)

dolayı dövünürken elleriyle yüzünü tokatlamasının hızı gibidir.” (Bâcûrî, 1286/1869:56).⁹⁹

Beycûrî

Tercümesi

[15]

Otuzuncu Beyit

يَوْمًا يَظَلُّ بِهِ الْجِرْبَاءُ مُصْطَخِمًا ... كَأَنَّ ضَاجِيَهُ بِالشَّمْسِ مَمْلُوءٌ¹⁰⁰

Kelimeler

يَوْمًا: [Bir önceki beyitteki] تَلَفَّع fiilinin zarfıdır.

يَظَلُّ: Burada يَصِيرُ anlamındadır.

به: Bâ harf-i ceri, burada في anlamındadır.

الْجِرْبَاءُ: *Bir nev'i büyük kelerdir. Güneşe karşı harâretine elvân-ı garîbe ile mütelevvin olur. Aḥterî-i [Kebîr].*

Deve hörgücü gibi hörgücü olan bir hayvandır. Güneşe karşı durur; onun dönmesiyle birlikte o da döner ve çeşit çeşit renge girer.

مُصْطَخِمًا: Yanmış

ضَاجِيَهُ: Onun bedeninin güneşe maruz kalan kısmı.

Ve'l-ḥâşıl

Kelerin¹⁰¹ güneşe karşı durup [da güneşlendiği ve güneşe maruz kalan sırtının] yandığı o günde tepecikler seraplara bürünmüştü. Ya da bu hayvandan kızgın küldü pişmiş bir ekme yapıldı (Bâcûrî, 1286/1869:58)¹⁰²

Beycûrî

Tercümesi

Otuz Birinci Beyit

وَقَالَ لِلْقَوْمِ حَادِيهِمْ، وَقَدْ جَعَلْتُ ... وَرُقُ الْجَنَادِبِ يَرْكُضْنَ الْحَصَى: قِيلُوا¹⁰³

Kelimeler

وَقَدْ: Vav, hâliyedir; قَدْ tahkik içindir.

جَعَلْتُ: Başladı

⁹⁹ Tırnak içinde olan kısım, metinde kısmen silik olduğu için Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinden istifade ile çeviriye dâhil edilmiştir. Benzer çeviriler için bkz. Mehmed Emin Arapzade, *Şerhu Kasîde-i Bânet Sü'âd*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi, Bölge Yazma Eserler Basma, nr. BB0000021572, s. 44.

¹⁰⁰ [Tepeciklerin seraplara büründüğü] o günde bukalemun, yanmış [bir nesneye] dönüşüverdi. Sanki onun güneşe maruz kalan [sırtı] kızgın közde pişmiş bir ekmeği.

¹⁰¹ Keler, kertenkele, bukalemun gibi yerde sürünerek ilerleyen dört ayaklı ve her ayağında beş parmak bulunan çok uzun kuyruklu sürüngenlerin ortak adıdır. Renkten renge girdiği söylendiğine göre burada kastedilen cinsin bulunduğu yerin rengini alan bukalemun olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁰² Cümlelerin başında “ya da” diye tercüme ettiğimiz atıf harfi beyitte mevcut olmadığı için onun yerine “ve” bağlacının kullanılması daha doğrudur. Şair bu sözleriyle bukalemunun güneşe yanmış ve kızarmış olan sırtını kızgın közde pişmiş ekmeğe benzetmektedir.

¹⁰³ Koyu yeşil renkli çekirgeler ayaklarıyla küçücük taşları itip yerlerinden oynatırken kervanbaşı [maiyetindeki] topluluğa “[Develerden inin ve] istirahat edin!” dedi.

الْجَنَائِبِ: Çekirge enva'ından bir nev'. Cündüb/cündeb kelimesinin çoğuludur. Cündüb/cündeb bir cins çekirgedir. Bu izafet/tamlama مِنْ anlamındadır.

يَرْكُضَنَّ: [Ayağı ile] hareket ettirir.

الْحَصَى: [Küçücük] taş.

أَوْزُقُ: Siyaha çalan yeşil [koyu yeşil veya kül rengi] anlamında olup أَوْزُقُ kelimesinin çoğuludur.

قِيلُوا: Sıcaklığın arttığı vakitte istirahat edin! [Kervanbaşının maiyetindekilere] söylediği sözdür.

Ve'l-hāşıl

O aşırı sıcak günde, işi develeri yürümeye teşvik etmek olan kervanbaşı, sudan uzak o ıssız çöllerde sıcaklığın artmasından dolayı [maiyetindeki] topluluğa “[Develerden inin ve] dinlenin!” dedi. O sırada koyu yeşil renkli çekirgeler, ayaklarıyla [veya kanatlarıyla küçücük] çakıl taşlarını [uçmak için ayaklarıyla iterken veya onların altına girip saklanmak için] yerlerinden oynatırlar. Bu deve böyle aşırı sıcak altında yürümesine rağmen başka develer zafiyet gösterdiği hâlde onun susuzluğa ve ıssız çöllere karşı [müthiş] bir sabrı vardır (Bâcûrî, 1286/1869:58-59).

Beycûrî

Tercümesi

Otuz İkinci Beyit

شَدَّ النَّهَارِ، ذِرَاعَا عَيْطَلٍ نَصْفٍ، ... قَامَتْ فَجَاوَبَهَا نُكْدٌ مَثَاكِيلٌ¹⁰⁴

Kelimeler

شَدَّ النَّهَارِ: [Yirmi dokuzuncu beyitte geçen] أَوْبُ mastarının veya [bir önceki beyitteki] يَوْمًا emr-i hazırının zarfıdır. Ya da [otuzuncu beytin başındaki] يَوْمًا zarfından bedeldir. Güneşin yükseldiği ve sıcaklığın zirveye çıktığı vakittir. Başına muzaf olarak وَفَّتْ kelimesinin takdiriyle zarftır.

ذِرَاعَا: [Öncesine] أَوْبُ muzafının takdiriyle [yirmi dokuzuncu beytin başındaki] كَانَّ amilinin haberidir. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyle olur: كَانَّ أَوْبٌ ذِرَاعَهَا أَوْبٌ ذِرَاعِي عَيْطَلٍ

عَيْطَلٍ: Uzun, uzun boylu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ O devenin ön ayaklarının gün ortasında [seyir esnasında yere] inip kalkışı, [ölmüş çocuğuna üzülmesinden dolayı yüzünü tokatlamaya] başlayan uzun boylu, orta yaşlı kadının kollarının hareketi gibidir. Yaşamadıkları için [farklı zamanlarda] çocuklarını kaybetmiş olan kadınlar da [bu dövünmesinde] ona eşlik ettiler.

¹⁰⁵ Bu kelime; “uzun, uzun boylu, boynu uzun ve güzel olan kadın, boynu uzun olan deve ya da at ve benzeri hayvanlar” gibi manalar için kullanılmaktadır (İbn Dureyd, 1408/1987, 2:916, 1168; İbn Manzûr, 1414/1993:11/455; Mütercim Âsım Efendi 2003:5/4645). Bu müşterek lafız olma özelliğinden dolayı şarihlerin bir kısmı onu “uzun veya boynu uzun deve” diye açıklarken diğer bir kısmı “uzun boylu kadın” manasını tercih etmiştir. (Birinci manayı tercih edenlere örnek olarak bkz. (Kefevi, v. 33b-34a). İkinci manayı tercih edenlere örnek olarak (Süyûtî, v. 36b; Bâcûrî, 1286/1869:59). Çocuğunu kaybetmiş bir annenin sinesini dövdüğü veya yüzünü tokatladığı andaki kollarının hızı, devenin koşması esnasında ayaklarının yere inip

نَصْفٍ: Genç ve yaşlı arası, yani [yaşı] büyükle küçüğün ortası.

فَجَاوَبَهَا: O kadına eşlik etti.

نُكْدُ: “Çocuğu yaşamayan kadın” [anlamındaki نَكْدَاءُ kelimesinin çoğuludur.]

مُنْكَالٌ: “[Ölmelerinden dolayı] çocuklarını kaybeden kadın” [anlamındaki مَنْكَالٌ kelimesinin çoğuludur.] *Ya‘nī evlādı kalmayan ‘avrat.*

[16]

Ve'l-hāşıl

Güneşin yükselip de gündüzün son derece sıcak olduğu zamanda bu devenin ön ayaklarının [seyir esnasındaki] hareketi, [ölmüş olan] çocuğuna üzülmesinden dolayı yüzünü tokatlayan uzun boylu, orta yaşlı kadının kollarının hareketi gibidir. Yaşamadıkları için [farklı zamanlarda] birçok çocuğunu kaybetmiş kadınlar da [bu fiilinde] ona eşlik ettiler. Böylece onun fiili şiddetlenir. Diğer kadınların [ölen] çocuklarına üzülmeslerini ve [bu nedenle] kendilerini şiddetle tokatlamalarını gördüğü için ağıt sırasında onun kollarının inip kalkması daha da güçlenir (Bâcûrî, 1286/1869:59).

Beycûrî

Tercümesi

Otuz Üçüncü Beyit

نَوَاحَةٌ، رِخْوَةُ الضَّبَّعَيْنِ، لَيْسَ لَهَا ... لَمَّا نَعَى بِكُرْهَا النَّاعُونَ، مَعْفُولٌ¹⁰⁶

Kelimeler

نَوَاحَةٌ: [“Feryat figan ederek ağlamak” anlamındaki نَوَّحَ mastarından türetilmiş mübalağalı ism-i fail olan bu kelime, hazfedilmiş mübteda olan] هِيَ zamirinin haberi olarak merfudur. Ya da [bir önceki beyitteki عَيْطَلٌ kelimesinin] sıfatı olarak mecrurdur.

الضَّبَّعَيْنِ: İki kol

لَهَا: *Hâ* zamiri o kadına racidir.

لَمَّا: [Burada zaman zarfıdır ve] “o zaman ki...” anlamındadır.

نَعَى: Ölüm haberi verdi.

بِكُرْهَا: O kadının ilk çocuğu demektir. Çünkü ilk göz ağrısıdır.

النَّاعُونَ: Ölüm haberini verenler.

Ve'l-hāşıl

Bu kadın ölüsüne çokça feryat figan ederek ağlar. Kolları salıverilmiş, çok hızlı hareket etmektedir.¹⁰⁷ Ölüm habercileri onun ilk çocuğunun vefat haberini

kalkmasındaki hızından daha fazla olacağı için birinci teşbihte vech-i şebah/benzetme yönü daha kuvvetlidir. Zaten yürüyüşü iyi olan bir devenin bu yönüyle başka bir deveye benzetilmesi de çok anlamlı değildir. Ayrıca teşbihin hemen akabinde gelen “kadınlar ona cevap verdi/eşlik etti” ifadesi bunu teyit etmektedir. Dolayısıyla söz konusu kelimenin “uzun boylu veya boynu uzun olan kadın” şeklinde anlaşılması kanaatimizce daha isabetlidir.

¹⁰⁶ O kadın çokça feryat figan edip ağlamaktadır. Kolları salıverilmiş, çok hızlı bir şekilde hareket etmekte; [sinesini veya yüzünü dövüp durmaktadır]. Ölüm habercileri ilk çocuğunun vefat haberini verdikleri anda onun aklı başından gidiverdi.

verdiklerinde akli başından gitti. Artık yorgunluğu ve bitkinliği hissetmez oldu. İşte bu deve de böyledir; yürüyüşünde [aklını yitirip kendinden geçen o kadın gibi] yorgunluk ve bitkinlik hissetmiyor (Bâcûrî, 1286/1869:60).

Beycûrî

Tercümesi

Otuz Dördüncü Beyit

تَفْرِي اللَّبَانَ بِكَفِّهَا، وَمِذْرَعُهَا ... مُشَقَّقٌ عَنْ تَرَاقِيهَا، رَعَابِيلٌ¹⁰⁸

Kelimeler

تَفْرِي: “Kesmek/فَطَعُ” anlamındaki bu fiil يَرْمِي - رَمَى babındandır. [Başında yer aldığı cümlenin diğer öğeleriyle birlikte] “İki elinin parmak uçlarıyla [göğsünü] paralar” demektir.

ومِذْرَعُهَا: Vav harfi, hâliyedir. [Akabindeki kelime] *ferāce*, *kaftān* [demektir.] Burada gömlek anlamında kullanılmıştır.

اللَّبَان: Göğüs

تَرَاقِي: Gerdanlığın takıldığı yere denk gelen göğüs kemikleridir. *Terkuvetün cem’idir ki boyun halkasıñ kemügi. Ahterî-i [Kebîr] Kezâ Cevherî: [eş-Şihâh]*

رَعَابِيلٌ: [Arapçada] “Eti kestim” cümlesi, رَعَبْتُ اللَّحْمَ diye ifade edilir. [Dolayısıyla bu kelime, aynı kökten gelen] رَعَبٌ lafzının çoğuludur.

Ve’l-hâşıl

Bu kadın, akli başından gittiği için göğsünü parmaklarıyla paralar. [Binaenaleyh] onun gömleğinin göğüs kemiklerine denk gelen kısmı paramparçadır. Bu kadının akli başından gidince bedenine arız olan acıları ve elbiselerine zarar veren fiilleri artık hissetmez oldu.¹⁰⁹

Devenin böyle bir durumdaki kadına benzetilmesinden maksat şudur: Deve idrakini kaybetmiş hâle gelmiştir (Bâcûrî, 1286/1869:61).

[17]

Artık yürümesinden dolayı maruz kaldığı meşakkati hissetmez olmuştur.

Bu beyit şairin devenin vasıflarına dair serdettiği beyitlerin sonuncusudur.

Beycûrî

Tercümesi

Otuz Beşinci Beyit

¹⁰⁷ Bazıları beytin başındaki نَوَاحَةٌ lafzının, فَاَمَتْ fiilinin failinden hâl olduğunu söyleyip akabinde gelen tamlamayı da ona fail yaparak beyte şöyle değişik bir anlam verirler: “İlk çocuğunun ölüm haberini duyan o kadın öyle bir kalktı ki kollarının hızlı hareketi ağlar gibi ses çıkardı.” (İskilibî, v. 46b-47a; Mehmed Emin Arapzade, s. 49).

¹⁰⁸ O kadın, iki eliyle göğsünü paralar. Gömleğinin gerdanlığın takıldığı yere denk gelen kısmı paramparçadır.

¹⁰⁹ Bu cümlede geçen صَارَتْ fiili, Bâcûrî’nin *Hâşiye*’sinde doğru yazılmış olmasına rağmen Yekgüş’un *Hulâsa*’sında yanlış bir imla ile صَارَتْ diye yazılmıştır.

يَسْعَى 110 الْوَشَاءَ بِجَنَابِهَا، وَقَوْلُهُمْ: ... إِنَّكَ يَا ابْنَ أَبِي سَلْمَى لَمَقْتُولٌ 111

Kelimeler

واش- الْوَأَشِي kelimesinin kelimesinin وَاشٍ- الْوَأَشِي kelimesinin çoğuludur. [Bu ism-i failin türetildiği] وَشَى mastarı, süslemek anlamındadır. Zira böyle insanlar, seven ile sevdiğinin arasını açmak için sözü süslerler.

جَنَابِهَا: [“Onun iki yanı” demek olan bu tamlamanın ilk kelimesi, şu cümlede müfred/tekil formuyla etraf/çevre manasını ifade etmek üzere kullanılmıştır]: “Onun iki yanı” demek olan bu tamlamanın ilk kelimesi, şu cümlede müfred/tekil formuyla etraf/çevre manasını ifade etmek üzere kullanılmıştır]: “Onun iki yanında yürüdüler.”¹¹²

وقولهم: Benim hakkımda dediler ki...

إِنَّكَ: Buradaki muhatap zamiri ile kastedilen kişi Ka'b'dır. [Yani şairin kendisidir.]

لَمَقْتُولٌ: [Mısranın başında yer alan ve cümlelerin diğer iki ögesini oluşturan إِنَّكَ ile birlikte] “Sen kesinlikle ölümle tehdit edilen birisin!” demektir.¹¹³ Zira Hz. Peygamber (s.a.v) onun öldürülmesini emretmişti.

Şairin جَنَابِهَا sözü, “Su'ad'ın iki yanında” demektir. [Muzaf olduğu için sonundaki nun harfi düşmüş olan] جَنَابِي, “sofa, avlu, insanların oturduğu yerin yakını” gibi manalar için kullanılan جَنَاب kelimesinin tesniyesidir. Başka bir rivayette جَنَابِهَا yerine حَوَالِهَا tamlaması mevcuttur. Bu tamlamadaki حَوَال kelimesi “cihet/yön” anlamındaki حَوْلُ lafzının çoğuludur. [Dolayısıyla bu kelimenin de geçtiği beytin ilk cümlesinin] manası şöyledir: “Gammazlar, onun [yani Su'ad'ın] etrafında dönüp duruyorlardı.”

Ve'l-hāşıl

Gammazların Ka'b ile uğraşmalarında iki maksat vardır: Birinci maksat Ka'b ile Su'ad'ın arasını açıp onları birbirinden ayırmaktır ki “يَسْعَى الْوَشَاءَ بِجَنَابِهَا” cümlesi bunu ifade etmektedir. İkinci maksat ise onu sarsmak, korkutmak ve kötü durumda olmasına sevinmektir ki “وَقَوْلُهُمْ إِنَّكَ يَا ابْنَ أَبِي سَلْمَى لَمَقْتُولٌ” cümlesinin manası budur. Mahbubesinden men edilmesi ve sevdiğinin ancak geçen beyitlerde sıfatları zikredilen [muhteşem] deveyle ulaşılacak kadar çok uzak bir yerde oluşu gibi karşılaştığı [zorluklar] Ka'b'ı [yolundan]

¹¹⁰ Beyitte يَسْعَى veya تَسْعَى diye geçen bu fiil, Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde تَسْعَى şeklinde doğru tespit edilmişken (Bâcûrî, 1286/1869: 61) Yeggûş'uân *Hulâsa*'sında yanlış bir imla ile تَسْعَى diye yazılmıştır.

¹¹¹ Gammazlar, “Ey Ebû Sûlmâ'nın oğlu, sen kesinlikle öldürüleceksin!” diyerek onun etrafında dönüp dururlar.

¹¹² Bu fiil (سَارُوا), metinde yanlış bir imla ile سَارُوا diye yazılmıştır.

¹¹³ Maktul kelimesi burada hakikat anlamında olmayıp mecazî'l-evl kabilindedir. Mecazî'l-evl hakkında detaylı bilgi için bkz. (Akdemir, 2016:216).

alıkoymadı.¹¹⁴ Üstelik gammazların Ka'b ile mahbubesinin arasını açıp onu vuslattan uzaklaştırmaya çalışmaları, öldürüleceksin diyerek onu korkutmaları ve içinde bulunduğu kötü duruma sevinmeleri onun hüznüne hüznün katmış; kederini kat kat artırmıştı (Bâcûrî, 1286/1869:63).

Beycûrî

Tercümesi

*Fi'l-ilticâ ve 'arzi'l-hâli ila'n-Nebiyyi 'aleyhi's-selâm*¹¹⁵

Otuz Altıncı Beyit

وَقَالَ كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ أَمْلُهُ ... لَا أَلْهَيْتُكَ، إِنِّي عَنْكَ مَشْغُولٌ¹¹⁶

Kelimeler

أَمْلُهُ: [Öncesindeki mevsuf ile beraber] kendisinden hayır ve yardım umduğum samimi dost demektir.

أَلْهَيْتُكَ: Başındaki hemzenin zammesiyle, [cümle hâlinde] şu manayı ifade etmektedir: “İşini kolaylaştırarak ve seni teselli etmek suretiyle içinde bulunduğun korku ile asla ilgilenmeyeceğim. Yani kendi işini kendin gör! Benden sana hiçbir fayda yok!

[18]

Ve'l-hâşıl

Onun zor zamanlarda yardımını umduğu ve musibet anlarında sığınacağı bütün dostlarından her biri ona şöyle dedi: “İçinde bulunduğun durumla asla ilgilenmeyeceğim.” Ya da nakledilen iki farklı rivayetten diğere göre “Seni asla kendimle meşgul ettirmeyeceğim. Çünkü işlerim seninle ilgilenmeme manidir. Zira meşgul olan, [başkası tarafından] meşgul edilmez (Bâcûrî, 1286/1869:64).”

Beycûrî

Tercümesi

Otuz Yedinci Beyit

فَقُلْتُ: خَلُّوا سَبِيلِي، لَا أَبَا لَكُمْ، ... فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولٌ¹¹⁷

Kelimeler

خَلُّوا سَبِيلِي: “Hz. Peygamber’e (s.a.v) gitmem için yolunu açın!” demektir.

¹¹⁴ Bu cümlede “karşılaştığı” diye çeviriye dâhil ettiğimiz lafzın (لِقَاءِ) üzeri çizilmiş ve üzerine kırmızı mürekkeple kavil mastarının قَالَا şeklindeki tesniye formu yazılmıştır. Bu fiil tesniye değil de قَالُوا diye çoğul olarak yazılıysaydı bağlam ile az da olsa bir irtibat kurulabilirdi. Dolayısıyla çeviride bu yanlış tashihe itibar edilmemiştir.

¹¹⁵ Hz. Peygamber’e (s.a.v) iltica ve durumu ona arz etmeye dair beyitler.

¹¹⁶ [Yardımından] ümitvar olduğum her bir samimi dost [bana] şöyle dedi: “Seninle asla ilgilenmeyeceğim. Zira [başımın aşkın işlerim] seninle meşgul olmama manidir.”

¹¹⁷ Bunun üzerine ben de [onlara] şöyle dedim: “Babası olmayasicalar, açın yolunu! Zira Rahman’ın takdir ettiği her şey kesinlikle vuku bulacaktır.”

لا أبا لكم: Mim harfinin işbaı ile [yani akabinde med harfi varmış gibi dolgu ögesi olarak uzatılmasıyla okunur.] Kendisine hiçbir faydaları dokunmadığı için zahir mana [babası olmayasıcalar dendiğinde ilk akla gelen] zemdir. Ya da bu söz şu açıdan zem olur: Sebebin [yani o samimi dostların varlığına sebep olan babalarının] ortadan kaldırılması, [onların soyundan gelen ve şairin] kendisine faydası dokunmayan kişinin de değersiz olmasını gerektirir.¹¹⁸

Ve'l-hâşıl

İlahi inayet iki cihetten Ka'b'ın imdadına yetişti:

1. Hz. Peygamber (s.a.v) ile buluşmak için kesin kararlı olması ve bunun suhuletle gerçekleşmesi ki خَلُوا سَبِيلِي sözü buna işaret etmektedir.
2. Kadere yönelip teslim olması ve kaderinde ne varsa onun her hâlükârda mutlaka vuku bulacağını kabul etmesidir ki مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولٌ cümlesi bunu ifade etmektedir (Bâcûrî, 1286/1869:65).

Beycûrî

Tercümesi

Otuz Sekizinci Beyit

كُلُّ ابْنِ أُنْتَى، وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ، ... يَوْمًا عَلَى آلِهِ خُدَبَاءَ مَحْمُولٍ¹¹⁹

Kelimeler

يَوْمًا: [Beytin sonundaki] مَحْمُولٌ ism-i mef'ûlünün zarfıdır.

خُدَبَاءَ: Yüksek anlamındaki bu kelime [أَحْدَبٌ] lafzının müennesidir ve] buradaki manası tabuttur.

Ve'l-hâşıl

Her doğan kişi, uzun süre hastalıklardan ve belalardan azade olsa bile ölüm sarhoşluğundan ve kabre taşınmaktan kurtulamaz. -[Bu cümlenin son kelimesi olan] rems,[kabir veya] kabir toprağıdır.- Ölümden kurtulmak, kaçmak ve kendini korumaya almak suretiyle sakınmak mümkün değildir. Ey korkak [nefsim], öyleyse bu feryat niye? Ey belaya düşer olmama sevenenler, bu sevinç niye? Bravo şöyle diyen şair [Ferez dak'a (ö. 114/732)]:¹²⁰

فَقُلْ لِلشَّامِتِينَ بِنَا: أَفِيقُوا ... سَيَلْقَى الشَّامِتُونَ كَمَا لَقِينَا¹²¹

(Bâcûrî, 1286/1869:66)

Beycûrî

Tercümesi

¹¹⁸ Bu yorum Türkçemizde kötü olan birine “Keşke annen seni doğurmasaydı!” denmesine benzetmektedir.

¹¹⁹ Her kadının çocuğu, uzun süre [ölüme sebep olacak şeylerden] azade olsa bile bir gün mutlaka tabutta taşınacaktır.

¹²⁰ Bravo diye tercüme ettiğimiz وَ اللَّهِ دَرَّةٌ ibaresinin üstünde, satır arasına kırmızı mürekkeple Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şu hâşiyeye/not mevcuttur: ‘Ameli şenâ maqâmında müsta’meldir.

¹²¹ Kötü günümüzde bize gülenlere söyle: Gafletten uyanın, kendinize gelin! Bizim başımıza gelenler o gülenlerin de başına gelecek pek yakında.

[19]

Otuz Dokuzuncu Beyit

أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي، ... وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُونٌ¹²²

Kelimeler

أُنْبِئْتُ: Haber aldım demektir.

أَوْعَدَنِي: Beni öldürmekle tehdit etmiş.

والعفو: Vav harfî hâliyedir. Dolayısıyla cümlenin manası şöyledir: Af ile müsamaha Allah Resûlünden (s.a.v) umulur ve şiddetle arzu edilirken...¹²³

[Bu beytin özet manası, Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde bulunmadığı için burada da mevcut değildir.] (Bâcûrî, 1286/1869:66-68).

Beycûrî**Tercümesi****Kırkıncı Beyit**

مَهْلًا هَذَاكَ اللَّهُ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةً الْ... قُرْآنَ فِيهَا مَوَاعِظٌ وَتَفْصِيلٌ¹²⁴

Kelimeler

مَهْلًا: [Bana] mühlet ver!

هَذَاكَ اللَّهُ: [Bu cümle lafız yönüyle haber, mana cihetiyle inşâ/dua cümlesi olduğu için ve Hz. Peygamber (s.a.v) de hidayet üzere olduğuna göre] “Allah senin hidâyetini artırsın!” anlamındadır.

الَّذِي: O Allah ki...

نافلة: [Fazla, ek, ilave anlamındaki bu kelime ile burada kastedilen] Kur'ân'dır.

مَوَاعِظٌ: Başka bir nüshada [öğütler manasındaki] bu kelimenin yerinde [vaatleri anlamındaki] مَوَاعِيدٌ lafzı mevcuttur. Her iki lafız da [gayr-i munsarif olmasına rağmen] şiir zaruretinden dolayı tenvinlidir.

تَفْصِيلٌ: [Yani Kur'ân], dünya ve Ahiret işlerine dair ihtiyaç duyulan hususları açıklamaktadır. Beytin son cümlesi/ وَتَفْصِيلٌ/ فِيهَا مَوَاعِظٌ, Kur'ân ya da nâfile kelimesinin sıfatıdır veya istinaf cümlesidir. [Böylece öncesindeki cümle ile birlikte bu beyitte] iki istinaf cümlesinin varlığı söz konusudur.

[Bu beyitte] Kur'ân'a “nâfile” isminin atfedilmesi, onun Hz.Peygamber'e (s.a.v) ihsan edilen [vehbî] ilimlere ilaveten verilmiş olmasından dolayıdır. [Bu beytin

¹²² Haber aldım ki Allah Resûlü (s.a.v) beni [ölümle] tehdit etmiş. [Oysa] affetmek Allah Resûlünden (s.a.v) şiddetle arzu edilen ve beklenen bir şeydir.

¹²³ Bu beyitten noktalar hâlinde ok çıkarılarak sayfanın sol kenarına, Bâcûrî'nin beyanına göre bazı nüshalarda kırkıncı beyit olarak zikredilen şu beyit, hakkında herhangi bir bilgi verilmeden yazılmıştır: فَقَدْ آتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ مُعْذِرًا ... وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَقْبُولٌ/Allah Resûlüne (s.a.v) özür beyan ederek geldim. Affetmek Allah Resûlü'nün (s.a.v) nezdinde makbuldür (Bâcûrî, 1286/1869: 68).

¹²⁴ Biraz mühlet ver [bana!] [Nebevî ilimlerine] ilaveten sana Kur'ân'ı veren Allah, hidayetini artırsın! O Kur'ân'da öğütler ile [insanların ihtiyaç duyduğu dünya ve Ahiret işlerine dair] detaylı açıklamalar vardır.

özet manası, Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde bulunmadığı için burada da mevcut değildir (Bâcûrî, 1286/1869:68-69)].

Beycûrî

Tercümesi

Kırk Birinci Beyit

لَا تَأْخُذْنِي بِأَقْوَالِ الْوَشَاةِ، وَلَمْ ... أَدْنِبْ، وَإِنْ كَثُرَتْ فِيَّ الْأَقَاوِيلُ¹²⁵

Kelimeler

لَا تَأْخُذْنِي: Nehiy olmayıp “[Ey Allah’ın Resûlü, ne olursun] katlime cevaz verme!” anlamında talep ve yalvarmadır.

وَلَمْ أَدْنِبْ: Vav harfi hâliyedir. “Hesaba çekilmemi gerektiren bir günah işlemedim.” demektir. Çünkü Allah ona iman etmesi için hidayet yolunu gösterdi. [O da iman etti.] İman ise [şirk dâhil] kendisinden önceki bütün günahları silip süpürür.

الْأَقَاوِيلُ: Yalanlar

Beytin sonundaki “وَإِنْ كَثُرَتْ فِيَّ الْأَقَاوِيلُ” cümlesi, bir mahzufa atıftır. Dolayısıyla kelamın takdiri şöyledir: “إِنْ لَمْ تَكُنْ فِيَّ الْأَقَاوِيلُ وَإِنْ كَثُرَتْ فَأَلْمَفَرُ عَلَيَّ كُلِّ حَالٍ/Şayet hakkımdaki yalanlar çok olmasaydı... Çok olsaydı her hâlükârda firar söz konusu olurdu.”

Ve'l-hâşıl

[Ey Allah’ın Resûlü, ne olursun] katlime cevaz verme! Gammazların hakkımdaki sözlerine istinaden [onların uydurdukları] bir suçtan dolayı beni cezalandırma! Oysa ben Yüce Allah’ın beni hidayetiyle imana muvaffak kılmasından sonra hesaba çekilmeyi gerektiren bir günah işlemedim. Ya da hakkımda yalan sözler çok olsa da [gammazlar tarafından yalan yere] bana isnat edilen günahların hiçbirini işlemedim (Bâcûrî, 1286/1869:70).

Beycûrî

Tercümesi

[20]

Fî-medhi'n-Nebiyi şalla'llāhu 'aleyhi's-selām

Kırk İkinci Beyit

لَقَدْ أَقَوْمٌ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ، ... أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْفِيلُ¹²⁶

Kelimeler

¹²⁵ Hakkımda [gammazların uydurduğu] yalanlar çok olsa da [cezayı gerektirecek] bir günah işlemediğim için onların sözlerine istinaden [Ey Allah’ın Resûlü, ne olursun] beni hesaba çekme [ve katlime cevaz verme!]

¹²⁶ Vallahi ben öyle bir mekânda buldum ki şayet benim yerimde fil olsaydı ve benim gördüğümü görse, duyduğumu duysaydı [korkudan titrerdi].

لَقَدْ: [Baştaki lam harfi lam-ı muvattıdır. Dolayısıyla kasem/yemin yani] vallahi manasını ifade eder.

أَقُومُ: [Muzari fiil olmasına rağmen maziye müevveldir ve] hazır oldum, bulundum anlamındadır.

مَقَامًا: Mekân zarfıdır. Yani “meclis/insanların toplanıp oturduğu yer” demektir. [Bu beytin özet manası bir sonraki beyitle birlikte verilmiştir.]

Kırk Üçüncü Beyit

نَظَّلَ يُرْعَدُ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ ... مِنَ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللَّهِ، تَنْوِيلٌ¹²⁷

Kelimeler

ظَلَّ: Burada “صار/oldu” anlamındadır.

يُرْعَدُ: Titrer ve kıpırdanır.

مِنَ الرَّسُولِ: Resul tarafından demektir.

تَنْوِيلٌ: [“Birine bağışta bulunmak” anlamındaki bu mastarın buradaki anlamı] eman vermektir.

İki Beytin Özet Manası

Ben öyle heybetli bir mecliste bulundum, orada o kadar büyük bir vaziyet gördüm ve öyle acayip sözler duydum ki şayet benim yerimde bir fil olsaydı; benim gördüklerimi görse, duyduklarımı duysaydı –Allah Resülünün (s.a.v) ona eman vererek lütufta bulunması olmasaydı- [korkudan] tir tir titrerdi.¹²⁸

[Hadis kaynaklarında] varit olmuştur ki Hz. Peygamber’in (s.a.v) huzuruna bir adam geldi ve titremeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: “Sakin ol! Ben sadece güneşte kurutulmuş et yiyen Kureyşli bir kadının oğluyum (Bâcûrî, 1286/1869:72).”¹²⁹

Beycûrî

Tercümesi

Kırk Dördüncü Beyit

حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي لَا أَنَا زَعُهُ ... فِي كَفِّ ذِي نَفَمَاتٍ قَبْلَهُ الْقَبِيلُ¹³⁰

Kelimeler

حَتَّى: Burada [atıf harfi olan] fâ anlamındadır. Yani kelamın takdiri فَوَضَعْتُ şeklinde. Bu cümle kırk ikinci beytin başındaki لَقَدْ أَقُومُ diye başlayan cümleye

¹²⁷ O fil, Resülün (s.a.v) Allah’ın izniyle [ona eman vererek] lütufta bulunması olmasaydı tir tir titrerdi.

¹²⁸ Bu cümlede geçen رَسُولِ اللَّهِ tamlamasındaki ilk kelime, başına harf-i tarif getirilerek yanlış bir imla ile الرَّسُولِ diye yazılmıştır. Bâcûrî’nin Hâşiye’sinde ise Allah kafzı olmaksızın الرَّسُولِ şeklinde doğru imla mevcuttur.

¹²⁹ Bu hadisin bir başka versiyonunda “Ben kral değilim.” ilavesi mevcuttur. Bkz. İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce*, Beyrut: Dâru İhyai’l-Kütübî’l-Arabiyye, t.y., 2/1101; Hâkim en-Nisâbüri, 1411/1990: 2/506, 3/50.

¹³⁰ Sonunda sağ elimi hiçbir itirazda bulunmaksızın [tam bir teslimiyetle] kâfirlerden intikam alan ve sözü geçen tek kişi olan zatın avucunun içine koydum.

atıftır ve حَتَّى lafzından sonra gelen cümle, onun öncesindeki [atıf yapılan] cümlelerin hükmüne dâhildir. [Dolayısıyla burada şöyle bir mana ortaya çıkmaktadır:] Şairin sağ elini Hz. Peygamber'in (s.a.v) avucuna koyduğu andaki [içinde bulunduğu durum], onun için diğer ahvâlden daha korkutucudur.

لَا أَنْزَعُهُ: Hâl olan bu cümle "Esasen hiçbir hususta münakaşa ve muhalefet etmeksizin" anlamındadır.

ذِي: Sahip

فِيئَةُ الْفَيْلِ: Sadece onun sözü kendisine itibar edilen sözdür.

Ve'l-hâşıl

Ka'b, hiçbir hususta münakaşa ve muhalefet etmeksizin sağ elini kâfirlerden intikam alan ve sözü geçen tek kişi olan Hz. Peygamber'in (s.a.v) elinin içine koydu. Şair bu sözüyle Hz. Peygamber (s.a.v) mescitte iken onun huzuruna çıktığı anda onun karşısındaki vaziyetine işaret ediyor. Ka'b elini onun elinin içine koydu ve şöyle dedi: "Ya Resulallah (s.a.v), Ka'b b. Züheyr tövbe edip Müslüman olarak senden eman dilemeye geldi. Sana getirsem onu kabul eder misin?" Hz. Peygamber (s.a.v) "Evet" diye cevap verince –daha önce zikri geçtiği gibi- Ka'b "Ya Resulellah (s.a.v), ben Ka'b'ım!" dedi (Bâcûrî, 1286/1869: 73).

Beycûrî

[21]

Tercümesi

Kırk Beşinci Beyit

لَذَٰكَ ١٣١ أَهْبَبْتُ عِنْدِي إِذْ أَكَلِمُهُ ... وَقِيلَ إِنَّكَ مَنْسُوبٌ وَمَسْنُوءٌ ١٣٢

[Bu beytin kelime izahları mevcut değildir.]

Ve'l-hâşıl

Ka'b'a göre Hz. Peygamber (s.a.v) ile konuşurken o, kendisinden en çok korkulan ve çekinilen kişi idi. Bundan önce anlatılanlar dikkate alınıp "Bunlar senin yaptığın ve sana ait olan işlerdir; dolayısıyla bunlardan sorumlusun!" denir diye Hz. Peygamber'e (s.a.v) muhatap olduğunda korkusu ve onun sözünün gönlündeki tesiri arttı; nihayet gücü tükendi ve Ka'b'ı büyük bir korku sardı (Bâcûrî, 1286/1869: 73-74).

¹³¹ Lam harfinin harekesi, ibtida için olmasından dolayı ya da mahzup bir kasemin cevabı olması sebebiyle fetha olması gerekirken metinde yanlış imla ile kesre olarak yazılmıştır. Bâcûrî'nin *Hâşiyeye*'sinde doğru imla mevcuttur (Bâcûrî, 1286/1869:73).

¹³² İşte [kâfirlerden intikam alan] bu zat, kendisiyle konuştuğum sırada bana göre kendisinden daha çok korkulan kişi idi. [Çünkü daha önce bana] şöyle denilmişti: "Yaptığın işler sana aittir ve sen onlardan sorumlusun!" Son cümle şu şekilde de anlaşılabilir: "Hz. Peygamber (s.a.v) seni arıyor ve senden nakledilen suçlardan dolayı seni hesaba çekecek!" [Bundan dolayı korkum artıkça arttı.]

Beycürî Tercümesi

Kırk Altıncı Beyit

مِنْ خَادِرٍ مِنْ لُيُوثِ الْأَسَدِ مَسْكُنُهُ ... مِنْ بَطْنِ عَتْرٍ، غِيْلٌ دُونَهُ غِيْلٌ¹³³

Kelimeler

مِنْ: [Bir önceki beyitteki أَهْيَبٌ] ism-i tafdiline mütealiktir.

خَادِرٍ: [Gizli bir mevsufun (لَيْثٍ) sıfatı olarak] “inine giren” demektir.

لُيُوثِ: [Aslanlar içinde] en görkemli, [en güçlü ve cesur] olanlar.

مَسْكُنُهُ: Mübtedadır; [haberi (غِيْلٍ) ile birlikte cümle hâlinde خَادِرٍ kelimesinin sıfatıdır.]

مِنْ بَطْنِ: Asser vadisinde doğup büyüyen demektir ve خَادِرٍ kelimesinin sıfatıdır.

دُونَهُ: Burada “onun yakınında” anlamındadır.

عَتْرٍ: İçinde yırtıcı hayvanların çokça blunduğu bir mevkidir.

غِيْلٌ: Aslan ini manasındaki bu kelime, [yukarıda zikredildiği gibi مَسْكُنُهُ lafzının] haberidir.

Ve'l-hâşıl

Hz. Peygamber (s.a.v) şu vasıflara sahip inine giren aslandan daha heybetlidir:

1. Aslanlar içinde en görkemli, [en güçlü ve cesur] olandır.
2. [Yırtıcı hayvanların yurdu olan] Asser'de doğup büyümüştür.
3. Onun meskeni, yanında başka bir aslan yatağı olan aslan yatağıdır.

Bu [vasıflara sahip olan bir] aslan, hemcinsinin bütün mümtaz hasletlerini taşıyan en vahşi [ve en korkunç bir mahluktur.] (Bâcürî, 1286/1869: 75).

Ahvâlü'l-ibil¹³⁴

Dişi deve doğduğunda yavrunun cinsiyeti henüz bilinmiyorsa bu ilk safhadaki yavruya سَلِيلٌ denir. Cinsiyeti belli olduğunda erkek ise سَقْبٌ¹³⁵ dişi ise خَائِلٌ adı verilir. Sütten kesilinceye kadar حُوَارٌ, sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar فَصِيلٌ ismini alır. İki yaşında erkek olana اِبْنُ مَخَاضٍ, dişi olana بِنْتُ

¹³³ O zat (s.a.v), inine giren; aslanlar içinde en görkemli, en güçlü ve en cesur olan bir aslandan daha heybetlidir. Bu aslanın meskeni Asser'in göbeğinde, yanında başka bir aslan yatağının olduğu aslan yatağıdır.

¹³⁴ Daha önce belirttiğimiz gibi Bâcürî'nin *Hâşiyesi*'nde yer almayan “*Ahvâlü'l-ibil*/Develerin Hâlleri” adlı bu başlık ve muhtavasını iki yönden eleştiriye açıktır: 1. Böyle bir eserde bu konuya yer verilmesine gerek yoktur. Okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla konulmuş olsa bile en azından aslandan bahsedilen yerde değil de devenin zikredildiği beyitlerden sonra konulması daha uygun olurdu. 2. Başlık muhtevaya uygun değildir. Bu başlığı okuyan biri, devenin yemesi, içmesi, yürümesi, koşması gibi etvarındaki özelliklerinden veya yaşlarına göre cüssesi, boyu, fiziksel özellikleri gibi hususlardan bahsedileceğini sanır. Oysa muhtevada Arapçada yaşlarına göre develere verilen isimlerden söz edilmektedir. Dolayısıyla muhtevaya uygun olması için başlık şöyle olmalıydı: اسْمَاءُ الْإِبِلِ عَلَى حَسَبِ عُمرِهَا بِاللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ /Arapçada Yaşlarına Göre Deve İsimleri.

¹³⁵ Bu kelime metinde yanlış bir imla ile sin harfi yerine peltak se harfi ile سَقْبٌ şeklinde yazılmıştır. Son satır, kağıdın altında yer kalmadığı için okla işaret edilerek paragrafın başına ilk satır olarak yazılmıştır.

مَخَاض; üç yaşında erkek olana ابْنُ لَبُون, dişi olana بِنْتُ لَبُون; dört yaşında erkek olana حَقٌّ, dişi olana حَقَّةٌ; beş yaşında erkek olana جَذَعٌ, dişi olana جَذَعَةٌ; altı yaşında erkek olana تَبْيُّ, dişi olana تَبْيَّةٌ; yedi yaşında erkek olana رِبَاعٌ, dişi olana رِبَاعِيَّةٌ; sekiz yaşında erkek olana سَدَيْسٌ, dişi olana سَدَيْسَةٌ; dokuz yaşında erkek olana بَزَلٌ, dişi olana بَزَلَةٌ; adı verilir. [Bu yaşında develerin dişleri tamam olur ve] bundan sonra artık yaşa göre isim verilmez; bunun üzerine seneler eklenir. Mesela on yaşında عامٌ بَزَلٌ veya مُخْلِفٌ عامٌ, on bir yaşında بَزَلٌ عامين ya da مُخْلِفٌ عامين ismi verilir. On iki yaşından sonra artık yaşlanmış kabul edilir ve ona عَوْدٌ denir.¹³⁶

[22]

Kırk Yedinci Beyit

يَغْدُو، فَيَلْخُمُ ضِرْغَامَيْنِ، عَيْشُهُمَا ... لَخْمٌ مِنَ الْقَوْمِ مَعْفُورٌ، خَرَادِيلٌ¹³⁷

Bu beyit, şiir zaruretinden dolayı gayr-i munsarif olmasına rağmen munsarif olan kelimenin (خَرَادِيلٌ) içinde yer aldığı beyitlerdendir.

Kelimeler

يَغْدُو: Sabah vaktinde gider.

مِنَ الْقَوْمِ: Burada “insanlardan alınmış” anlamındadır.

فَيَلْخُمُ ضِرْغَامَيْنِ: O iki [yavrusuna] et yedirir.¹³⁸

عَيْشُهُمَا: O iki [yavrunun] zaruri gıdası.

مَعْفُورٌ: Toprağa atılmış demektir. Sadece toprağa atılmış olma vasfının zikri, aslanın ete değer vermediğine delildir. [Başka bir ifadeyle] bu hareket, aslanın bazen çok tok olduğu için etten uzak durmasına delalet eder.

خَرَادِيلٌ: Burada sadece “küçük parçalar hâlinde parçalanmış et” anlamındaki bu kelimenin zikredilmesinin sebebi, aslanın çok cesur olduğunu beyan etmektir. Yavruları kolayca yesin diye eti parçaladığı düşünülerek aslanın onlara olan şefkatinin buna sebep olması da muhtemeldir.

ضِرْغَامَيْنِ: “Çok atılğan avcı aslan” anlamındaki ضِرْغَامٌ kelimesinin tesniyesidir. Burada henüz küçük olan aslan yavruları için kullanılan bu isim, [onların büyüdüklerinde bu vasfa sahip olacaklarına işaret eden bir] mecaz-ı evldir.

Ve'l-hāşıl

Bu aslan, yavruları için av aramak üzere günün ilk saatleride [ava] gider. O, iki yavrusuna et yedirir. Yavruların zaruri gıdası küçük küçük parçalara bölünüp toprağa atılmış insan etidir. Bu ifade söz konusu aslanın başka hemcinslerinden daha heybetli ve daha korkutucu olmasından kinayedir.

¹³⁶ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Mehmet Sıddık Özalp, *Arap Dilinde Deve Literatürü*, Ankara: Sonçağ Akademi, (2022), 34-35.

¹³⁷ O aslan sabah erkenden [ava] gider. Zaruri gıdaları parça parça edilerek toprağa atılmış insan eti olan iki yavrusuna et yedirir.

¹³⁸ Bu fiilin فَيَلْخُمُ ve فَيَلْخُمُ diye iki şekilde rivayeti mevcuttur. Metinde ikinci rivayet esas alınsa da bunlardan ilki daha çok tercih edilen seçenektir. Bu nedenle biz de onu tercih ettik (Kefevî, v. 41b); Bâcûrî her iki ihtimale de değinmektedir (Bâcûrî, 1286/1869:75).

Çünkü bu davranış onun çokça avlanmasını ve avı parçalama yeteneğinin de büyük olmasını zorunlu kılar (Bâcûrî, 1286/1869: 76).

Beycûrî

Tercümesi

Kırk Sekizinci Beyit

إِذَا يُسَاوِرُ قِرْنَا لَا يَحِلُّ لَهُ ... أَنْ يَتْرُكَ الْقِرْنَ إِلَّا وَهُوَ مَجْدُولٌ¹³⁹

Kelimeler

يُسَاوِرُ: “Sıçramak, üzerine atılmak” anlamındaki bu fiil, muzari formunda olup mufâ’ale babındandır.

قِرْنَا: “İlim ve cesaretle [veya başka hususlarda] birinin dengi, akranı” manasındadır.

مَجْدُولٌ: Yere serilmiş.

Ve’l-ḥāşıl

Bu aslan, [hemcinsleri arasından] kendisine denk olup da karşısına dikilen biriyle karşılaştığı zaman, onu yere serilmiş bir vaziyette bırakmaktan başka bir seçenek ona yakışmaz. Diğer rivayete (مَقُولٌ) göre mana şöyle olur: Onu hezimete uğratıp paramparça etmekten başka bir seçenek ona yaraşmaz. Bu vasfa sahip olan birisi kendisinden korkulmaya layıktır. Çünkü bu durum, cesaretin en mükemmel hâlidir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) sayıları binleri bulsa da düşman karşısında geri adım atmaması, onun mümtaz vasıflarından biridir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in (s.a.v) savaşta [düşman karşısında] geri çekildiği görülmemiştir (Bâcûrî, 1286/1869: 77).

[23]

Tercümesi

Kırk Dokuzuncu Beyit

مِنْهُ تَطَّلُ سِبَاعُ الْجَوِّ ضَامِرَةً، ... وَلَا تَمْشِي بِوَادِيهِ الْأَرَاجِيلِ¹⁴⁰

Kelimeler

مِنْهُ: Ondan dolayı.

تَطَّلُ: Burada “تَصِيرُ/olur” manasında nakıs fiildir.

الْجَوِّ: [Hava, gökyüzü anlamındaki bu kelimenin] buradaki manası geniş vadilerdir.

ضَامِرَةً: Sessiz, suskun demektir. Başka bir nüshadaki ضَامِرَةً ise “Zayıf, karnı içine göçmüş” gibi manalar için kullanılmaktadır.¹⁴¹

¹³⁹ “O aslan [savaşmak üzere] bir denginin üzerine atılırsa onu yere serilmiş vaziyette bırakmaktan başka hiçbir şey onun için caiz olmaz.” Diğer rivayete (مَقُولٌ) göre mana şöyle olur: “O aslan [savaşmak üzere] dengi [olan bir rakibinin] üzerine atılırsa onu hezimete uğratıp paramparça etmekten başka hiçbir şey ona yaraşmaz.”

¹⁴⁰ Onun korkusundan dolayı yerdeki [ve gökteki] yırtıcılar [seslerini kesip] suskun oluvermiştir. Onun vadisinde güçlü piyadeler yürüyemez.

الأَرَاجِيلُ: Bu kelime رَجِيلٌ kelimesinin çoğulu olan أَرْجَالٌ lafzının çoğuludur. Süvarinin zıddıdır, piyade demektir.

بِوَادِيهِ: [Bâ harf-i ceri burada فِي anlamında olup bahsi geçen] “inindeki aslanın vadisinde” demektir.

Ve'l-hâşıl

Bu aslanın heybetinden ve cesaretinden dolayı geniş vadilerin veya karadaki büyük düzlüklerin [ya da gökyüzünün] yırtıcıları sessizliğe bürünüp suskun oluvermiştir. Onun vadisinde piyadeler yürüyemez. Hem hemcinsinden olan yırtıcı hayvanlar hem de hemcinsinden olmayanlar ondan korkar. Bütün bunların sebebi onun [fevkalade] heybet ve cesaretidir (Bâcûrî, 1286/1869: 77).

Beycûrî

Tercümesi

Ellinci Beyit

وَلَا يَزَالُ بِوَادِيهِ أَخُو ثَقَّةٍ، ... مُطْرَحُ الْبِرِّ، وَالذَّرْسَانِ، مَأْكُولٌ¹⁴²

Kelimeler

بِوَادِيهِ: لا يَزَالُ [Nakıs fiilinin mukaddem] haberidir.

أَخُو: لا يَزَالُ [Nakıs fiilinin muahher] ismidir.

الْبِرِّ: Hem bez satıcısının sattığı malzeme hem de silah anlamında kullanılmaktadır. Burada kastedilen ikincisidir.

الذَّرْسَانِ: Bu kelime “eski bez/elbise” manasındaki [دَرَسٌ lafzının çoğuludur.]

مَأْكُولٌ أَخُو isminin başka bir sıfatıdır.

Ve'l-hâşıl

İnindeki bu aslanın vadisinde cesaretine güvenen bir kahraman sürekli bulunur. Bu kahramanın bedeni o aslan tarafından yenmiş; silahı ve eski püskü elbiseleri [yere] atılmıştır. Aslan onu yediği zaman onun [sahipsiz kalan] silahı ve eski elbiseleri [bir tarafa] atılır. Elbiseleri bu hâlde olur; çünkü aslan onu [keskin] azı dişleriyle parçalamıştır. [Kısacası] o aslan, vadisinden geçen her yiğidi istisnasız yer; silahını ve paramparça ettiği eski elbiselerini [bir tarafa] atar. Bu aslan kahraman olanlara düşkündür; onlardan başkasına tenezzül etmez (Bâcûrî, 1286/1869: 78).

[24]

Elli Birinci Beyit

إِنَّ الرَّسُولَ لَسَيْفٌ يُسْتَنْضَاءُ بِهِ ... مُهَنْدٌ مِنْ سِيُوفِ اللَّهِ مَسْنُولٌ¹⁴³

¹⁴¹ Bu hayvanların bahsi geçen aslanın korkusundan dolayı avlanamadıkları için aç kalıp zayıf düştükleri söylenebilir.

¹⁴² O aslanın vadisinde cesaretine güvenip [oraya gelen bedeni] yenmiş, silahı ve eski elbiseleri [bir tarafa] atılmış [hâlde bulunan] bir kahraman hiç eksik olmaz.

Kelimeler

أَسَيْفٌ: Başka bir nüshada نُورٌ diye geçmektedir.

بِهْ: Onun vasıtasıyla hakka yol bulunup ulaşılır.

مُهَنْدٌ: Hind'e mensup demektir. [Zamanının en iyisi olan Hint kılıcı kastedilmektedir.]

مِنْ سَيْفِ اللَّهِ: Allah'ın zafer ve intikamla taçlandırdığı kılıçlardandır.

مَسْلُوبٌ: Kınından çıkarılmış/çekilmiş [kılıç].

Arapların şöyle bir âdeti vardı: Onlar etraflarında bulunan insanları çağırmak istediklerinde parlak kılıcı [kınından] çıkarırlardı. Kılıç parlar ve uzaktan parıltısı görünürdü. İnsanlar da onun ışıltısını rehber ve hedef edinip [kendilerini çağıran] kişiye ulaşırlardı. Hz. Peygamber (s.a.v) de böyledir. Apaçık bir nur ve aşikâr mucizeler getirdiği zaman insanları o nura davet etti. Bunun üzerine insanlar onun parlak nuru ile parıldayan ışığını rehber ve önder edinerek ona vardılar.

Hz. Peygamber'i (s.a.v) Nur diye isimlendiren ikinci rivayet, İbn Hişâm'ın dediği gibi [birincisinden] daha güzeldir. Zira aynı manada Kur'ân'da âyet varit olmuştur: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا (Ahzâb 33/45-46)¹⁴⁴ Etrafını aydınlatan kandil ile yol bulunduğu gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v) vesilesi ile doğru yola ulaşıldığı için Allah onu teşbih yoluyla Nur diye isimlendirdi [Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde bu beytin özet manası verilmemiştir (Bâcûrî, 1286/1869:78-80)].

Beycûrî

Tercümesi¹⁴⁵

Tahkîkan Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem bir nûrdur ki anıñla halk ziyâ kesb ederler ve Haq Ta'alâ Hazretleriniñ kılıçlarından Hindî [Hindistan menşeli] kılıcıdır demektir. Murâd: Bir zât-ı pâkdir ki anıñ şerî'at nûrıyla zulumât-ı küfr ü dalâl mündefî' olup 'âlem, ziyâ-i İslâmla rûşen oldı. Ve bir vücûd-ı şerîfedir ki bürhân-ı kâtı' ile haq ve bâtıl mâ-beynini tîğ-i Hindîbâ faşl etdi, demek olur. Mevâhib-i Ledünniyye, şahîfe 186, cild 1.

Fî-medhî'l-muhâcirîn

¹⁴³ Şüphesiz ki Resûl (s.a.v) Allah'ın kılıçlarından biridir. Kendisiyle aydınlanan bu Hint kılıcı [gibi keskin olan kılıç], kınından çıkarılmıştır.

¹⁴⁴ "Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle onun yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.", Ahzâb 33/45-46. Makalenin başında "Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî'nin Dil ve Anlatım Özellikleri" başlığı altında değindiğimiz gibi bu âyetlerdeki mevcut olan vav harflerinden sonuncusu Yekgûş'un *Hulâsa*'sında yazılmamıştır. Bâcûrî'nin *Hâşiye*'sinde doğru imla mevcuttur (Bâcûrî, 1286/1869:78).

¹⁴⁵ Her beytin özet anlamından sonra konulmuş olan bu başlıklar arasında altı doldurulmuş olan tek başlık budur. Yekgûş sadece burada beytin anlamını Osmanlı Türkçesiyle vermiştir. Bilahere diğerlerini de bu şekilde tamamlamak gibi bir niyetinin olduğu düşünülebilir.

Elli İkinci Beyit

فِي فِتْيَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَالَ قَاتِلُهُمْ، ... بِيَطْنِ مَكَّةَ، لَمَّا اسْتَلَمُوا زُؤُلُوا¹⁴⁶

Kelimeler

فِتْيَةٍ: “Genç” anlamındaki الْفَتَى kelimesinin çoğuludur. Bu kelime başındaki harf-i cerle birlikte bir önceki beytin başında yer alan الرَّسُول kelimesinden hâldir. Bu takdirde mana şöyle olur. Hz. Peygamber (s.a.v) Kureyş’ten bazı gençlerin arasında iken veya onlara [peygamber olarak] gönderilmişken...” Ya da yine bir önceki beytin başında bulunan *inne*’nin başka bir haberi olur. O ihtimale göre kelamın takdiri şöyledir: “إِنَّ الرَّسُولَ كَائِنٌ أَوْ مَبْعُوثٌ فِي فِتْيَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ”/Resûl (s.a.v) Kureyş’ten bir kısım gençlerin arasında idi veya onlara [peygamber olarak] gönderilmişti.”

مِنْ قُرَيْشٍ: Buradaki مِنْ harf-i ceri teb’iz/ba’ziyet manasındadır. Bu ibare muhacirlerin methine dairdir.

قَاتِلُهُمْ: “Onların içinden konuşan/söz söyleyen biri” anlamındaki bu tamlama ile kastedilen kişinin Hz. Hamza (r.a) veya Hz. Ömer (r.a) olduğu söylenmiştir.

بِيَطْنِ: Buradaki bâ harf-i ceri فِي anlamındadır.

لَمَّا: Burada “o zaman ki...” anlamında zaman zarfıdır.

زُؤُلُوا: “Medine’ye intikal edin!” demektir.

اسْتَلَمُوا: İlk Müslüman olan Hadice bint Huveylid’dir. Sonra Hz. Ali, akabinde Hz. Peygamber’in (s.a.v) satın alıp azat ettiği kölesi Zeyd b. Hârise, ondan sonra da Hz. Ebû Bekir ve bir grup Müslüman oldu. (Allah hepsinden razı olsun!)

Ve’l-hâşıl

Hz.Peygamber (s.a.v) Kureyş [kabilesinden] bir topluluğun arasında idi veya onlara [peygamber olarak] gönderilmişti. Bunlar Müslüman oldukları zaman içlerindeki mümtaz şahsiyetlerden biri onlara “Medine’ye intikal edin!” dedi. Bunun üzerine onların ilklerinden bazıları, dinlerini [serbestçe] yaşamak için hicret etmeyi tercih ettiler (Bâcûrî, 1286/1869:80).

[25]**Tercümesi****Elli Üçüncü Beyit**

زَالُوا، فَمَا زَالَ أَنْكَاسٌ وَلَا كُشْفٌ ... عِنْدَ اللَّقَاءِ، وَلَا مِيلٌ مَعَارِيزِ¹⁴⁷

Kelimeler

زَالُوا: Gittiler ve Mekke’den Medine’ye hicret ettiler. Yüce Allah [onlarla] Medine’yi şereflendirdi.

فَمَا زَالَ: Gitmedi ve intikal etmedi.

¹⁴⁶ Resûl (s.a.v) Kureyş kabilesinden gençlerin arasında idi. Müslüman olduklarında içlerinden biri Mekke vadisinde onlara “Hicret edin!” dedi.

¹⁴⁷ Onlar hicret etti. [Düşmanla] karşılaşıkalarında zafiyet gösterenler; kalkanı, kılıcı ve silahı olmayanlar hicret etmedi.

كُشِفَ: “Savaşta yanında kalkanı olmayan” anlamındaki كُشِفَ kelimesinin çoğuludur. *Harp içre kalkanı olmayan.*

أُنْكَاسٌ: “Zayıf adam” anlamındaki نُكْسٌ kelimesinin çoğuludur.

مَيْلٌ: “Yanında kılıcı olmayan” anlamındaki أَمِيلٌ kelimesinin çoğuludur. *Қılıңsız.*

مَعَارِيلٌ: Başına nefiy edatı لَا takdir edilir. Yani لَا مَعَارِيلٌ demektir. “Yanında silahı olmayan” anlamındaki مَعْرَالٌ kelimesinin çoğuludur.¹⁴⁸

Şairin فَمَا زَالَ أُنْكَاسٌ وَلَا كُشِفَ عِنْدَ اللَّقَاءِ، وَلَا مَيْلٌ مَعَارِيلٌ sözü, onların/muhacirlerin çok cesur olmasından kinayedir. Çünkü bu ifade, onların yerlerini ve yurtlarını terk edip gitikleri anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra onlar düşmanlarla karşılaştılar. Onlardan zayıf olanlar, kalkanı, kılıcı ve silahı olmayanlar [düşmanla] savaştı. Onlardan güçlü olanların, kalkanı, kılıcı ve silahı olanların hâli nasıl olur? [Gerisini sen düşün!]

Ve'l-hāşıl

Onlar Mekke'den Medine'ye hicret ettiler. Onların içinde vasfı böyle olan biri yoktu. Aksine Muhacirlerin hepsi silahları olan güçlü kimselerdi. Sanki onlar şiddetli bir ses duydular da ona doğru uçtular, gereğini yaptılar ve onda sebat ettiler. İşte bu, Süyûtî'nin özetlediği manadır (Süyûtî, v. 48b-49a; Bâcürî, 1286/1869:81-82).

Beycürî

Tercümesi

Elli Dördüncü Beyit

شُمُّ الْعَرَانِينَ، أَبْطَالٌ، لُبُوسُهُمْ ... مِنْ نَسْجِ دَاوُدَ، فِي الْهَيْجَا، سَرَائِيلَ¹⁴⁹

Kelimeler

شُمُّ: “Burun yumuşağının en üst noktası düz olmakla beraber yüksekçe olan” anlamındaki شُمَّمْ lafzının çoğuludur.

الْعَرَانِينَ: “Burun” anlamındaki عَرْنِينٌ kelimesinin çoğuludur.

لُبُوسُهُمْ: [Tamlamanın ilk kelimesi olan] لُبُوسٌ “kuşanılan silah” demektir ve [mübtedadır].

مِنْ نَسْجِ: Hemen öncesindeki tamlamasının sıfatıdır. [Buradaki نَسْجِ mastarı, ism-i mef'ûl anlamındadır; dolayısıyla] “dokunmuş olan” demektir ki oda zırhtır.

فِي الْهَيْجَا: Hazfedilmiş bir fiile mütealiktir veya [beytin başındaki mahzûf] mübtedadan (هُمُ) hâldir. Savaş manasındadır.

¹⁴⁸ Bu kelimenin sol üst tarafında şöyle bir kayıt mevcuttur: “Gayr-i munsarif olmasına rağmen şiir zaruretinden dolayı munsarif oldu.”

¹⁴⁹ Onlar vakarlı ve izzetli kahramanlardır. Savaşta onların kuşandıkları silah/zırhlar, [sanki] Hz. Davud tarafından örülmüş zırhlardır.

سَرَابِيلُ: *el-Misbâh* adlı eserde beyan edildiği gibi “zırh ve gömlek” anlamındaki سِرَابِيلُ kelimesinin çoğuludur.¹⁵⁰ [Mübtedanın (لَبُوسُهُمْ) haberidir.]

أَبْطَالٌ: Hemen öncesindeki شَمُّ الْعَرَانِينَ tamlamasının sıfatıdır. [Zira izafet-i lafziye, nekre olan muzafa marifelik kazandırmaz.] Ya da [beytin başında hazfedilmiş mübtedanın/هُمْ] ikinci haberidir. “Cesur-kahraman” anlamındaki بَطْلٌ kelimesinin çoğuludur. [Bu kelime “bir şeyin boşu boşuna zayi olması” anlamındaki بَطْلٌ kökünden gelmektedir.] Bu isimlendirmenin sebebi şudur: “Hasmının kanı onun eliyle heder olup gider ve cesaretinden dolayı kimse ondan intikam alamaz.

[26]

Ya da [ona ulaşma konusundaki] çabalar fayda vermez ve ona ulaşamaz.”

Ve'l-hâşıl

Onların burunları yüksekçedir; şeref ve izzet sahibidirler. Savaşta son derece cesurdurlar ve silahla mücehhezdirler. Burada Allah'ın şu sözüne işaret vardır:¹⁵¹

“Şair neden onları zırh giydikleri için övmektedir? Oysa zırh giymeden savaşmak cesaretin zirve noktasıdır.” diye bir itiraza şöyle cevap verilir: “Şair onları mükemmel bir şekilde tedbire riayet ettikleri için övmektedir.” Nitekim Yüce Allah şu âyette [düşmana karşı her zaman] tedbirli olmayı ve [savaş esnasında düşmanın ani baskınlarına hazırlıksız yakalanmamak için askerin] silahı [yanına] almasını emretmektedir:” (Bâcürî, ” 152... خُدُوا جِذْرَكُمْ وَأَسْلِحَتْكُمْ... ” 1286/1869:82).

¹⁵⁰ Bkz. Feyyûmî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyûmî el-Hamevî, *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-şerhi'l-kebir*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y., 1/272.

¹⁵¹ “Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.”, Enfâl 8/60.

¹⁵² Atif yapılan âyetin meali şöyledir: “Cephede sen de onların (mü'minlerin) arasında bulunup da onlara namaz kıldırmanın vakit, içlerinden bir kısmı seninle beraber namaza dursun. Silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında (bir rekât kıldıklarında) arkanıza (düşman karşısına) geçsinler. Sonra o namaz kılınmış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber kulsınlar ve ihtiyatlı bulunsunlar, silahlarını yanlarına alsınlar. İnkâr edenler arzu ederler ki, silahlarınızdan ve eşyanızdan bir gafıl olsanız da size ani bir baskın yapsalar. Yağmurdan zahmet çekerseniz, ya da hasta olursanız, silâhlarınızı bırakmanızda size bir beis yoktur. Bununla birlikte ihtiyatlı olun (tedbirinizi alın). Şüphesiz Allah, inkârcılara alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”, Nisâ 4/102. Atif yapılan âyetin tam metni şöyledir: “وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا جِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا جِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ” Metinde âyet içindeki cümleler birbiriyle karıştırılmış ve “وَلْيَأْخُذُوا جِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ” yerine “خُدُوا جِذْرَكُمْ وَأَسْلِحَتْكُمْ” yazılmıştır. Ya da âyetteki “خُدُوا جِذْرَكُمْ” cümlesinin sonuna “وَأَسْلِحَتْكُمْ” ilave edilmiştir. Hata hangi şekilde yapılmış olursa olsun sonuçta Kur'an'da böyle bir cümle yoktur. Dolayısıyla bu yanlış imla, müellifin Bâcürî'den aynen naklettiği ciddi bir hatasıdır. Aynı hata istinsah tarihi 1222/1807 olan Kanâyî'nin eserinde de mevcuttur (Kanâyî, v. 80a).

Beycürî**Tercümesi****Elli Beşinci Beyit**

بِيضٌ سَوَابِغٌ فَذُ شَكَّتْ لَهَا حَلَقٌ، ... كَاتَهَا حَلَقُ الْفَقْعَاءِ، مَجْدُولٌ¹⁵³

Kelimeler

بِيضٌ: Burada “parlatılmış” anlamındaki “أَبْيَضٌ” kelimesinin çoğuludur ve [bir önceki beytin sonundaki] سَرَابِيلٌ kelimesinin birinci sıfatıdır.

سَوَابِغٌ [سَابِغٌ kelimesinin ikinci sıfatı olan bu kelime tam anlamındaki] سَوَابِغٌ kelimesinin çoğuludur.]

شَكَّتْ: [Bir şeyi başka bir şeye dâhil etmek veya] bir nesnenin bir kısmını diğer kısmına dâhil etmek [anlamında mazi/geçmiş zaman formunda meçhul/edilgen bir fiildir.]

حَلَقٌ: *Dir* (دِرْع) *ma'nāsınadır. Cevherî [eş-Şihâh]*

الْفَقْعَاءِ: [Yüzük gibi halkaları olan ve toprak üstünde [büyüyüp] yayılan bir tür ağaç.¹⁵⁴

مَجْدُولٌ: *Muḥkem bükülmüş ip. Aḥterî-i [Kebîr]*

شَكَّتْ: [Yukarıda geçtiği gibi] faili olmayan [yani meçhul/edilgen] bir fiildir. Nâib-i faili zırh (سَرَابِيلٌ) kelimesine raci olan zamirdir. Bu [fiil nâib-i failiyle birlikte] fiil cümlesidir. لَهَا حَلَقٌ [ondan ayrı olan] bir isim cümlesidir. Bu ikisi, bu şekilde iki müstakil cümledir. Ancak bundan başka şöyle bir ihtimal daha vardır: حَلَقٌ، شَكَّتْ fiilinin nâib-i faili olur ki bu takdirde iki cümle tek cümle hâline gelir. O zaman لَهَا lafzındaki lam harf-i ceri, مِنْ anlamında kullanılmış olur ve bu cümleden “Onlardan zırh örülmüştür.” manası anlaşılır. Bu fiilin şin ve sin harfiyle iki farklı rivayeti mevcuttur. Bunlardan birincisi/شَكَّتْ kat kat olmuş zırhlarda söz konusudur. İkinci سَكَّتْ ise “Daralttı.” anlamındadır ve burada “halkaların arası daraltıldı [Yani aralarında boşluk bırakılmayıp sık örüldü.]” anlamı kastedilmiş olur. Zira السَّكُّ “dar olan” anlamındadır.

Ve'l-ḥāşıl

Onların zırhları berrak ve parlaktır; uzun ve mükemmeldir. Sağlam yapılıdır ve birbirine geçmiş halkalardan örülmüştür (Bâcürî, 1286/1869:84).¹⁵⁵

¹⁵³ Onların zırhları parlak, mükemmel ve uzundur; Kaf'a ağacının halkaları gibi birbirine girmiş halkalardan örülmüştür ve sağlam yapılıdır.

¹⁵⁴ Mütercim Âsım Efendi bu ağacı şöyle tarif etmektedir: “Bir nev' za'if nebât adıdır. Alâ-kavlin bir şecerdir ki hâtem halkası gibi yemiş tarzında nesnelere olur. İbtidâ halka halka olup nihâyet uçları birbirine kavuşmaz, kurudukta o halkalar dökülür.” (Mütercim Âsım Efendi 2003:4/3478).

¹⁵⁵ Kefevî, İbn Hişâm'ın bu mealdeki şerhini kabul etmez. Ona göre بِيضٌ, miğfer anlamındaki أَلْبِيضَةُ kelimesinin çoğuludur. سَوَابِغٌ ise “Miğferi arka taraftan zirha bağlayan ve boynu örtüp koruyan aparat” anlamındaki السَّابِغُ kelimesinin çoğuludur ve bu iki kelime, İbn Hişâm'ın iddia ettiği gibi سَرَابِيلٌ kelimesinin sıfatı olmayıp bir önceki beyitte yer alan لُؤْسُهُمْ lafzının haberidir.

Beycûrî
Tercümesi

[27]

Elli Altıncı Beyit

لَا يَفْرَحُونَ، إِذَا نَأَلَتْ رِمَاحَهُمْ ... قَوْمًا، وَلَيْسُوا مَجَازِيعًا، إِذَا نِيلُوا¹⁵⁶

Kelimeler

لَا يَفْرَحُونَ: Fail ashab-ı kiramdır.

إِذَا نَأَلَتْ: “İsabet ettiği zaman” demektir.

قَوْمًا: Kavim kelimesinden burada kastedilen onların düşmanlarıdır.

مَجَازِيعًا: Çok üzülen, feryat ve figan edenler anlamındadır.¹⁵⁷

إِذَا نِيلُوا: Kendilerine [mağlubiyet] isabet ettiği zaman [tekrar] harbe gidip savaşmak zorunda kalacaklar diye [korkudan feryat figan etmezler.]

Ve'l-hâşıl

Onlar düşmanlarına galip geldiklerinde buna sevinmezler. Çünkü bu onların çokça vaki olan âdetleridir. Düşmanları onlara galip geldiğinde ise ikinci kez onların karşısına çıkıp [savaşmaktan korkmazlar ve] feryat figan etmezler (Bâcûrî, 1286/1869:84).

Beycûrî
Tercümesi

Elli Yedinci Beyit

يَمْشُونَ مَشْيَ الْجَمَالِ الرَّهْرِ، يَعْصِمُهُمْ ... صَرْبٍ، إِذَا عَرَدَ السُّودُ التَّنَابِيلِ¹⁵⁸

Kelimeler

مَشْيَ الْجَمَالِ الرَّهْرِ: Erkek develerin yürüyüşüne benzer bir şekilde [yürürler].

الرَّهْرِ: “[İşıltılı] beyaz” anlamındaki أَزْهَرُ kelimesinin çoğuludur.

يَعْصِمُهُمْ: Burada “onları men eder” anlamındadır.

Dolayısıyla Kefevî'ye göre beytin anlamı şöyledir: “O kahramanların silahları; zırhları, miğferleri ve miğferi arka taraftan zırha bağlayıp boynu örterek koruyan aparatlardır. Bunlar birbirine girmiş sağlam halkalardan örülmüştür.” *Hâşîye*'den aynen nakledilen özet manadan anlaşılacağı gibi Bacûrî, İbn Hişâm'ın izahını alır ve Kefevî'nin söz ettiği alternatif yoruma hiç değinmez (Kefevî, v. 45b-46a; Bâcûrî, 1286/1869:83).

¹⁵⁶ Onlar mızrakları düşmana isabet edip de [galip oldukları] zaman sevinmezler. Kendileri mağlup olduğu zaman da [üzülüp] feryat figan etmezler.

¹⁵⁷ Bu kelimenin üstünde şöyle bir kayıt mevcuttur. “Çok sabırsız olan, feryat figan eden anlamındaki مَجَازِيعٌ kelimesinin çoğuludur. [Gayr-i munsarif olduğu hâlde] zaruretten dolayı burada munsarif oldu.”

¹⁵⁸ Onlar parlak beyaz renkli erkek develerin yürüyüşüne benzer bir tarzda yürüyerek [savaşa giderler]. Kısa boylu, siyah tenli insanlar kaçışırken onların [düşmana] vurdukları darbeler kendilerini firardan men eder.

السُّودُ: “[Siyah” anlamındaki أسودُ kelimesinin çoğuludur.

التَّنَائِيلُ: “Kısa boylu” anlamındaki تَنَائِيلُ kelimesinin çoğuludur.

Şairin bu beyitteki maksadı; onları uzun boylu, iri yapılı olmak, sükûnetle yürümek ve beyaz tenli olmak gibi vasıflarla tavsif etmektir. Bu vasıflar vakar, izzet ve asaletin göstergesidir. Onlar köle değil efendidirler ve saf Arap ırkındandırlar.

Ve'l-ḥāşıl

Onlar savaşa erkek develerin yürüyüşüne benzer bir tarzda yürüyerek giderler. İnsanlar kaçışırken onların düşmana vurdukları darbeler [karşı tarafın savaşmasına fırsat vermediği için] kendilerini firardan men eder. Bu da onların son derece cesur olmalarının ve savaş konusunda fevkalâdeki maharetlerinin bir gereğidir (Bâcûrî, 1286/1869:85).

Beycûrî

Tercümesi

Elli Sekizinci Beyit

لا يَفْعُ الطَّعْنَ إِلَّا فِي نُحُورِهِمْ، ... وَمَا لَهُمْ عَن جِيَاضِ الْمَوْتِ تَهْلِيلٌ¹⁵⁹

Kelimeler

يَفْعُ: Bu fiil bir nüshada يَفْعُ/keser diye geçmektedir. Onlar sırtlarından yara alıp vurulmazlar. Aksine göğüslerinden vurulurlar. Çünkü onlar bozguna uğrayıp [gerisin geri dönüp kaçmazlar ki] sırtlarından vurulsunlar. Bilakis [mütemadiyen] düşmanın üzerine yürürler. Bu nedenle sadece göğüslerinden vurulurlar.

نُحُورِهِمْ: [“Onların göğüsleri” anlamındaki] bu tamalamanın sonundaki mim harfi işbâ‘ ile okunur. [İkinci beytin başındaki] vav harfi yerine fâ harfi ile فَمَا لَهُمْ şeklinde başka bir rivayet mevcuttur. Bu takdirde cümle “Onlar içinde ölümün kol gezdiği mekânlardan geri durmazlar.” manasını ifade eder.

تَهْلِيلٌ: Tehir etmek, ertelemek anlamındadır.

جِيَاضِ: [Toplamak anlamındaki] حَوْضٌ kelimesinin çoğuludur. Bir rivayette bu kelimenin yerine sad harfiyle “darlık ve zorluklar” anlamındaki حَوْضٌ kelimesinin çoğulu olan جِيَاضِ lafzı geçmektedir. İkinci beytin tamamını oluşturan cümle, ya öncesindeki fiil cümlesine atıftır, ya da نُحُورِهِمْ tamlamasındaki zamirden hâldir.

[Bâcûrî'nin Hâşîye'sinde verilmediği için bu beytin özet manası burada mevcut değildir (Bâcûrî, 1286/1869:85)].

*Vallāhū e'lem temmeti'l-ḥāşiyetü*¹⁶⁰

Beyt mecmū'ı 58

Beycûrî Yek-güş

¹⁵⁹ Onlar sadece göğüslerinden yara alırlar. Onlar için ölümün zorluklarından korunmak ve geri kalmak söz konusu değildir.

¹⁶⁰ En doğrusunu Allah bilir. Hâşîye tamam oldu.

[28]

Çışşıa-i Ka' b b. Züheyr Rađiyallāhu ' Anh¹⁶¹*Mevāhibü'l-ledünniyye*, şaħife 180, cild 1

Çā'if Ğazāsı'yla Tebūk Ğazāsı mā-beyninde vāқи' olmuşdur. İbn İşħak (ve ğayrı 'ulemā rahmetullāhi 'aleyhim ecma'in) rivāyetleri üzere böyle olmuşdur ki: Ka' b'in ğarındaşı Büceyr Ka' b'a eyitdi: "Sen bunda ğur ben varayım, şu nübüvvet da' vāsı eden kişiniñ aħvālini tettebbu' edeyim, sözüni diñleyeyim naşıl kişidir." dedi. Andan Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretleriniñ ğuzūruna gelüp kelām-ı şerfi işidince Ğak Celle ve 'Alā Ğazretleri hidāyet naşib ğıllup imāna geldi. Rivāyet olunur ki babaları Züheyr ehl-i kitābla mücālese eylerdi. Anlardan işitmiş idi ki yakın zamānda Nebiyy-i Āħir-zamān 'Aleyhi Şalātü'l-Mennān nübüvvetle meb' üş olsa gerekdir. Ve bir gece vāқи'asında [rü'yasında] böyle görmüş idi ki gökden aşığı bir ip şarkıtılmışlar elin uzatdı ki ipe yapışa, yetişemedi. Uyanup vāқи'asını böyle ta'bır etdi ki ol gördüğü āħir-zamān peyğamberi Muħammed Muştafa Şallallāhu Te'ālā 'Aleyhi ve Sellem Ğazretleridir ki kendiniñ 'ömri vefā etmeyüp aña yetişemese gerekdir, andan oğullarına kışşayı taqrır edüp vaşıyyet eyledi ki: "Eger siz anıñ zamānına yetişürseñiz imān getüresiñiz." dedi. Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretleri Çā'if Ğazāsı'ndan döndüğü zamānda Büceyr ğarındaşı Ka' b'a ğaber gönderüp "Peyğamberimiz Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem kendüyi hicv eden kāfirlerden bir niçe kimseyi ğatl eyledi ve küffār Ğureyş [29] şu'arasından İbn ez-Ziba' rā ve Hübeyre İbn Ebī Vehb ğaçdılar. Eger saña gerekse hemān toğrulup Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretlerine tiz gelüp yetişesiñ, tevbe ğılanları öldürmez, eger gelmez iseñiz başıñ ğaydını ğoresiñ, deyü i' lām etdi. Zamān-ı sâbiğda Ka' b'dan ba' zı nā-şāyeste kelimāt şadır olup Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretlerine işāl etmişler idi ve aşhāb-ı kirāma şöyle fermān olınmuşdı ki: "Her kim Ka' b b. Züheyr'i görürse ğatl eyleye." Ka' b bu ğaberleri işidince 'ālem başına ğar olup ne eyleyeceğini bilemedi, a' dāsı, üzerine hücum etdiler her biri Ka' b mağtıldür deyü söyleşürlerdi. Āħir tedārik edüp faħr-i 'ālem Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretleriniñ medħinde bir ğaşıde nazm eyledi. Ve a' dāsı kendi için ne sözler söylediklerini ve kendiniñ aħvālini beyān edüp meskeninden ğığdı. Medīne-i Münevvere'ye geldi. Cüheyne ğabilesinden ğadīm bir dostı var idi. Anıñ evine ğondı, ertesı şabāħ vağtinde ol kişi Ka' b'ı Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretlerine ğötürdi. Ka' b ğarşılarında diz ğöküp oturdı ve elini ol Ğazretiñ mübārek eline ğodı. Faħr-i 'ālem Ğazretleri, Ka' b'ı görmediginden bilmez idi. Andan Ka' b eyitdi: "Yā Resüüllāh Ka' b b. Züheyr ğünāhına tevbe edüp İslāma gelmişdir ve saña geldi emān ğalep eyler. Ne buyurursuñ, tevbesini ğabül eyler misiñ eger ğıdmetiñe getürürsem?" dedi. Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem Ğazretleri (*ne'am*)¹⁶² buyurdı. Ol dağı eyitdi: "İmdi ol Ka' b dedikleri ğünāhkār benim!" dedi. Hemān enşār ğavminden bir kişi yerinden şığradı: "Yā Resüüllāh, şu münāfiğiñ boynunu urayım!" dedi. Resüüllāh Şallallāhu 'Aleyhi ve Sellem men' etdi, "Ğünāhına tevbe edeni incitme!" deyü buyurdı. Andan Ka' b ğaşıdesini oğumağa başladı, cümle ebyātından biri budur ki buyurmuşdur:

¹⁶¹ Bu başlıktan sonraki kısımların tamamı Osmanlı Türkçesiyle yazıldığı için transkripsiyonlu metin italik yazılmamıştır.

¹⁶² Evet!

24. şahîfede ma' nâsıyladır, mürâca' at [et]. ¹⁶³ إِنَّ الرَّسُولَ لَسَيِّفٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ ... مُهَنْدٌ مِنْ سَيُوفِ اللَّهِ مَسْئُولٌ

Rivâyet olunur ki Ka' b

[30]
Rađiyallâhu ' Anh kaçıdeyi okur iken zıkr olunan beyite geldiği gibi iki cihân fahri Muħammed Muştafa Şallallâhu ' Aleyhi ve Sellem mübârek arkasında olan bürdeyi Ka' b'ın üzerine atdı. Ğazret-i Mu' âviye bürde-i şerîfe için on biñ akçe gönderdi. Ka' b eyitdi: "Bürde-i şerîfe benden Ğayrı kimsede olmasına¹⁶⁴ râzî degilem." deyü vermedi, şoñradan Ka' b Rađiyallâhu ' anh vefât etdikde Ğazret-i Mu' âviye yigirmi biñ akçe gönderüp vârişlerinden almışdır. Bürde-i mübâreke ile'l-ân Ğazâ'in-i mülükde maħfûzdur. Ka' b ve babası Züheyr ve oğlı ' Uķbe ve ođlunuñ oğlı ' Avâm cümlesi şu' arâ-yı ' Arab'ın ser-efrâzlarındandır. *Temmet. Nemîķa-i Yek-güş.*

SONUÇ

Ka' b b. Züheyr'in Hz. Peygamber'den af dilemek maksadıyla yazdığı Kaside-i Bürde (Bânet Su'âd) manzumesi, oldukça geniş bir coğrafyayı etkilemiştir. Kasidenin Doğu ve Batı dillerine defalarca tercüme edilmesi, hakkında birçok şerh, taştir, tahmis, muaraza ve nazireler yazılması tesirinin ulaştığı sınırlar hakkında bilgi veren önemli bir kıstastır. Bu çalışmada incelenen, XX. yüzyılın ilk ya da ikinci çeyreğinde yazıldığı tahmin edilen ve Hulâsa-i Hâşîye-i Bâcûrî alâ-Şerhin, Metnü ve Şerhü, Kasidetü Bânet Su'âd fi-medhi'n-Nebiyi başlıklarıyla kaydedilen eser de kasidenin tesirini gösteren başka önemli bir örnektir. Bu örnek üzerine bina edilen çalışmada ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Eserde Hâşîye olarak tavsif edilen bölüm Bâcûrî/Beycûrî tarafından kaleme alınmıştır. Mısırlı kelam ve fıkıh âlimi olan Bâcûrî, Ezher'de on yedi yıl şeyh/rektör olarak görev yapmıştır. Telif mahiyetindeki az sayıdaki eserlerinin yanında birçok hâşîye kaleme almıştır. İlmî muktesabatı daha çok hâşiyelerde görüldüğü söylenebilir. Müellifin ilmî dirayetinin tezahür ettiği bu türden eserlerinden biri de el-İs'âd alâ Bânet Sü'âd adlı haşiyesidir.

Eserde "hulâsa" olarak vasfedilen kısım el-İs'âd alâ Bânet Sü'âd'ın haşiyesinin kısaltılmış hâli olup Abdulkadir Bilgiç tarafından yazılmıştır. Hulâsa-i Hâşîye Bâcûrî'de haşiyenin adidiyeti Yekgüş tarafından çoğunlukla kırmızı mürekkeple Beycûrî yazılarak belirtilmiştir. Yekgüş, Hakkari/Yüksekovalıdır. Nüfus, tahrirat, evrak ve gümrük kâtibî, şer'îye mahkemesi başkâtibî olarak görev yapmış, ardından on altı yıllık müftülük vazifesinden sonra 21 Kasım 1957 tarihinde vefat etmiştir. Arapça, Farsça, Kürtçe bilen ve bu dillerle şiirler

¹⁶³ Şüphesiz ki Resül (s.a.v) Allah'ın kılıçlarından biridir. Kendisiyle aydınlanılan bu Hint kılıcı [gibi keskin olan kılıç], kınından çıkarılmıştır.

¹⁶⁴ Yazmada "olduğına" şeklindedir.

yazan şair, Yeggûş mahlasını kullanmıştır. Nakşî-Hâlidî tarikatına mensup olan müellifin Divân-ı Yeggûş ve Mecmû'a-ı Yeggûş adlı iki eseri vardır.

Mecmû'a-ı Yeggûş'ta tespit edilen *Hulâsa-i Hâşiyeye*'nin tamamı 30 sayfadır. İlk 27 sayfada Kaside-i Bürde'nin 58 beytinin tahlili yapılmış, beyit ve kelime anlamları verilirken sarf ve nahiv kurallarından faydalanılmış, bu kısımlarda âyet, az da olsa hadis, mısra ve beyitler alıntılanmıştır. Bu bölümde Arapça ve kısmen Türkçe izhalardan sonra hemen her beyitten sonra konulan (51. beyit hariç) ve altı boş bırakılan "tercümesi" kaydından, eserin tekmiil edilmediği anlaşılmıştır. Bu bölümün büyük bir kısmı Arapça yazılmakla birlikte, nadiren de olsa sayfa aralarında paragraf, satır, kelime grubu ve kelime boyutunda Osmanlı Türkçesiyle yazılan açıklamalara yer verilmiştir. Şekil açısından eserin pek düzenli olduğu söylenemez. Hattın rahatça okunabilecek bir mahiyette olmayışının yanı sıra imla ve muhtevada birçok hataya rastlanmıştır. Kıssa-i Ka'b b. Zühayr başlığını taşıyan ikinci bölüm (s. 27-30) ise tamamen Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır, bu bölümde beyitlerin tahlil edildiği ilk 27 sayfadaki hatalara rastlanmamıştır.

Kıssa-i Ka'b b. Zühayr muhteva bakımından değerlendirildiğinde, Ka'b'ın Hz. Peygamber'i hicvetmesinden dolayı hakkında ölüm emrinin verilmesi, Ka'b'ın kardeşi Büceyr'le haberleşmesi, Medine'ye gizlice gelip kasideyi okuması ve affedilmesi, şair bir aileye mensubiyeti sadedinde Ka'b'ın babası Zühayr'ın, oğlu Ammar'ın, torunu Ukbe'nin de şair olması gibi diğer eserlerde de rastlanan ve aktarılagelen genel bilgiler tekrar edilmiştir. Muhtevanın dikkat çeken yönlerinden biri de Medine'de Ka'b'a aracılık yapan şahsın kim olduğudur. Bu şahsın bazı kaynaklarda Hz. Ebû Bekir ya da Hz. Ali olduğu aktarılırken bu eserde ise isim verilmeden, "Cüheyne kabilesinden kadim bir dost" olarak tanımlanmıştır.

Zühayr'ın rüya yoluyla Hz. Peygamber'in geleceğini, ömrünün ona tabi olmaya yetmeyeceğini anlaması ve oğullarına bu rüya münasebetiyle nasihat vermesi de dikkat çeken hususlardan biri olarak zikredilebilir. Çalışmada nazara çarpan başka bir nokta ise Hz. Peygamber'in hırkası için artık günümüzde çoğunlukla kabul gören Hırka-i Saâdet adı yerine Bürde (Hırka-i) Şerife ve Bürde (Hırka-i) Mübâreke adlarının kullanılmasıdır. Hırkanın akıbeti için Ka'b b. Zühayr'ın vefatından sonra Hz. Muâviye tarafından varislerinden yirmi bin akçeye satın alındığı belirtildikten sonra "Bürde-i mübâreke ile'l-ân hazâin-i mülûkde mahfûzdu." ifadesiyle hırkanın tam olarak nerede olduğu açıkça belirtilmemiştir. "Hazâin-i mülûk" terkiibindeki müphemiyet, kanaatimizce Bâcûrî'nin Hâşiyeye'sinin mukaddime kısmında zikredilen "Bugüne kadar sultanların yanında olan hırka budur." ifadesine dayanmaktadır. Bâcûrî'nin bu ifadesi de Kastallâni'nin *Mevâhibü'l-ledünniyyesi*'nden nakledilmiştir.

Dolayısıyla hırkanın akıbeti ile Yekgûş'un verdiği bilginin (tespit edilebildiği kadarıyla) kaynağının Kastallânî olduğu söylenebilir.

Eserde birçok kaynağa başvurulmuştur. Bu kaynaklardan bazılarının künyeleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunlardan biri, Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî tarafından kaleme alınan ve bir siyer kitabı olan *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*'dir. Metnin iki farklı yerinde yapılan atıf münasebetiyle bu eserin adı, cildi ve sayfa numarası zikredilmiştir. Diğer kaynaklara göndermede bulunurken cilt ve sayfa numaraları pek zikredilmemiş, sadece eserlerin isimleri anılmıştır. Bu eserler şunlardır: İbn Hişâm en-Nahvî: *Şerhu Kasîdeti Bânet Su'âd*, İbn İshak: *es-Sîre*, Süyûtî: *Künhü'l-Murâd fî Beyâni Bânet Su'âd*, Kastallânî: *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, Muhyiddin İbnü'l-Arabî: *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Muslihuddin Mustafa: *Ahterî-i Kebîr*, Firûzâbâdî: *el-Kamûsü'l-muhît*, Cevherî: *es-Sihâh*, Feyyûmî: *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-şerhi'l-kebîr* ve İbrâhim Hakkı Erzurûmî: *Marifet-nâme*.

KAYNAKÇA

- Ahmed Vefik Paşa (1306/1888). *Lehçe-i Osmânî*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- AKDEMİR, Hikmet (2016). *Belâgat*, İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları.
- ALGÜL, Hüseyin (2004). "*el-Mevâhibü'l-ledünniyye*", *TDV İslâm Ansiklopedisi* C. 29, s. 421.
- ALÎ EL-KÂRÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddin Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 5652.
- ARAPZÂDE, Mehmed Emin. *Şerhu Kasîde-i Bânet Sü'âd*, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi, Bölge Yazma Eserler Basma, nr. BB0000021572.
- ASKERÎ, Ebü Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî (1996). *et-Telhis fî ma'rifeti esmâi'l-eşyâ*, (Nşr: İzzet Hasan), Dımaşk: Dâru Tılâs.
- ATASOY, Nuran (1998). "*Hırka-i Saâdet*", *TDV İslâm Ansiklopedisi* C. 17, ss. 374-377.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin (2015). "Bûsirî (ö. 696/1297?)'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa (ö. 1308/1892) Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.15 (15), ss. 27-102.
- AYDIN, Zeynep Cevahir (2016). *Eyüp Sabri Paşa'nın Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- BÂCÛRÎ, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî (el-Beycûrî) (1286/1869). *el-İs'âd alâ Bânet Su'âd*, Mısır: el-Matbaatü'l-Kâsteliyye.
- BİLGİÇ (YEGGÛŞ), Abdulkadir (20. yüzyıl). "Hulâsa-i Hâşiye-i Bâcûrî", *Mecmû'a-ı Yeggûş*. ss. 1-30.
- CENGİZ, Mehdi (2016). *Muhammed el-Kefevî ve Muhtasaru Şerhi Bânet Su'âd İsimli Eserinin Tahkiki*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- CEYLAN, Ömür (2010). "Şerh/Türk Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 38*, ss. 565-568.
- ÇETİN, Mahmut (1997a). *Hırka-i Saadetin Ka'b bin Züheyr'in Romanı*, İstanbul: Edille.
- ÇETİN, Mahmut (1997b). *Radyo İçin 3 Oyun Ka'b bin Züheyr, Şeyh Ali Semerkandi, Hacı Bektaş-ı Veli*, İstanbul: Edille.
- DEMİRAYAK, Kenan (2001). "Kasidetü'l-Bürde", *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 24*, ss. 566-568.
- DEMİRAYAK, Kenan (2013). "Bânet Su'âd Kasidesi Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, ss. 141-157.
- DURMUŞ, İsmail (2020). "Muhtasar", *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 31*, ss. 57-59.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (t.y.), *Sünenü Ebî Dâvûd*. (Nşr: Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd), Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 4:225.
- EBÛ MANSÛR, Muhammed b. Ahmed b. Herevî el-Ezherî (2001). *Tehzîbu'l-luga*, (Nşr: Muhammed Avd Merab), Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra (2018). *Hayatı ve Hâtralarıyla Seyyid Abdülhakîm Arvâsî*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- ESMER, Büşra (2022). *Ka'b b. Züheyr'in Kasîde-i Bürde'sinin Şarihi Meçhul Türkçe Şerhleri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- FEYYÛMÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî el-Hamevî (t.y.). *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-şerhi'l-kebîr*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- FİRÛZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî (1426/2005). *el-Kâmûsü'l-muhîr*, (Nşr: Muhammed Nuaym el-Arkusî), Mektebu't-Tahkiki't-Turâs fî Müesseseti'r-Risâle, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle.
- GÜLER, Ömer Said (2016). *Mollacıkzâde Mehmed Râ'if'in Ziyâu'l-Fu'âd Fî Şerhi Bânet Su'âd İsimli Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi: İstanbul.

- GÜLER, Ömer Said (2021). *Ka'b b. Züheyr'in Kasîde-i Bürde'sine Osmanlı Döneminde Yazılan Türkçe Şerhler (Karşılaştırmalı İnceleme-Üsküdârî Ahmed Efendi, Abdurrahman Abdî Paşa ve İsamüddin Efendi Şerhlerinin Tenkitli Neşirleri)*, Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.
- GÜLER, Ömer Said (2022). "Kasîde-i Bürde (Bânet Su'âd) Üzerine Osmanlı Döneminde Yazılan Türkçe Eserler", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.8, ss. 548-592.
- GÜLER, Ömer Said (2023). *Bir Şiir Bir Hırka: Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerhleri II*, İstanbul: DBY Yayınları.
- IRMAK, Mustafa (2022). "Abdülbâkî b. Ahmed ve Manzum Bânet Su'âd Tercümesi", *İSTEM*. C.39, ss. 49-72.
- İBN DUREYD, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî (1408/1987). *Cemheretu'l-luga*, (Nşr: Remzî Munîr Balebekkî), Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- İBN HİŞÂM en-Nahvî, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullah b. Yusuf. *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, nr. 01304-005. v. 134a.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (t.y.). *Sünenü İbn Mâce*. Beyrut: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î (1414/1993). *Lisânü'l-Arab*, Beyrût: Dâru Sâdir.
- İbrahim Hakkı Erzurumî (1330/1924). *Marifetnâme*, (Nşr: Kırımî Yusuf Ziya), İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil.
- İSFAHÂNÎ, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (1412/1991). *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, (Nşr: Safvân Adnan ed-Davudî), Dimaşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem-Dâru's-Şâmiyye.
- İSKİLİBÎ, Muhammed b. Ömer İskilibî. *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. 2264. v. 12b-13b.
- KANÂYÎ, Mes'ûd el-Hüseyin el-Kanâyî. *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi. 2103, 23b.
- KANTER, Necati (2018). *Bürde Bir Hırka-i Saadet Romanı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- KARAKOÇ, Sezai (2000). *İslâmın Şiir Anıtlarından Çeviriler*, (5. bs.), İstanbul: Diriliş.
- KARAKUŞ, Nadir; ERZEN, Mustafa (2023). "Şarkıcı Cemile ve Medine'de Kültürel Hayat", *Hitit İlahiyat Dergisi*, C.22 (2), ss. 901-918.
- KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (t.y.). *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, Kahire: el-Mektebtü't-Tevfikîyye, 1/418.

- KAYA, Mahmut (2001). “*Kasîdetü'l-Bürde*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* C. 24, ss. 568-569.
- KAYA, Mahmut (2018). *İslâmî Edebiyatta Şaheserler*, Ankara: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- KEFEVÎ, Muhammed b. Hamîd b. Mustafa el-Kefevî. *Telhîsu Şerhi Kasîdeti Bânet Sü'âd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 00649-001, v. 9a- 10a.
- KILAVUZ, Ahmet Saim (1991). “*Bâcûrî*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* C. 4, s. 416.
- KOÇ, Hamza (2021). “Paşasaraylı Fazlî Efendi'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 26(26), ss. 391-425.
- KORTANTAMER, Tunca (1994). “Teori Zeminde Şerh Meselesi”, *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 8, ss. 1-10.
- KOYUNCU, Fatih (2022). “Hulvî Abdullah Efendi'nin Kasîde-i Bürde Tercümesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 92, ss. 63-86.
- KÖKSAL, M. Fatih. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, Terceme-i Bânet Suad (Gâlib). <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/terceme-i-banet-suad-galib>, (E.T.: 02.03.2024).
- MEMİŞ, Mehmet (2020). “Osmanlı Hattatlarının Mürekkebat Meşklerinde Yazdıkları Metinler”, *Lale*, C. 1(1), ss. 40-51.
- MERMER, Kenan (2020). *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp -Kasîde-i Bürde Örneği-* (2. bs.), İstanbul: İz Yayıncılık.
- MEYDÂNÎ, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî en-Nisâbü'rî (t.y.). *Mecmau'l-emsâl*, (Nşr: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Muallim Nâcî (1311/1894). *Lugat-ı Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası.
- MÜSLİM, Müslim b. Haccâc Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (Nşr: Muhammed Fuâd Abdulbaki), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, (t.y.) 4:1745.
- Mütercim Âsım Efendi (2003). *el-Okyânüsü'l-basît fi tercemeti'l-Kâmüsi'l-muhît*, (Haz: Mustafa Koç; Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- ÖKSÜZ, Yılmaz (2020). “Mütercimi Meçhul Bir Kasîde-i Bürde Tercümesi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C. 24(1), ss. 211-245.
- ÖNDER, Şeyma Gülsüm (2021). “Bânet Sü'âd Üzerine Yazılan Şerh-Hâşiye Geleneğinde İbn Hişâm Şerhinin Kurucu Rolü”, *Usul İslam Araştırmaları*, C. 36(36), ss. 113-132.
- ÖZALP, Mehmet Sıddık (2022). *Arap Dilinde Deve Literatürü*, Ankara: Sonçağ Akademi.

- ÖZGERİŞ, Mutlu Melis (2022). “Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin *Manzum Bânet Su'âd Kasidesi (Kaside-i Bürde) Tercümesi*”. (Ed: G. Kirilen), *Filoloji Alanında Teori ve Araştırmalar*, Ankara: Serüven Yayınevi, ss. 1-25.
- SAVRAN, Ahmet (2001). “Ka'b b. Züheyr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 24*, ss. 7-8.
- SERİN, Muhittin (2004). “Meşk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 29*, ss. 372-374.
- SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *Künhü'l-Murâd fî Beyâni Bânet Sü'âd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00426-001, v. 19b.
- Şemseddin Sâmî (1319/1901). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- TARLAN, Ali Nihad (1981). *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul: Ötüken.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî (1998). *Sünenü't-Tirmizî*, (Nşr: Beşşâr Avâd Ma'rûf), Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 4:27.
- TOPUZOĞLU, Tefvik Rüştü (1997). “Hâşiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 16*, ss. 419-422.
- TÜLÜCÜ, Süleyman (1982). “Kâ'b b. Zuheyr ve Kasîde-i Bürde'si Üzerine Notlar I.”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, ss. 159-173.
- TÜLÜCÜ, Süleyman (2020). “Muallakât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 30*, ss. 308-310.
- UZUN, Mustafa İsmet (1993). “Câize”, *TDV İslâm Ansiklopedisi C. 7*, ss. 28-29.
- ÜNAL, Muhammet Osman (2005). *Kasîde-i Bürde (Bânet Sü'âd) ile İlgili Yapılan Çalışmalar (Tespit ve Tanıtım)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- YAZAR, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- YEŞİLDAĞ, Abdussamed (2013). “Bânet Su'âd Kasidesine Yapılan Çalışmaların Tesbiti Üzerine-I”, *Nüsha*, S. 36, ss. 7-42.
- YILDIRIM, Sefer; IRMAK, Mustafa (2022). “Mehmed et-Trabzonî ve 'Ucâletu'z-zâd fî şerh-i Zuhri'l-me'âd fî mu'ârazati Bânet Su'âd Adlı Eseri”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22, ss. 82-103.
- YILMAZ, Nurullah; Çöğenli, M. Sadi (2005). “Ebû İshâkzâde Şeyhulislam Esad Efendi'nin Ka'b b. Zuheyr'in “Bânet Su'âd” Kasidesine Yaptığı Tahmîs”, *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 5(16), ss. 7-20.
- YÜKSEL, Mustafa Ramazan (2022). “İskilipli Abdülkâdir Bin İsmail'in Kasîde-i Bürde Şerhi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 5(1), ss. 348-365.

EK 1

